

teológia

A TARTALOMBÓL

A Szentírás a hívő életében

Gál Ferenc

Isten szava és modern értelmezése

Zemplén György

A személyes hit

Tarjányi Béla

Az Új Szövetség előzményei

Széll Margit

Kinyilatkoztatás és megismerés

Hitünk alapigazságai

Hogyan olvassuk közösen a Szentírást?

VI. évf. 1972/1. sz.

teológia

VI. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

1972. MÁRCIUS

TANULMÁNYOK

GÁL FERENC: Isten szava és a modern exegézis	2
TARJÁNYI BÉLA: Az Új Szövetség előzményei	8
GYÖRKI LÁSZLÓ: Mit kell vallanunk az Ószövetségről?	14
ZEMPLÉN GYÖRGY: A személyes hit az Isten kinyilatkoztatott Igéjében	19
SULYOK ELEMÉR: „Ez az ember valóban az Isten Fia volt” (A történetíró, a katechéta és a teológus Márk)	26
SCHMATOVICH JÁNOS: A húsvéti híradások történetisége	32
SZÉLL MARGIT: Kinyilatkoztatás a megismerés fejlődésében	38

TÁVLATOK

Hitünk alapigazságai	45
----------------------	----

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Gondolatok a mise szentírási szakaszaihoz Húsvétvasárnaptól Áldozócsütörtökig (G. F.)	50
---	----

FÓRUM

Dr. Személyi Lózsef hozzászólása „Az egyházi jog megújítása – avagy támadás a zsinat szelleme?” c. cikkhez, és a Szerkesztőség válasza	54
Dr. Fábrián István hozzászólása Szt. István „rehabilitálásának” kérdéséhez	55
A liturgia „szent csendje” (D. V.)	56
Szembefordulás a zsinattal?	56

FIGYELŐ

Közösségi szentírásolvasás (-iy)	58
----------------------------------	----

KÖNYVFIGYELŐ

Timkó Imre: Keleti kereszténység, keleti egyházak (Félegyházy Lózsef)	63
Bibliával vasárnapról vasárnapra – mai gondolatok új liturgiánk szentírási olvasmányaihoz (V. T.)	64

TEOLÓGIAI – LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

Hírek a „hivatások” kérdésével kapcsolatban (anc.) – Hírek a világegyház életéből (gj.) – Válságban a biblikus igehirdetés (V. T.)	65
--	----

INHALTSVERZEICHNIS – SOMMAIRE

TEOLÓGIA

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

VI. ÉVFOLYAM

1972.

Felelős szerkesztő: Dr. Szennay András
Főmunkatárs: Dr. Gál Ferenc
Felelős kiadó: Dr. Várkonyi Imre

TANULMÁNYOK

BODA LÁSZLÓ: Megvalósítható-e a kereszténység?	163
BODROG MIKLÓS: Egyházi önismeret és konkrét szolgálat	232
CSANÁD BÉLA: Családi katekézis	76
CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR: Férfi és nő	70
CSERHÁTI JÓZSEF: A tévedhetetlenség kérdése az egyház belső dialógusában:	140
GÁL FERENC: Beszédes karácsony	207
– – Isten szava és a modern exegézis	2
GYURKI LÁSZLÓ: Mit kell vallanunk az Ószövetségről?	14
HEGYI BÉLA: A nemhivők mai Krisztus-képe	224
MERZA JÓZSEF: A családi élet megújítása	93
NÉMEDI SÁNDOR: Keresztények és marxisták a dialógus útján	214
PASKAI LÁSZLÓ: Dialógus az egyház életében	210
REZEK ROMÁN: Teilhard de Chardin belső dialógusa	152
SCHMATOVICH JÁNOS: A húsvéti híradások történetisége	32
SIGMOND A. RAJMUND: A vallásszociológia szerepe az egyház belső dialógusában	147
SOVÉGES DÁVID: Hagyomány és haladás az egyházban	158
SULYOK ELEMÉR: „Ez az ember valóban Isten Fia volt” (A történetíró, a katechéta és a teológus Márk)	26
SAKONYI FERENC: A demográfiai robbanás kihatásai a családeshmény alakulására	81
SZÉLL MARGIT: Kinyilatkoztatás a megismerés fejlődésében	38
– – Szempontok az ateizmus megértéséhez	219
VIGH SZABOLCS: Születésszabályozás az egyházi tanítás fejlődésében	88
ZEMPLÉN GYORGY: A személyes hit az Isten kinyilatkoztatott Igéjében	19

TÁVLATOK

Békekutatás és teológia (Sz. A.)	236
Hitünk alapigazságai	45
Hogyan beszéljenek a szülők Istenről? (nr)	97
Úton Jézus evangéliumának ítélőszéke elé (Sz. A.)	170

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Gondolatok a mise szentírási szakaszaihoz Húsvétvasárnaptól Áldozócsütörtökig (G. F.)	50
Az évközi 11. vasárnaptól Szent István király ünnepéig (Vida Tivadar – Gál Ferenc)	103
Gondolatok az egyházi év 24–30. vasárnapjainak és Mindenszentek ünnepének szentírási szakaszaihoz (Gál Ferenc)	170
Advent 4. vasárnapjától a Vízkereszt utáni vasárnapig (Gál Ferenc)	240

FÓRUM

A családtervezés kérdéseihez (K. I.)	116
A hitre nevelés gondjairól a családban (Tóth Sándor)	115
A liturgia „szent csendje” (D. V.)	56
Hozzászólás a „Gondolatok a házasság felbonthatatlanságáról és felbomlásáról” című íráshoz (Bolberitz Pál)	178
Hozzászólás „Az egyházi jog megújítása – avagy támadás a zsinat szelleme ellen?” című cikkhez (Dr. Személyi József)	54
„Kerekasztal” a női egyenjogúsításról és a házasságról (Cs. I.)	109
Két hozzászólás Sulyok E. „Az igehirdetés nyelve” című tanulmányához	244
Miért nincs mosolygó arc az első hittankönyvben? (Edelényi István)	245
Nők az egyházban – hazánkban (Lehotay Mária)	180
Szembefordulás a zsinattal?	56
Szent István „rehabilitálásának” kérdéséhez (Dr. Fábíán István)	55

FIGYELŐ

A család a mai magyar társadalomban (Aszódi László)	118
A dialógus mint „fordítás” (Cselényi István Gábor)	248
A megújított egyházi év és az új egyházi naptár ismertetése (Sólymos Szilveszter)	124
A Nemhivők Titkársága (Szennay András)	253
A próféta a közösségben (Szegedi László)	193
A szexuális nevelés néhány alapvető tévedése (nr.)	121
Athenagoras pátriárka mint „provokátor” (nr.)	130
Beszélgetés B. Häringgel (Goják János – Hajdók Zsolt – Tomka Ferenc)	128
Hogyan él a magyar papság? (Nyiri Tamás)	182
Konzolidáció vagy befagyasztás? (SS.)	192
Közösségi szentírásolvasás (-iy.)	58
Lelkipásztorokodás a mai világban (Szabó Ferenc rádióinterjúja Tomka Ferenc római ösztöndíjassal)	189
Psalmus Humanus – A tudós könyörgései – Szent-Györgyi Albert versei	257
Reménytelenül feldúlva (Varga Viktor)	120
Zene, család, ifjúság (ib.)	123

Könyvfigyelő

Bibliával vasárnapról vasárnapra – mai gondolatok új liturgiánk szentírási olvasmányaihoz (V. T.)	64
Bovet, Theodor: Felette nagy titok (V. T.)	131
Taylor, Donald L.: Die Ehe lernen (V. T.)	132
Timkó Imre: Keleti kereszténység, keleti egyházak (Félegyházy József)	63

TEOLÓGIAI–LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

A bécsi tartományi zsinat néhány határozata	262
A hivatásokról (<i>anc.</i>)	65
A jegyesoktatásról (<i>Koroncz László</i>)	134
A skandináv püspöki kar nyilatkozata az abortus-kérdésben (<i>V. T.</i>)	135
A világegyház élete (<i>gj.</i>)	65
Hippik – Jézus mozgalom – keresztény nevelés (<i>tomka</i>)	133
Keresztségi katekézis (<i>Koroncz László</i>)	134
Válságban a biblikus igehirdetés (<i>V. T.</i>)	65
Zsinatok Európában – Szeretet és közösség (<i>tomka</i>)	260
Inhaltsübersicht, bzw.–Verzeichnis	
Résumé, resp. Sommaire	

Olvasóink szíves tudomására hozzuk, hogy az 1973. és 1974. évfolyamokban a következő témákkal fogunk bővebben foglalkozni. A KERESZTÉNY LELKISÉG, A KÖZÖS- ÉS MAGAN-IMÁDSÁG. — JÉZUS KRISZTUS: ISTENÜNK ÉS TESTVÉRÜNK. — AZ EMBER ÉS A MUNKA. — BŰN ÉS BŰNBÁNAT. — A CSALÁD PROBLÉMÁI: FIATALOK, BETEGEK ÉS ÖREGEK. — ÚJ SZELLEM, ÚJ UTAK A LELKIPÁSZTORKODÁSBAN. — JEL A NÉPEK KÖZÖTT: EGYHÁZUNK MAI KÖRKÉPE. — A MINDIG NAGYOBB ISTEN: HIVŐK ÉS NEMHIVŐK AZ ISTENPROBLÉMA ELŐTT. Ez alkalommal szeretnénk ismételten felhívni munkatársaink szíves figyelmét, hogy a nyomdai átfutási idő miatt egy-egy szám anyagát négy hónappal a megjelenés előtt le kell zárunk (pl. a dec. 15-i számot aug. 15-én). Ismételten kérjük munkatársainkat és olvasóinkat, hogy tervezett írásaikról, tanulmányuk konkrét témáiról kellő időben tájékoztassák szerkesztőségünket. Kéziratokra, amelyeket nem mi kértünk, vagy előzetesen meg nem beszéltünk, csak akkor válaszolunk, ha azok felhasználhatók a fentebb ismertetett témakörök keretein belül.

Szerkesztőség

„Aki az Írást nem ismeri, Krisztust sem ismerheti”
Szent Jeromos

Idei 1. számunk, amely a Szentírással foglalkozik, abban az esztendőben jelenik meg, amelyet az UNESCO, az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Művelődésügyi Szervezete nemzetközi könyvévnek nyilvánított.

A Szentírás közkeletű elnevezése: a Biblia; ennek a görög szónak (=) τα βιβλία eredeti értelme egyszerűen könyveket jelent. Valóban, az a 72 könyv, amely az Ó- és az Újszövetséget alkotja, megtalálható részben vagy egészben csaknem mind-egyik európai népnek – így a magyarnak is – írásbeli műveltsége kezdetén; akár-hány esetben az első nyomtatott könyvek is annak az igéjét sokszorosítják, aki kezdetben volt, és szava ma is és mindig időszerű. Ezért fordítják le ma is ezt a könyvet a legtöbb nyelvre, úgyhogy már e külső körülmények miatt is hatalmas tényezője a nemzetek közti megértésnek. – A hívő ember vallja ezen felül, hogy a Szentlélek sugalmazta ennek a könyvnek az írását. Ezért reméli, hogy az igazság és a szeretet lelke ma is hatásosan ösztönzi e könyv fordítót, olvasóit és hallgatóit a megértésre, embertársi szeretetre.

Talán régen állt a Szentírás annyira a hívők érdeklődésének középpontjában, mint napjainkban. Olvasóink túlnyomó többsége az elmúlt év folyamán szintén kifejezte kívánságát: többet szeretne tudni a Szentírásról. – Ez az igény teljességgel érthető; az új történeti, irodalomkritikai, exegetikai és egyéb vizsgálódások új fényt vetnek számos problémára. Egyszersmind a Biblia keletkezésének, a kinyilatkoztatás fejlődésének s számos részletkérdésnek alaposabb ismerete azt is biztosíthatja, hogy jobban megértsük: mit is mond számunkra ma a Szentírás? Miért épp ily formában és módon adja számunkra tudtul az üdvtörténet nagy eseményeit, az üdvösségre vezető igazságokat? Ilyen és hasonló kérdésekkel szeretnénk e számunkban foglalkozni. Tudjuk, hogy szűk kereteink csak a kontúrok felvázolását, mozaikdarabkák közzétételét teszik lehetővé. Ugyanakkor azt is reméljük, hogy az olvasó e szám egy-egy tanulmányának, írásának ösztönzésére nagyobb érdeklődéssel veszi újra kezébe a Szentírást. Újra olvas majd abból, – és nem csupán arról. Az Apostolok Cselekedeteiben az etiópai férfinak feltett kérdés: „Érted-e, amit olvasol?” (8,30), ma is létfontosságú minden hívő és még inkább a hitet hirdető ember számára. A jobb és mélyebb megértéshez, az elmélyültebb szentírásolvasás igényének felkeltéséhez szeretnénk e számunk tartalmával némileg hozzájárulni.

E helyen közöljük olvasóinkkal, hogy anyagtorlódás miatt az 1971. decemberi számunkban bejelentett témával, az imádsággal későbbi időpontban, külön számban fogunk foglalkozni.

TANULMÁNYOK

Gál Ferenc

ISTEN SZAVA ÉS A MODERN EXEGÉZIS

A teológia igyekszik végrehajtani azt a programot, hogy az egyházi élet megújítása érdekében *térjünk vissza a forrásokhoz*, s próbáljuk azokat mélyebben, időszzerűbben értelmezni. Forráson elsősorban a *Szentírást* értjük, amelyet Isten szavának nevezünk, s amelyhez mint értelmezés kapcsolódik a hagyomány is. A zsinat hangsúlyozza, hogy „az igehirdetés minden fajtájának a szent írásokból kell táplálkoznia. A szent könyvekben ugyanis a mennyei Atya lép gyermekei elé, és párbeszédet kezd velük”. A teológusoknak pedig azt mondja, hogy „a Szentírás tanulmányozása a teológia lelke” (1). Mégis, amikor papok vagy hívők hallják és olvassák azokat a megállapításokat, amelyeket egyes teológusok írnak pl. az áteredő bűnről, a Teremtés 1–3. fejezeteiről, Jézus gyermekkorának eseményeiről, csodáiról vagy a feltámadást igazoló megjelenésekről, illetőleg ahogyan értelmezik azokat, önkéntelenül felvetődik bennük a kérdés: *Mi valójában az Isten szava?* Ami a Szentírásban olvasható, vagy amit az exegéták mondanak? A kinyilatkoztatás természetfölöttisége és történetisége annyira lényege a keresztény vallásnak, hogy ezeknek feláldozása a hit alapjait rázná meg.

Aki eddig elvégezte a teológiát, úgy érezte, hogy világos tétélekbe foglalhatja hitét. Krisztus szavait és tetteit történetileg hitelesnek tartottuk, azokból lehetett a kinyilatkoztatást kiolvasni. A sugalmazást is úgy értelmeztük, hogy Isten maga vállalt felelősséget a leírt szöveg igazságáért. Hivatalos egyházi nyilatkozatok, főleg a *Commissio Biblica* döntései is megkövetelték ezt a magatartást. Ma viszont kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy katolikus teológusok is olyan véleményekkel állnak elő, amelyekre 40–50 évvel ezelőtt rányomták volna a modernizmus bélyegét. Mi tehát a helyzet? Eddig értelmeztük helytelenül a Szentírást, vagy a mostani értelmezés helytelen? *Schnackenburg* néhány évvel ezelőtt szükségesnek látta, hogy papok számára éppen ezzel a címmel tartson előadást (2). A másik kérdés közvetlenül a dogmatikát érinti: Ha nem vagyunk biztosak egy-egy szentírási szöveg értelmezésében, hogyan lehet készítenünk abból dogmatikai érvet? Ebből a kérdésből születnek a teológia és az exegézis kapcsolatát tisztázó tanulmányok (3).

Az exegéták viszont hallják mindazokat az ellenvetéseket, amelyeket ma felhozunk a Szentírás ellen. Nemcsak a természetfölötti jelenségek sűrítésére gondolok, amelyek elől pl. Bultmann és iskolája a mítosztalanítás módszerével akart kitérni, hanem inkább azokra, amelyeket a modern vallásosság nevében hoznak elő. A német evangélikusok 1969-i stuttgarti nagygyűlésén pl. külön előadás hangzott el azok ellen, akik a mai vallásos igényekre hivatkozva úgy gondolják, hogy a Szentírás nem nekünk szól, hanem a régi kor embereinek (4). Kétségtelen, hogy a Szentírás régi kultúrák szellemiségét tükrözi, mások benne a társadalmi problémák, a nő helyzete, az Egyház szociális feladatai, nem találjuk meg benne a modern papság képét, az Egyház társadalmi struktúráját. Ezért a mai katechéta szívesebben indul ki az élet adottságaiból, s azokra keres választ a kinyilatkoztatásban, nem pedig szentírási történettel kezdi a tanítást. Sokan érzik, hogy több kérdésünk van, mint amennyit a Szentírásból megválaszolhatunk. *Pannenberg*, az

evangélikus teológus, szóváteszi, hogy a teológia tárgyköre egyre jobban összehúzóul: nem a szent könyvekben tükröződő hit tudományos reflexiója akar lenni, hanem inkább a kinyilatkoztatásról szóló pozitív tudomány. Ugyanakkor a Szentírás is egyre jobban a történeti tudományok kritikája alá kerül (5). Katolikus oldalon figyelemre méltó volt *Rahner* és *Lohfink* vitája a *Stimmen der Zeit* 1968-as évfolyamában arról, hogy mi a Szentírás helye a teológiai képzésben (6).

A probléma tehát magából a Szentírásból is adódik, s nem az exegéták vetik fel mesterségesen. Kétségtelen, hogy az ilyen régi, vallásos tárgyú s még hozzá természetfölötti vonatkozásokat tartalmazó könyvhöz lehet *filozófiai és történeti előítélettel is* közeledni, de a kérdések akkor is megmaradnak, ha félretesszük az előítéleteket. Vallási tekintetben a Szentírás *Isten szavának tartjuk, de egyúttal emberi szerzők művének is*, s mint minden emberi könyv, magyarázatra szorul ez is. A merev hagyományosság még nem biztosítja az igazság teljes birtoklását. Főleg akkor nem, ha hajthatatlanul alkalmazunk valamilyen részleges szempontot, pl. a historizáló elvet. Vagyis, ha valódi történetnek vesszünk mindent, ami annak hangzik, és nem törődünk a szent könyvek műfajával, kifejezőmódjával.

A műfaj kérdése

A modern katolikus exegézis alapelveit már majdnem 20 évvel ezelőtt felvázolta A. Bea (7), azóta ezeket még elmélyítették, s a gyakorlatban is alkalmazzák. A lényegét ebben foglalhatjuk össze: a szöveget úgy kell értelmezni, hogy figyelembe vesszük a szent szerző célját, az írás valódi tartalmát, kinyilatkoztatott voltát és azt a jellegét, hogy igehirdetés akart lenni, vagyis a hitet táplálja. A szabályt bőven meg lehetne erősíteni a II. Vatikáni zsinat idevágó utalásaival, de az elvek emlegetése helyett inkább *gyakorlati példákkal* akarok dolgozni. A biblikus irodalomban úgyszólván megvan a veszély, hogy sokat beszélünk a Szentírásról, de keveset adunk magából a sugalmazott szövegből, illetőleg annak tartalmából. Előzetesen azonban még fel kell vetnem ezt a kérdést: Miért jelentkezik egyáltalán a *műfaj problémája*? Azért, mert sem az ószövetségi, sem az újszövetségi vallás nem a Szentírásból keletkezett, hanem megfordítva: a Szentírás könyvei keletkeztek abból a hitbeli tapasztalásból, amelyhez az üdvtörténet eseményei adták az anyagot. A kinyilatkoztatás címzettje és hordozója mind az Ó- mind az Újszövetségben egy közösség, amely természetfölötti jeleken keresztül megéli Isten közbelépését, azt hittel fogadja, és mint vallási tanítást továbbadja. A továbbadás úgy történik, hogy visszatekin-
tenek a múlt eseményeire, saját kultúrájuknak, szellemiségüknek, vallási hagyományaiknak megfelelően leszűrlik belőle a hitbeli tartalmat, s úgy fogalmazzák meg, hogy alkalmas legyen a szóbeli közlésre. A sugalmazott szerző a *történeti eseményeken nyugvó hitet* foglalja írásba. De nem mint teológiai rendszert, hanem mint sajátos céljának megfelelő alkalmi mondanivalót.

A sugalmazott szerző tehát *elsősorban hívő, aki visszatekint Isten nagy tetteire*, ahogy ezeket megálja a forrásokban vagy népe vallási hagyományában. Ezért érezzük a pátriárkák történetében az epikus elbeszélő stílust, vagy ezért kell megelégednünk a pusztában való vándorlás első és utolsó évének néhány eseményével. Ezért olyan népies és szaggatott a *Bírák* könyvének esemény-sorozata. Ezért állítja be a *Királyok* könyve az uralkodókat az úgynevezett „deuteronomikus szemléletbe”, s nagyságukat aszerint ítéli meg, hogy megtartották-e Jávhe törvényét. Viszont a *Krónikák* könyvének papi körökhöz tartozó szerzője azt is kiemeli a királyoknál, hogy mit tettek az istentisztelet érdekében. A sugalmazás a szerzőt nem teszi történetíróvá, a forrásait sem pótolja, de biztosítja, hogy Isten közeledéséről, saját-
ságairól tévedés nélkül beszéljen.

A történeti eseményekből lehet költői képeket is alkotni, mint ahogy ezt megteszi a 77–78. (Vulg. 76–77) zsoltár. Sőt, ha megtapasztalták saját népük történetében Isten világfeletti-
ségét, szellemiségét és mindenhatóságát, akkor megfelelő képekben vissza lehet vezetni

hozza az egész emberiség történetét és a világ keletkezését, mint ahogy ezt megteszi a Teremtés könyvének első 10 fejezete. A szövetség keretében megtapasztalt hűségéről és közvetlenségéről lehet szerelmes verseken keresztül is beszélni, mint ahogyan látjuk az Énekek énekében. Vagy lehet dicsőíteni benne az erények jutalmazóját, mint azt elének adja Jób vagy Tóbiás könyve. A régi embernek kevés eszköze van a szemléltetésre, ezért az elbeszélést igyekeznek változatossá tenni. A szokatlan képek, a meglepő fordulatok legtöbbször csak az isteni beavatkozás nagyszerűségét jelképezik. Nem éri szükségét annak sem, hogy megkülönböztesse a természetes és természetfölötti rendet, hiszen mindkettőnek Isten a szerzője. A vihart úgy írja le, mint Isten erejének megnyilatkozását, a természeti katasztrófát, mint Isten büntetését, az élet ütemét úgy, mint a gondviselés bizonyítékát. Máskor ellenben a kimondott csodákat is azzal a természetességgel mondja el, mintha közvetlen folyománya volna Isten ígéreteinek. A választott nép nem szívesen hallgatta azokat a fenyegetéseket, hogy Isten esetleg elveti őket bűneik miatt, – ezt a lehetőséget kellett Hózeás prófétának szemléltetnie a parázna feleséggel és a fattyú gyermekkel. Hasonlóképpen nem volt kedves gondolat számukra az sem, hogy Isten a pogány népeket is elvezeti az üdvösségre. Jónás próféta története ezt az igazságot szemlélteti: Isten mindenható, és keresztül viszi akarátát. A hívő embert nem az érdekelte, hogy valóságos történetet olvas, vagy prófétai képet, hanem az, hogy Isten megteheti azt is, ami lehetetlennek látszik. A szent könyvek keletkezésének tehát a *sugalmazás mellett számos történeti és emberi oka is van*, ezért az értelmezésüknél nem térhetünk ki a *műfaj kérdése* elől. A kinyilatkoztatott tanítás sok esetben nem függ attól, hogy az elbeszélést valóságos történetnek veszem-e, vagy csak szemléltető képeknek.

Jézus kijelentései

Az Ószövetség időben és szellemben eléggé távol áll tőlünk, ezért ott könnyebben elfogadjuk a régi keleti ember módszerére vagy stílusára való hivatkozást. Az Újszövetség esetében azonban arra gondolunk, hogy az apostolok szem- és fültanúk voltak, tehát módjukban állt a szavakat és eseményeket eredeti valóságukban közvetíteni. Megszoktuk, hogy az igehirdetésben hitünk tartalmát, reményünk tárgyát és az erkölcsi követelményt Jézus kijelentéseiből vezetjük le. A teológiában pedig mint döntő érveket idézzük őket. A nyilvánvaló eltéréseket úgy magyaráztuk, hogy Jézus bizonyára többször is elmondta őket, s az evangélisták az ilyen változatokat jegyezték fel. De miért van az, hogy ugyanazt a jelenetet *másféleképpen értelmezik*? Senki sem tételezi föl pl. hogy a vizenjárás csodája ismétlődött. Mk 6,52-ben azt olvassuk, hogy amikor Jézus beszáll a csónakba, a tanítványok „nem tudnak hová lenni az ámulattól, még a kenyerek csodáját sem fogták fel, szívük még érzéketlen volt”. Mt 14,33 szerint „térdre hulltak előtte e szavakkal: Valóban Isten Fia vagy”. Az sem valószínű, hogy Péter vallomása ismétlődött. Mk 8,29 és Lk 9,20 csak ennyit hoz: Te vagy a Messiás. Mt 16,16-ban viszont Péter az Isten Fiának vallja Jézust, és ezért kapja a főségi ígéretet.

Vagy nézzük az Eucharisztia rendelését. A szavak az utolsó vacsorán hangzottak el. Ez a szertartás lett az Egyház hivatalos áldozata, mégis ezeket a fontos szavakat eltérő változatban találjuk négy helyen. Bizonyos hasonlóság felismerhető Mk-Mt, továbbá Lk és Pál között. Az ősegyházban senkinek sem jutott eszébe, hogy az eltéréseket kiküszöbölje, mivel meg voltak győződve, hogy a szerzők saját katechétikai céljuknak megfelelően beszélnek. Márk a legrövidebb: Vegyétek, ez az én testem. A kehely fölött: Ez az én vérem, a szövetségé, amelyet sokakért kiontok. Máté itt hozzáfűzi: a bűnök bocsánatára. Ők tehát visszanyúlnak a sinai szövetségkötéshez. Jézusnak a kereszten kiontott vére, amelyet most a bor színe alatt nyújt, emlékeztet az áldozati vérré, amellyel Mózes meghintette a népet. A két evangélista tehát nem a külső cselekmény leírásának pontosságára ügyel, hanem az Eucharisztia *belső tartalmát* érzékelteti. Jézus áldozata valósággá teszi azt, amit a régi áldozat jelképezett. Ezt a vért „sokakért” ontják ki, vagyis a pogányokért is, tehát benne van a megváltás egyetemessége.

Lk és Pál a kenyernél is az áldozati testre gondol: Ez az én testem, amelyet értetek adok. A kehely fölötti szavak Lukácsnál: Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amelyet értetek kiontok. Pál itt elhagyja az „értetek kiontok” szót, ellenben közli a megünneplés parancsát: Ezt tegyétek, valahányszor isztok belőle, az én emlékezetemre (1 Kor 15,25). Ők tehát már nem visszafelé tekintenek, a sinai szövetségkötésre, hanem előre, az új szövetségre,

amelyről Jer 31,31 jövendölt. Az „értetek adok”, „értetek kiontok” kifejezés nem az egyetemesség leszűkítése, hanem az *egyházi gondolat* kiemelése. Krisztus áldozata különösen javára válik azoknak, akik részesednek az Eucharisziában. Mt és Mk egyáltalán nem utal a megünneplés parancsára, Pál ellenben mind a kenyérről, mind a bornál említi. Érthető ez abból, hogy nála az Úr halálának és feltámadásának emlékezetet kifejezetten az Egyház kegyelmi életének és egységének az eszköze: „Egy kenyér, egy test vagyunk sokan, mivel mindnyájan egy kenyérből eszünk” (I Kor 10,17).

A különbségek tehát feltűnők. Mindegyik szerzőnek az volt a szándéka, hogy az Eucharisztia kegyelmi gazdagságából kiemelje azt a részt vagy célt, amely a hely és idő követelményének megfelelt. Az Egyház közös hite volt az, hogy Krisztus az Eucharisziát *mint áldozatot* rendelte. Ezen belül a részletek változatos kiemelése az élet gazdagságát jelentette. De az Egyház ma is így jár el a liturgiában: a Szentírás adataiból állította össze a misében használt formulát. Viszont ha az apostoli egyház ezeket a szavakat így alkalmazta, akkor valószínűleg Krisztus más kijelentéseinél is így járt el. *Léon-Dufour* így jellemzi ezt a magatartást: „Az apostolok átértékelték, hogy misztérium előtt állnak. Tudták, hogy Isten nem történeteket akart kinyilatkoztatni, hanem saját magát” (8). Úgy beszélnek Krisztusról, hogy bemutassák benne az Isten Fiát, és a megváltás misztériumát.

Üdvtörténeti visszatekintés

Az Apostolok Cselekedetei elénk tárják az *ősegyház hitének kialakulását*, s ezzel megkapjuk a kulcsot Jézus alakjának, szavainak és tetteinek értelmezéséhez. Az apostolok nem abban látják feladatukat, hogy ismételjék mesterük tanítását. Jézus nagyrészt az Atyáról és Isten országáról beszélt, az apostolok ellenben Jézusról beszélnek. Igehirdetésüket azonban a húsvéti események indították el. Ezekben teljes bizonyosságot kaptak arról, hogy Jézus az Isten Fia, és benne megvalósult a megváltás. Az apostoli küldetés lényege az, hogy tanúskodjanak Jézus *feltámadásáról* (Csel 1,22). Nem a tárgyi bizonyítékok felsorolása az első, hanem a személyes élmény továbbadása. Jézus „szenvedése után sokféleképpen bebizonyította nekik, hogy él” (uo. 1.3), s ők ezt a bizonyosságot adják tovább, amelyet megjelenéseiből merítettek. Előbbi viselkedésük azt mutatja, hogy a kereszthalál eddigi reményük végét jelentette, nem pedig a legendák keletkezésének kezdetét. A letargiából csak új isteni közbelépés, a valóságos feltámadás emelhetette ki őket. Az üres sírra és az őszövétségi jövedőlésekre való hivatkozás inkább csak az ellenvetések megoldására való, de nem a hit közvetlen bizonyítéka. Ők az „Istentől előre kiválasztott tanúk”, s a megjelenések megerősítik őket kiválasztottságukban. A hitben saját meggyőződésüket akarják átadni, azért már a megjelenések felsorolásában sem törekszenek teljességre. Megelégszenek a fontosabb utalásokkal. Ahogy *Schierse* megjegyzi, az apostolok számára a húsvét nemcsak a holttest újraélése, hanem Jézus beöltözése az örök életbe, a messiási és isteniúi méltóságba (Csel 2,36; Ro 1,4). Ehhez pedig kevés volt az üres sír, az örök viselkedése, vagy akár az őszövétségi jövedőlés. Ezt csak a megjelenés adhatta tudtukra (9).

Az igehirdetés kiindulása tehát az, hogy az apostolok a befejezettség, a megdicsőülés állapotában látják mesterüket. Benne mint Fiúban *teljes kinyilatkoztatást* kaptak az Atyáról, és Istennek a világhoz való viszonyáról. Azért tekintenek vissza nyilvános működésére, hogy ennek a kinyilatkoztatásnak a teljes tartalmát felvázolhassák. Tudják, hogy a feltámadt Krisztus ugyanaz a személy, mint a názáreti Jézus; azelőtt azt tanította, ami most teljesebben benne, csodáival azt az erőt és kegyelmi teljességet nyilvánította ki, amely most egészen megmutatkozott rajta. A régi eseményeket el lehetett mondani a maguk történeti valóságában, de el lehetett mondani úgy is, mint a végleges állapot elővételezését. Ezért egyik helyen rögzítik a régi történetet, a másik helyen úgy beszélnek mesterükről, mintha már akkor is *a feltámadt Krisztust látták volna benne*. Sőt még tovább mennek. Megkapták a parancsot, hogy a hit tanítói, közvetítói legyenek, ezért úgy beszélnek

Jézusról, mint az Isten Fiáról, a Megváltóról. Beszédeiből, tetteiből azt emelik ki, ami ennek a *missziós katechétikai célnak* megfelel. Joggal írja Schnackenburg: Az evangéliumok értelmezéséhez tudni kell, hogy azok Jézus fellépésének, működésének, halálának és feltámadásának hívő előadásai. Az ősegyházi közösség számára írták őket, hogy forrásul szolgáljon a hitülethez, a tanításhoz és a miszsióhoz. Minden újszövetségi könyv a hit és a kinyilatkoztatás könyve, tehát nem szabad elfelejteni, hogy mit értünk hiten és mit kinyilatkoztatáson (10).

Jézus csodái

Hitvédelmi szempontból már nagyon sokat írtak a csodákról. Az újkori teológiában a csodát szinte csak abból a szempontból nézték, hogy az „a természet rendjéből nem magyarázható tapasztalati jelenség, azért szerzője csak Isten lehet”, amennyiben ti. Istenhez méltó célja is kimutatható. Az exegétákat ellenben inkább az érdekli, *milyen összefüggésben szerepelnek a csodák a szent könyvekben.* Itt is meg kell állapítanunk, hogy *nem a csodák leírását kapjuk, hanem katechetikai elbeszélést a csodákról.* Márpedig a kettő nem egészen ugyanaz. Az utóbbiban benne van a *hit kifejezése és a hit felélesztésének vágya,* illetőleg konkrétan a feltámadt és megdicsőült Krisztus igazolásának a szándéka. A *szándék jogos,* hiszen Krisztus maga is igazolni akarta küldetését csodáival. Akkor azonban a tanítványok meg nem fogták fel mesterük igazi küldetését. A hűsvét fényében azonban látják, hogy az Isten országa, amelyet Jézus hirdetett, lényegében eszchatologikus ország, vagyis az ember végső állapotát, az üdvösséget adja. A hívő tömeg azelőtt sem azon töprengett, hogy mi telik a természetből, és mi nem. A csodák, főleg pedig a gyógyítások mögött megérezte az irgalom és szeretet megnyilatkozását, s örült annak, hogy „Isten meglátogatta népét” (Lk 1,17).

Hűsvét után az apostoli egyház meg van győződve róla, hogy az *igazi nagy csoda maga a feltámadt Krisztus.* Szent Pál így ír erről a meggyőződésről: Az Atya nagy-szerű erejét Krisztusban mutatta meg, amikor a halálból feltámasztotta, s a mennyben jobbjára ültette, minden hatalomnak, erőnek, minden méltóságnak fölé emelte, nemcsak ezen a világon, hanem az eljövendőben is (Ef 1,20). Ebből megismerhetjük, hogy milyen reményre hívott meg, milyen örökséget szánt nekünk, és milyen nagy a hatalma rajtunk is (uo. 1,18). Krisztus előbbi csodái tehát nem adhattak hozzá semmi újat a feltámadás csodájához, ellenben alkalmasak és szükségesek voltak az eszchatológikus örök illusztrálására. Úgy, ahogy már Izajás jövendölte: A vakok látnak, a sánták járnak, a süketek hallanak, leprások tisztulnak, a halottak feltámadnak, a szegényeknek hirdetik az evangéliumot. – Hogy ezt nem a földi gyógyulásra, hanem a végleges megváltásra kell értelmeznünk, azt a következő megjegyzés mutatja: „Boldog, aki nem botránkozik bennem” (Mt 11,6).

A feltámadt Krisztusról tehát nem lehetett csodái nélkül beszélni. Ezért Péter pünkösöd napján amellet a Jézus mellett tanúskodik, akit „Isten hatalmas csodákkal és jelekkel igazolt” (Csel 2,22). De viszont a csodákról úgy kellett beszélni, hogy azokból felismerjék a feltámadt Krisztust, az egyetemes Megváltót. Ezt az elvet legjobban János evangéliuma alkalmazza. A kánai menyegző, a vakonszületett gyógyítása, Lázár feltámasztása mind át van szöve teológiai utalással. De az elv ott van Márk könyvében is, aki még legközelebb áll az ősi katechézishez. Nézzük pl. az egyik különös elbeszélést, a gerázai megszállott gyógyítását (Mk 5,1–20).

Amint H. Sahlin egyik tanulmányában (11) kimutatja, Mk 5–8 fejezetének háttérében a *missziós gondolat* áll: a pogányok evangélizálásának terve magától Jézustól ered. A zsidók között működik ugyan, de a kör lépésről lépésre kitér, egyre világosabb, hogy küldetése szól az egész emberiségnek. A gerázai megszállott az első pogány, aki élvezi a megváltás gyümölcseit. Jézus saját kezdeményezésére közeledik hozzá. A szír-föníciai asszony már maga áll elő kérésével (Mt 7,24 kk). Azután Jézus a nagyrészt pogány-lakta Tizváros vidékére megy, s ott műveli a második kenyérszaporítás csodáját is. Az egész sorozat mögött szinte halljuk az Iz 65,1–5-re való hivatkozást: Itt vagyok, mondtam a nemzetnek, amely nem hívta segít-

ségül a nevemet, kinyújtottam kezem a hitetlen nép felé, amely a kertekben áldozik, sírokbán tanyázik, bálványok szentélyeiben alszik, sertéshúst eszik... Jézusnak minden biznnyal joga volt ahhoz, hogy *jelképes tetteket* hajtson végre, de az apostoloknak is joguk volt ahhoz, hogy *jelképes adatokkal* világítsák meg katechéziséket, és hogy ilyen hasonlatokkal érthetőbbé tegyék a hit számára a valóságos történeteket is.

A gyógyítás elbeszélése követi a régi zsidó exorcizmus párbeszédés formáját. A gonosz lelkek légiója jelzi a megszállottság súlyosságát, és a pogányság üdvtörténeti helyzetét, de ugyanakkor kiemeli Krisztus hatalmát is. Az egész emberiséget meg akarja szentelni, ezért a gonosz lelket, ha mégolyan erőszakos is, a neki megfelelő helyre küldi. A sertésnyáj a zsidók szemében a tisztátalanság helye. Az elbeszélésben benne van a népies szemléltetés és bizonyos humor is. Hogy *szemléltetéssel* állunk szemben, azt a lakosság magatartásából is láthatjuk. Ezek a pogány emberek nem hagytak volna szó nélkül ilyen anyagi veszteséget. Jézus akkor még nem engedi, hogy a meggyógyult pogány hozzá csatlakozzék, de megkívánja tőle, hogy saját népe körében hirdesse Isten jótéteményeit. A missziós gondolat tehát ott volt.

Ilyen példákban láthatjuk, hogy az irodalmi műfaj kellő figyelembe vétele nem színteleníti el a kinyilatkoztatott tartalmat, hanem *kiemeli* és *érthetőbbé* teszi. A mai szentírásmagyarázatban minduntalan visszatér a kérdés, hogy mit ismerünk meg Jézus eredeti tetteiből és szavaiból, hiszen a történetet már átjárja a feltámadt Krisztusba vetett hit. De ha ezt egyes esetekben nem is tudjuk elhatárolni, akkor már nem Isten szavát halljuk? Krisztus azért választott ki apostolokat, mert rajtuk keresztül akart a világhoz szólni. Sőt gondoskodott arról is, hogy a „teljes igazság” birtokában legyenek (Jn 16,13). Hitünk akkor is teljes bizonyosságon nyugszik, ha elfogadjuk, hogy az evangélisták alkalomadtán irodalmi formákkal illusztrálták Jézus kiletét. Ahogy *Rahner* megállapítja (12), a történeti és az egzisztenciális gyakorlati bizonyosság két különböző dolog. Általában nem szoktunk tudományos vizsgálódást tartani arról, az-e az anyánk, akit annak tartunk. Mégis a teljes meggyőződés alapján állunk. Valami hasonlót mondhatunk itt is. Az Egyháznak megvan a *gyakorlati bizonyossága*, mégpedig annak az átélt történeti helyzetnek az alapján, amelyben a hit kialakult. Az ősegyház szemtanúk tanúsága nyomán nevezte Jézust az üdvösség szerzőjének, s az Isten Fiának. Történeti alap nélkül a hit üres lett volna. De tudták, hogy az a Jézus támadt fel, akit Pilátus alatt felfeszítettek. Nem a történeti adatok szülték a hitet, hanem annak felismerése, hogy ezekben az eseményekben maga Isten cselekedett. A szent szerzők mind az Ó-, mind az Új-szövetségben az *üdvtörténet eseményeiről* beszélnek. De úgy írják le az eseményeket, hogy az olvasó felismerje bennük a cselekvő Istent, vagyis hogy higgyen. A józan exegézis is azért elemzi a szöveget, hogy a mai embernek is könnyebb legyen hinni Istenben, aki az üdvtörténeten keresztül nyilatkoztatta ki magát.

JEGYZETEK

1. *Il. Vat. zs.* A kinyilatkoztatás, 24, 21. — 2. Probleme der Theologie in Kirche und Seelsorge heute, *Echter Vlg.*, 1967, 107 kk. — 3. *H. Vorgrimler: Exegese und Dogmatik*, Mainz 1962, Exegese und Verkündigung, Stuttgart, 1964, *K. Rahner: Kirliche Christologie zwischen Exegese und Dogmatik*, Schriften IX, 197. — 4. *H. Zahrnt* előadása, idézve Concilium 1969, 801. — 5. *Pannenber: Die Krise des Schriftprinzips*, Göttingen, 1967, 11–21. — 6. *Stimmen der Zeit* 1968, 1–21, 120–126, 196–201. 7. *A. Bea: Stimmen der Zeit* 79, 1953, 91–104. — 8. *Léon-Dufour: Die Evangelien und der hist. Jesus*, 247. — 9. *Franz J. Schierse, Diakonia-Seelsorger* 2, 1971, 84. — 10. A 2-es jegyzet alatt idézett mű, 122 oldal. — 11. *H. Sahlin: Die Perikope vom gerasenischen Besessenen*, *Studia Theol.* 18, 1964, 159–172. — 12. *K. Rahner: Schriften zur Theol.* IX, 198.

AZ ÚJ SZÖVETSÉG ELŐZMÉNYEI

Az Új Szövetség, melyre minden szentmisében emlékezünk, nem valósult meg minden előzmény nélkül. Az isteni Gondviselés előkészítette egy másik szövetség, Istennek Izrael népével kötött szövetsége által. Jézus nem azért jött, hogy az ószövetségi üdvrendet eltörölje, hanem, hogy beteljesítse (Mt 5,17-18). Az Ószövetség „nevelőnk volt Krisztusra”, mondja szent Pál (Gal 3,24). Hasonlóképpen az Egyház is kiemeli a régi szövetséggel kapcsolatban, hogy „mindez annak az új és tökéletes szövetségnek volt az előkészítője és előképe, mely Krisztusban fog megvalósulni” (1).

Ha tehát az ószövetségi Szentírást tanulmányozva nyomon követjük azt a hosszú utat, melyen az isteni Bölcsesség elvezette az emberiséget Krisztushoz, jobban megismerjük és jobban tudjuk értékelni azt a nagy ajándékot, melyet Isten benne adott a világnak.

Isten nemcsak megteremtette az embert, hanem állandó, bensőséges kapcsolatban akart maradni vele. Terveit az emberek bűne láttán sem változtatta meg, hanem következetesen irányította az üdvtörténet folyását a teljes jóvátétel, a végső kiteljesedés felé. Arra azonban nem volt szükség, hogy az emberek ezt a végső célt kezdettől fogva világosan lássák is. A kinyilatkoztató Isten előbb csak egy közelebbi, alárendelt célt tűzött ki: legyen egy nép, mely őt teljes szívből szereti és szolgálja. Erre a feladatra kiválasztotta Ábrahám utódait. Az ősatyákkal kötött szövetség, a nekik adott ígéretek és a további események (Ter 12 – Kiv 19,2) mind a nagy cél felé haladnak, ahol a választott nép találkozik az Istennel: a sinai szövetségben Izrael és Jáhvát kölcsonösen elkötelezi magát egymásnak (Kiv 19–23).

A sinai szövetség

Amikor Izrael a Sínai-hegyhez ért, elérkezett a pillanat, hogy Isten megvalósítsa öröktől fogva elgondolt és előkészített tervét. Ezért így szól a néphez: „Ha majd hallgattok szavamra, és megtartjátok szövetségemet, tulajdonommá lesztek minden nép közül – bár enyém az egész föld –, és ti lesztek az én papi királyságom és szent népem.” (Kiv 19,5–6). Isten azt akarja, hogy ezt a népet egészen különös módon mondhassa magáénak, és a nép is mindenki másnál jobban ragaszkodjék hozzá: „Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívből, teljes lelkedből és minden erődből” (M Törv. 6,5).

Istennek joga van ahhoz, hogy így elkötelezze magának ezt a népet, hiszen ő eddig is atyai szeretettel gondozta, óvta, minden jóval elhalmozta őket (Kiv 20,2 vö. Józs 24): mindez Istennek teljesen ingyenes ajándéka volt, hiszen Izrael semmivel sem érdemelte ki Isten különleges jóindulatát (vö. M Törv. 7,7–8).

A nép sokáig nem ébredt annak tudatára, hogy Isten milyen kivételes szeretettel viseltetik iránta. Ezért Isten most meghívja, hogy lépjen vele szövetségre, és így kifejezetten elismerje az Úr hatalmát, jóságát; egyben ígéretet tegyen arra is, hogy az isteni szeretetre, tudatos viszonszeretettel fog válaszolni. Isten már eddig is bebizonyította szeretetét, hűségében ezután sem lehet kételkedni (vö. M Törv. 7,9), most Izraelen a sor, hogy ő is megmutassa hálóját és hűségét. A szövetségben erre kötelezi magát a választott nép. Isten azt is meghatározza, hogy milyen módon kell ezt a feladatot teljesítenie: a főparancsolat megtartásával (Kiv 20,2–3, vö. M Törv. 6,5). A főparancsolatnak kell meghatároznia Izrael alapvető magatartását, ennek kell kifejezésre jutnia minden cselekedetében, melyeket az élet minden területére kiterjedő részletes törvények (pl. Kiv 21,1–23,19) szabályoznak.

Ha a nép megtartja a parancsokat, a szövetségben vállalt kötelezettségeket, továbbra is elnyeri Isten jótéteményeit. Az engedelmisség által kifejezett istenszeretet életet és áldást jelent Izrael számára, a parancsok megszegése viszont lázadás Isten ellen, a felajánlott

szeretet-szövetség visszautasítása, mely jogos büntetést, átkot, halált von maga után: „Tanú- kul hívom fel ma az eget és a földet, hogy elétek adtam az életet és a halált, az áldást és az átkot. Válaszd tehát az életet, hogy élj te is és ivadékod is, és szeresd az Urat, a te Istenedet...” (M Törv 30,19–20). Izrael az életet választja, és ünnepélyes ígéretet tesz Isten akaratának követésére: „Az egész nép egy szívvel-lélekkel így felelt: Megtesszük mindazt, amit az Úr szólott” (Kiv 19,7–8).

A kétoldalú ünnepélyes ígéret után külön szertartással fejezik ki a szövetség megkötését: a nép vezetői Isten jelenlétében esznek és isznak (Kiv 24,1–3. 9–11), emlékoszlopot állítanak fel (24,4), áldozatokat mutatnak be (24,5–6). Mózes az áldozatok vérének egy részét az oltárra önti, a többivel pedig meghinti a népet, miközben ezt mondja: „Ez annak a szövetségnek a vére, amelyet az Úr veletek mindezen ígék alapján megkötött” (24,8). Végül Isten átadja a szövetség törvényeit (24,12. 18), majd Isten dicsősége leszáll a Sínai-hegyre (24,15–16).

Megtörtént tehát az emberi közösségnek Istennel való első nagy találkozása. Az esemény a nép életében *nemzeti szempontból* is igen jelentős, de még gazdagabb annak *teológiai tartalma*. A sínai szövetségben első ízben történik meg, hogy Isten nem egyes személyeket, hanem egy közösséget, egy népet kötelez el magának. Ez az első lépés azon az úton, amely felé az isteni Gondviselés a történelmet irányítja: az Új Szövetség felé, ahol Isten az egész emberiséggel lép bensőséges, végső szövetségre. Isten már itt, a sínai szövetségben azt akarja, hogy az emberi közösség vallja meg őt Istenének, közösségben, együtt szorgolják, és együtt szeressék őt. És ez nem véletlen! A közösség megnyilvánulásának ugyanis nagy ereje van. A közösen tett hitvallás erősíti az egyén hitét, a közös ígéret fokozza a jóban való kitartást. Mindenki érzi, hogy hűtlenségével nem csak Isten ellen vét, hanem társai, az egész közösség ellen is {2}. Mindebből következik az is, hogy mindenki egyenlő Isten előtt, nincsenek kivételek, előjogok, és mindenki felelős egymásért is (Lev 19,16–18). A közösség minden egyes tagja képviseli az egészet, az egyén már „Izrael”, így az ellene elkövetett bűn: bűn Izrael és a szövetség ellen (vö. M Törv 22,19: „... mert megszegyénített egy szűzet Izraelben”). Az egyén mindig mint a közösség tagja jön számításba. Ezzel azonban jelentősége egyáltalán nem szűnik meg, sőt új méltóságra emelkedik {3}.

Befejezésül a sínai szövetség *korlátaira* szeretnénk rámutatni. Ebben a szövetségben úgy tűnik, hogy Isten saját terveinek megvalósulását függővé teszi az emberek akaratától, engedelmségétől. Ha Izrael engedelmeskedik, kiérdemli az ígéretek teljesülését; ha ellenszegül Istennek, Isten kénytelen büntetni az ígért jótémények helyett. Majd később, a próféták tanításánál fogjuk látni, hogy az ember bűne, lázadása nem akadályozhatja meg Isten üdvözítő akaratának teljesülését.

A szövetség gondolata tovább él Izrael életében

Az Istennel kötött szövetség, Izrael vallási (és nemzeti) életének alapja és kiindulópontja mindig élénken élt a választott nép gondolatvilágában. Izrael mindig tudatában volt annak, hogy milyen kiváltságos helyzetbe került a szövetség által: ő a *hordozója az isteni ígéreteknek*, ő teljesíti a köteles tiszteletet, mellyel az emberiség tartozik az igaz Istennek. Igaz, az izraeliták egyéni és közösségi magatartása nem mindig állt összhangban ezzel a nagy feladattal, sőt gyakran kifejezetten szembekerült azzal. A történelem nagy pillanataiban azonban a szövetség ünnepélyes megújítása által mindig visszatáltak Istenükhöz.

Az egyik ilyen alkalom Szíchemben következett be, a honfoglalás megkezdése után (Józs 8,30–35; 24,1–28). Isten teljesítette ígéretét, elvezette őket az Ígéret földjére, annak egy részét már magukénak tudják. A választott népre azonban még nagy feladatok várnak, míg elfoglalja Kánaán földjének egész területét. Ehhez Isten további segítségére van szükségük. Hogy ezt elnyerjék, ünnepélyesen megújítják ígéretüket, hogy hűségesek lesznek az Úr parancsaihoz (24,24).

A királyság megalakulása idejétől kezdve Dávid háza az isteni ígéretek hordozója. Az

uralkodó képviseli a népet Isten előtt, ezért az Isten rajta keresztül újítja meg a választott néppel kötött szövetségét: „Szövetségre léptem választottammal, megesküdtem szolgálom Dávidnak: örökre megerősítem ivadékodat...” (Zsolt. 89,4–5, vö. uo. 29.v.).

A salomoni templom felszentelésének ünnepe (1 Kir 8) újabb alkalom az Istennel való találkozásra. Az Úr felhő alakjában leszáll a templomba, és ezentúl mindörökre ott fog lakni népe közelében (8,10–13). Salomon arra kéri Istent, hogy gyakoroljon irgalmat mindazok iránt, akik e tempomban vagy e templom felé fordulva könyörögnek, még akkor is, ha megbántották Istenüket, de bocsánatért esedeznek (8,14–61).

Sajnos a történelem folyamán – egyre gyakrabban – a nép *elfordult Istenétől*. A legfőbb veszélyt a pogány istenek tisztelete jelentette. Ez volt a legnagyobb hűtlenség az igaz Istennel szemben. Időnként azonban – egy-egy nagy vezető útmutatása nyomán – a nép ráébredt bűnösségére, és megújította az Istennel kötött szövetséget. A babiloni fogság különösen komoly figyelmeztetés volt számára. Vétkeik miatt megérdemelték volna, hogy Isten magukra hagyja őket, és elveszzenek. De ő nagylelkűen megbocsátott, és megengedte, hogy a Maradék visszatérjen hazájába. Ezért tartanak Ezdrás vezetésével bűnbánatot, megújítják a szövetséget, és megígérik, hogy hűségesen megtartják a parancsokat (vö. 2 Ezd 9).

Csak a legfontosabb eseményeket említettük, de mindezek alapján már láthatjuk, hogy a szövetség gondolata mindvégig Izrael vallási és nemzeti életének alapja maradt. Ha erről gyakorta meg is feledkeznek, a nehéz időkben ismét visszatérnek a szövetséghez, ebből merítenek vigasztalást, új reményt, és kezdik meg a további utat a helyes irányban.

A próféták tanítása

A történelem viszontagságai közepette Izrael népe sokszor tanácstalanul, reményt vesztetten néz a jövő elébe. A küzdelmes időkben a próféták azok, akiket Isten népe *tanítására, vigasztalására* küld. A szövetség gondolata az ő vezetésükkel a későbbi időkben is a figyelem központjában marad. Tanításukban a szövetség teológiája tovább mélyül, gazdagodik. Ebben az időben történik meg a *teremtés tényének teológiai értékelése* is. A próféták – közöttük elsőként talán Izaiás (4) – rámutatnak, hogy Istennek a szövetségekötést megelőző jótéteményei közül az első nem is az Egyiptomból való szabadulás, hanem az emberiség megteremtése volt (Iz 51,15–16, vö. 44,24–28; 49,7–26 stb.). Izrael így tudatára ébred annak, hogy nem csak szabadságát függetlenségét köszönheti Istenének, hanem létét is. A választott népnek lesz feladata, hogy erről az igazságról más népek előtt is tanúskodjék (Iz 42,6; 43,10–12 stb.).

A próféták tanítására jellemző, hogy a szövetséggel kapcsolatban *mellőzik a jogi szemléletmódot*, és hangsúlyozzák az Istennel való kapcsolat lelki oldalát. Keményen visszautasítják azt a felfogást, hogy az Isten szeretetére elegendő válasz, ha az áldozatokat bemutatják, ha betű szerint teljesítik a törvényeket. Izaiás „hazug áldozatoknak” nevezi az ajándékokat, amelyekkel Izrael meg akarja vásárolni magának Isten szeretetét, bár alapvető magatartása és egyéb cselekedetei miatt méltatlan arra (1,13; vö. „... kezetek csupa vér!” 1,15). Nem azt jelenti ez, hogy az áldozatok és a törvények megtartása önmagában rossz, hanem, hogy azok lélektelen teljesítése képmutató és helytelen.

A jogi szemléletmóddal („do ut des”) szemben a próféták rámutatnak, hogy a szövetség *bensőséges kapcsolatot* jelent, melynek át kell formálnia az egész embert, át kell hatnia egész magatartását, hiszen Isten a „szeretet kötelékével” láncolta magához a népet (Óz 11,4). A korábbi időkben a szövetségben kifejezésre jutó kapcsolatot az atya-fiú viszonyával igyekeztek megvilágítani, elmélyíteni (vö. M Törv 8,5). A próféták ennél mélyebb, kifejezőbb hasonlatot keresnek. Izaiás az anyai szeretethez hasonlítja Isten szeretetét, mely sohasem feledkezik meg gyermekéről (49,15). Ózeás, Jeremiás és Malakiás pedig a jegyesek szeretetével érzékelteti azt

a mély és felbonthatatlan elkötelezettséget, mely Isten és Izrael között fennáll (Óz 1–3; Jer 2,2; 3,4,12; Mal 2,14, vö. Iz 50,1; 54,4–10).

És a szeretett jegyes, *Izrael hogyan válaszol Isten mélységes szeretetére?* Értelenséggel, szeretetlenséggel, hűtlenséggel. Isten ezt veti népe szemére az ún. prófétai „panaszokban”, melyekkel több helyen is találkozunk a Szentírásban: „Halljátok egek, figyelj füleddel, föld, mert az Úr beszél: Fiakat neveltem és felmagasztaltam, ők azonban megvetettek engem! Az ökör megismeri gazdáját, a szamár urának jászolát; Izrael azonban nem ismer el engem, és népem meg nem ért!” (Iz 1,2–3, vö. 27,11; Jer 2,4–19 stb.). Isten féltve őrzött szőleje vadszőlőt hozott (Iz 5,2); a nép elhagyta őt, az élő vizek forrását (Jer 2,13), széttörte bilincseit (= „szeretet köteléke”, Óz 11,4), és így szólt: Nem szolgálok! (Jer 2,20). Áldozataikat ugyan bemutatják, az ünnepeket megtartják, de mindez utálatos az Isten előtt, mert a nép szíve tele van gonosz gondolatokkal (Iz 1,13–16). Sőt a szeretett jegyes a legnagyobb vétséget is elkövette: más istenek tiszteletével paráználkodott, megcsalva azt, aki oly nagy szeretettel vette őt körül (Jer 2,20; Óz 2,2,5).

Mit érdemel mindezek után a hűtlen nép? Azt, hogy Isten keményen megbüntesse büneiért (Am 2,6–16), ne irgalmazzon neki (Óz 1,6), ne tekintse többé népének (Óz 1,9–10), és kiszolgáltassa az ellenség haragjának (Jer 17,1–4). Mégis, bármily súlyos legyen is a nép bűne, hűtlensége, Isten nem akarja véglegesen eltaszítani magától, mert haragjánál nagyobb szeretete és irgalma. Haragja nem tart örökké (Jer 3,12), szeretete sohasem szűnik meg: „Örök szeretettel szerettelek téged, azért őriztem meg irgalmamat” (Jer 31,3). A hűtlen jegyest megbocsátó szeretettel hívja magához: „Térj meg Izrael, te hűtlen, nem fordítom el tőled arcomat, ... csak ismerd el gonoszságodat, mert az Úr ellen vétkeztél” (Jer 3,12–13). Oly szépen fejezi ki Ózeás Isten megbocsátó szeretetét: „Ime, én majd magamhoz édesgetem, ... szívére beszélek, ... hogy énekeljen, mint ifjúsága napjaiban ... Akkor majd férjemnek hív ő engem, ... és eljegyezek magamnak örökre, ... jóssággal és szeretettel, eljegyezek magamnak hűséggel, és te majd megtudod, hogy én vagyok az Úr” (2,14–16,19). Isten fájó szívvel és csak rövid ideig büntette meg népét, hogy meggyógyítsa hűtlenségét, és azután visszafogadhassa szeretetébe: „Haragom pillanatában kissé elrejtettem előled arcomat, de örök irgalmommal megkönyörülök rajtad” (Iz 54,8).

A próféták világosan tanítják, hogy Isten és a választott nép szövetsége örök és *felbonthatatlan*. A szövetség soha, egy pillanatra sem bomlik fel, bár lehet, hogy egy időre „holt betű” marad (5). A bűnök után büntetéssel vezet Isten a népet bűnbánatra, soha bele nem fárad a megbocsátásba, soha el nem veszi türelmét, amint a zoltáros mondja: „Ézerszer megszabadította őket, s ők ismét csak lázadtak, de megemlékezett szövetségéről, és nagy irgalmában megkönyörült rajtuk” (106,43–45).

Alapvető változás

A nép állandó hűtlensége láttán a próféták mégis sejteni kezdték, hogy gyökeres változásnak kell bekövetkeznie az üdvtörténetben. A nép és Isten tökéletes kapcsolatát a szövetség eddigi formája nem tudja egyszer s mindenkorra biztosítani. Hiszen a pártütő nemzedék ismét és ismét megszegi a szövetséget (Jer 1,1–11), az pedig nem lehetséges, hogy az emberek szüntelenül meghiúsítsák Isten terveit.

Hogy mennyire képtelen az ember valóban Istennek élni, hozzá ragaszkodni, senki anynyira fel nem ismerte, mint Ezekiel próféta. Szinte az istenkáromlás határát súrolja az a mód, ahogyan ő ábrázolja az üdvtörténetet mint Isten kísérleteinek sikertelen láncolatát (vö. Ez 20) (6). A próféták felismerték, hogy Isten mindenképpen üdvözíteni akarja az embereket, viszont világosan látták azt is, hogy Izrael képtelen engedelmeskedni. Hogyan lehet ez az engedetlen nép mégis igazán Isten népe? Hiszen éppúgy nem tud megváltozni, mint ahogyan a mór (néger) sem tudja elváltoztatni bőre színét (Jer 13,23).

Ha nem látták is a megoldást, azt biztosan tudták, hogy Isten üdvözítő akaratát meg fog valósulni végül is. Szemük előtt áll a jövő, melyben Izrael engedelmeskedik, békésen él az Igéret földjén, Jeruzsálemet újjáépítik, és ismét a kereskedelem, a zarándoklatok középpontja lesz, vidám nevetés hallatszik falai között (Jer 24,5 kk; 33,4 kk; 30,18 k). Ez csak úgy valósulhat meg, ha Isten valamiképpen ismét beleszól a történelembe. Ez a „belenyúlás” mellyel Isten a gyöngye emberi természet segítségére siet, lesz az Új Szövetség. Isten újra szövetséget köt majd az emberekkel, mely sokkal hatékonyabb lesz, mint a régi (Jer 31,31). Jeremiás ajkán csendül fel először ez a reményteli üzenet, ez az ő új üzenete; ezzel alapozza meg azt a várakozást, mely egy új üdvtörténeti esemény felé tekint, s ez majd felülmúlja a sínai szövetséget (7).

Jeremiás azonban annak ellenére sem veti el egészen a régi szövetséget. Nem várja, hogy Isten teljesen új alapokra helyezze az üdvtörténetet, hiszen Isten a maga részéről megtett már mindent. A változásnak az ember oldalán kell bekövetkeznie: *az emberi szívnek kell gyökeresen megváltoznia*. Jeremiás tanítását fejlesztte tovább Ezekiel, amikor tolmácsolja Istennek ezt az üzenetét: „... megtisztítottalak titeket, új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek. Elveszem testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek. És az én lelkemet adom majd belétek, hogy törvényeimet megtartsátok” (36,25–27). Az Új Szövetség örökké tart, és a béke szövetsége lesz (Ez 36,26). Megvalósul az, amit a sínai szövetség sohasem tudott igazán elérni: „Ti az én népem lesztek, és én a ti Istenetek” (Jer 31,33; 32,38; Ez 36,28; 37,27).

Erről az Új Szövetségről Izaiás is beszél. Ő már rámutat arra is, hogy valamilyen közvetítő, messiási alak lesz az, aki által létrejön Isten és az emberek végleges egymásratalálása. Megfesti Isten Szolgájának alakját, aki által Isten üdvössége eljut a föld határáig (42,6; 49,6), aki sokakat tesz igazzá helyettesítő szenvedéseivel 53. fejjel). Rámutat tehát arra is, hogy ebben a szövetségben az üdvösség egyetemes lesz, a megváltás az egész emberiség kincsévé válik.

Az Új Szövetség meghirdetése gyökeres változás az ószövetségi teológia fejlődésében. A próféták ellenkező irányba fordítják tekintetüket, a múlt helyett a jövőbe néznek. A régi intézmények üdvöthöző ereje kialudt, az üdvösség csak Isten újabb üdvtörténeti beavatkozásából fakadhat (vö. Jer 31,32; 43,18). A szövetség teológiájának fejlődésében azonban nincs törés, csak fejlődés, kiteljesedés. A Gondviselés egyenes útja ez, mely Krisztus felé vezet az emberiséget. Ezen az úton megvolt a maga jelentősége a régi szövetségnek is, de természeténél fogva nem volt elegendő arra, hogy megvalósuljon benne a végső, nagy szándék: Isten és az emberiség egymásra találása tökéletes szeretetben.

A próféták szavai nem maradtak visszhang nélkül a zsidóság körében. A nagy várakozás élénken élt a vallásos hívek lelkében. A Jubileumok könyve (8) alapján feltételezhetjük, hogy egyes szekták rendszeresen megtartották a szövetség megújításának ünnepét, mégpedig minden évben pünkösdkor (9). Különösen a qumráni iratok tanulmányozása érdekes ebből a szempontból. A Damaszkuszi irat és a többi szöveg alapján megállapítható, hogy a qumráni közösség Kr. e. a II. században az „Új Szövetség közösségének” tekintette magát. Meggyőződésük szerint az ő mozgalmukban teljesedett be Jeremiásnak az Új Szövetségről szóló jövendölése. A közösség tagjai azért vonultak vissza a világtól, hogy pontosan betartsák az Istennel kötött szövetség értelmében az ószövetségi törvényeket: „... Az Új Szövetségbe belépők kivonultak Damaszkusz országába... , hogy mindenki szeresse felebarátját, mint önmagát” (10). Szövetségüket „Isten szövetségének”, a „kegyelem szövetségének”, „örök szövetségnek”, „az örökkévalóság közössége szövetségének”, de leggyakrabban csak „új szövetségnek” nevezik (11). A qumráni közösség rövidesen megsemmisült, így nem bizonyult örök szövetségnek. Abból a szempontból azonban jelentős, hogy tanúsítja a zsidóság várakozását, mellyel egy végleges, örökké tartó szövetség felé tekint.

Az Új Szövetség megvalósulása

Ilyen előzmények után vette kezébe Krisztus a kelyhet, és mondta ki e szavakat: „ez az én vérem kelyhe, az új és örök szövetségé, mely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára” (Mt 26,28). Ekkor (pontosabban a kereszten, az áldozat tényleges bemutatása pillanatában) teljesedett be mindaz, amit Isten az emberekkel kapcsolatban eltervezett és oly hosszú időn keresztül előkészített; itt érte el a csúcspontját az emberiség megváltásának a története. Ez az a cél, mely felé az üdvtörténet szüntelenül haladt, melyet a sínai szövetség előkészített, és amelyet a próféták meghirdettek. Eddig csak egy nép volt az Isten választottja; most a végső, tökéletes és örök szövetségben Isten magához öleli az egész emberiséget Krisztusban, aki hívja is az embereket, és válaszol is erre a hívásra.

Az ószövetségi és az újszövetségi üdvtörténet szerves egységét kifejezik azok az utalások, melyek az Új Szövetség megalapítását az előzményekkel hozzák kapcsolatba. Az új választott nép képviselői itt is együtt étkeznek Istennel, mint az első szövetségkötés alkalmával (Kiv 24,8). Mózes állatokat áldozott fel, és a „szövetség vérevel” meghintette a választott népet (Kiv 24,8); itt Krisztus vére az „új szövetség vére („kelyhe”)”, Krisztus áldozata az, mely megteremtí Isten és az emberek szeretet-közösségét. Krisztus az Isten Szolgája, akiről Izaiás beszélt: „életét bűnökért való áldozatul adja, és sokakat megigazultá tesz” (53,10–11, vö. „értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára”).

Az újszövetségi szent könyvek tanúskodnak arról, hogy mennyire megértette az Egyház ennek az Új Szövetségnek a jelentőségét. Szent Pál szerint Izrael kiváltsága volt a sínai szövetség (Ro 9,4), szemben a többi népekkel (Ef 2,12). Ezt a szövetséget azonban messze felülmúlja az új (Gal 4,24 kk; 2 Kor 3,6 kk), mert eltörli a bűnöket (Ro 11,27), általa Isten az emberek között lakik (2 Kor 6,16). Ez a szövetség megváltoztatja az emberi szíveket, és kiárasztja az emberekbe a Szentlelket (Ro 5,5). Az Új Szövetség nem írott törvény többé, hanem a lélek szövetsége (2 Kor 3,6), mely szabadságot hoz Isten fiai számára (Gal 4,24). Minden népre kiterjed, mert Krisztus vére egyesíti az egész emberi nemet (Ef 2,12 kk).

A Zsidókhoz írt levél kifejezetten rendszerbe foglalja, hogy az Új Szövetség mennyiben múlja felül a régit. Rámutat arra, hogy ez a szövetség elsősorban azért jobb, mint a régi, mert a közvetítő méltósága végtelen nagy (8,6; 12,24), mert nem állati vérről, hanem Krisztus vérevel kötötték meg (9,12). Jézus egyszeri áldozata elegendő ahhoz, hogy egyszer s mindenkorra eleget tegyen minden emberi bűnért: „Egyetlen áldozattal örökre teljessé tette a megszentelteteket” (10,14). Ezért nincs szükség többé más, újabb áldozatra; Krisztus áldozata által mindenkor bizalommal közeledhetünk az Atyához (4,16). Ez az áldozat az Új Szövetség örök biztosítéka, nem abban az értelemben, mintha az ember többé nem tudna vétkezni, hanem amennyiben minden bűnért van jóvátétel, és minden gyöngye ember számára kiapadhatatlan a forrása a segítségnek és kegyelemnek.

JEGYZETEK

1. Hittani Rendelkezés az Egyházzól, 9–2. Vö. Szt. Pál tanítása az 1 Kor 12, 12–31-ben, valamint a II. Vatikáni zsinat rendelkezései: az Egyházzól, 9; a Laikus Apostolságról, 18; stb. – 3. *L'Hour*, 112. o. – 4. Pontosabban Deutero-Izaiás (így a továbbiakban is, amikor Iz 40–66-ot idézzük). – 5. *L'Hour*, 100. o. – 6. *Rad*, 276. o. – 7. *Rad*, 278. o. – 8. Apokrif irat az i. e. II. századból. – 9. *Imschoot*, 271. o. – *Damaszkuszi irat*, 6,20–21. – 11. *Közösség szabályzata*, 5,8; 1,7; 4,22; 3,11–12.

A. Bea: *Dei Verbum*, la parole de Dieu et l'humanité, 1968. – M. Burrows: *A holttengeri tekercek*, Budapest, 1961. – W. Eichrodt: *Theologie des Alten Testaments*, Leipzig, 1933. – J. Giblet: *Alliance (Léon-Dufour, Vocabulaire de théologie biblique)*. – P. van Imschoot: *Bund (Haag, Bibellexikon)*. – P. Joüon: *diathéké – foedus an testamentum?*, *Biblica* 1927–28. – J. L'Hour: *La morale de l'alliance*, Paris, 1966. – G. Quell: *diathéké (Theol. Wörterbuch zum N. T.)*. – G. von Rad: *Theologie des Alten Testaments II*, München, 1968.

Gyürki László

MIT KELL VALLANUNK AZ ÓSZÖVETSÉGRŐL?

A II. Vatikáni zsinat az Ószövetség újszemléletű teológiáját indította útnak – írja Diego Arenhoevel a „*Dei Verbum*” konstitúcióhoz írt kommentárjában (1). A Szentírás a hívek érdeklődésének ma újra középpontjában áll, mégis úgy tűnik, hogy az ószövetségi résszel igen sokan nem tudnak mit kezdeni. Ennek egyik oka tán az, hogy helytelenül teszik föl a kérdést, és ezért nem is várható rá helyes felelet. Szükséges-e egyáltalán az Ószövetség, amikor birtokoljuk az Újszövetséget? Mit mondhat a mai embernek egy ókori nép története, mire taníthat annak bölcsessége, sokszor nagyon is profánnak tűnő „bölcs mondásai”? A II. század gnosztikusai szerint az Egyháznak ki kell zárnia ezeket a „barbár” könyveket (2). Az Ószövetség ugyan megmutatta, hogyan vezette az embereket az igaz és jó Isten, de ez az idő már rég elmúlt. Van-e ezért önálló és pótolhatatlan jelentősége az Ószövetségnek? – Valóban, nehéz kérdések ezek, s nem könnyű felelni rájuk. A zsinati dokumentumok segítségével szeretnénk az Ószövetség helyes értelmezéséhez közelebb jutni. Az Ószövetséget kétféleképp vizsgálhatjuk: I. mint üdvtörténetet; II. mint maradandó örömhírt.

I. Az Ószövetség mint üdvtörténet

A „*Lumen gentium*” konstitúcióban ezt olvassuk: „Az örök Atya – elhatározta, hogy a Krisztusban hívőket összehívja az Anyaszentegyházban. Az Egyház előre jelezve volt már a világ kezdetétől fogva, csodálatos módon elő volt készítve Izrael népének történetében, meg az Ószövetségben” (2. pont). Isten minden néppel szövetséget akart kötni, s ezt a szövetséget Krisztusban akarta beteljesíteni, őbenne akarta magát véglegesen kinyilatkoztatni. Az Ószövetség tehát előkészület volt Krisztusra, akitől az üdvösség származik.

Az üdvösség tervének fejlődése

Isten tervében különböző szakaszokat találunk, ahogyan fokozatosan építette üdvösségünk épületét (3). A *kezdeti szakaszban* Isten kiválasztja az embert, elhalmozza természetéhez nem tartozó javakkal. Amikor az ember ezt az állapotot a bűn miatt elveszti, akkor következik számára a *természettörvény szakasza*. Szent Pál úgy beszél erről, mint a „tudatlanság idejéről” (Csel 17,30), a „türelem idejéről” (Ro 3,26). Azt akarta ezzel Isten, hogy az emberek „keressék, hátha rátalálnak, míg utána tapogatóznak” (Csel 17,27). A rómaiakhoz írt levélben pedig azt mondja Pál, hogy a pogánynak törvény híján szívébe van írva a törvény. A *természettörvény* üdvözítő rendje mindig érvényben van a pogány világ számára, még

azután is, amikor Isten már újat hozott Ábrahám kiválasztásával. Az ígélet korszaka elkezdődött azzal, hogy Isten Ábrahámmal szövetséget kötött, és lefoglalt magának egy népet. Azt akarta, hogy ez a nép ígéreteinek hordozója legyen. E szövetségnél minden az Isten kezdeményezéséhez van kötve. Az ember engedelmesen viselkedik vele szemben, hittel, bizalommal fordul felé. Később, a sínai szövetséggel az írott törvény korszaka kezdődött. Isten itt megújítja szövetségét azzal a néppel, amelyre rábízta ígéletét, amelyből az üdvösség származik, Jézus Krisztus születik. Ez a szövetség is Isten ingyenes ajándéka. Szabadon választja ki a népek közül a zsidó népet, hogy „szent ivadék és királyi papság” legyen. Hogy célját előmozdítsa, Isten törvényt ad népének. Ez az írott törvény a második korszak természet törvényét szentesíti, melyet majd megerősít az Újszövetség, amely a szeretet törvényével a törvény teljességét hozza (Mt 5,17–19; Róm 13,8–10). A szerződési törvények (egy szentély, papság, istentiszteleti rend, ünnepek, a körülmetélés stb.), a prófétaság intézménye, továbbá a politikai rend is segítik a választott népet, hogy teljesíthesse az átmeneti időszakban küldetését. A messiási korszak Krisztusban és az Egyházban válik valósággá. Isten új szövetséget köt, amely a régi helyére lép. A kinyilatkoztatás és az üdvösség beteljesedik, már csak a végső, az eszkatológikus teljesség van hátra. Isten ismerete, amely eddig a természet törvény és a részleges kinyilatkoztatás által volt ismert, teljessé lesz Krisztusban (Zsid 1,1–2), aki feltárja a teljes igazságot, és a Szentlélek által vezet bennünket. Az üdvösség minden ember számára nyitva áll a Krisztushoz való egyetemes hozzátartozás által.

Kérügmátikus felépítés

A beteljesülésnek az előtörténete tárul elénk az Ószövetségben. A választott nép tudta ezt, s az volt a hivatása, hogy e tudását közvetítse más népek felé is. Ez a tudás Isten fényében világította meg saját létét. Azok a szerzők, akik Izrael történetét összegyűjtötték, nem szigorúan vett „történeti” céllal tették ezt, hanem avégett, hogy olvasóikban felkeltsék a hit elhatárolását, a hűséget a szövetség Istenéhez. Megtérésre, Istenhez fordulásra akarták őket segíteni, és nem történelmi tudásra vezetni. E cél érdekében gyakran felelevenítették a múlt egyes jelentős eseményeit. A kevésbé fontosakat elhagyták, másokat viszont jobban kihangsúlyoztak. A történeti könyveknél megfigyelhetjük ezt a „kérügmátikus” felépítést.

A szent író elmond egy eseményt, azután levonja belőle a következményt. Az Újszövetség könyveiben már egészen világos lesz ez a módszer: Jézus élt, tanított, meghalt értünk, és föltámadt. Ebből a következmény: térjetelek meg, higgyetek az evangéliumnak, kereszteskedjetelek meg. Ugyanezt találjuk meg – lényegében – az Ószövetségben is. Így pl. az Ex 20,2–3 tartalmazza az első parancsot. Mi következik ebből? Rajtam kívül más istened ne legyen. Az Egyiptomból való szabadulás a múlt eseménye ugyan, de mindig jelenvalóvá válik a hűsvét megünneplésében. A Misna szerint úgy kell megülni a hűsvétot, mintha „te magad személyesen jöttél volna ki Egyiptomból”. A Pentateuchus szerkesztőinek is ez a mély gondolata: a nép mindig ugyanaz, mint amelyik kijött Egyiptomból. Ezért is érthető, hogy a törvényeket tartalmazó rész a sínai tartózkodás utáni szakaszhoz került. Ez a törvényhozás is Izrael feladatát tárja a nép elé: hűséges tetteivel válaszoljon Isten nagy cselekedeteire. Ugyanezt a gondolatot fejt ki a Deuteronomium is. A szerző a rég meghalt Mózes szájába adja a buzdítást. Az egész törvényhozás azután úgy jelenik meg, mint a buzdításra adott válasz. A szent szerző számára a hetedik században élő nép is ugyanaz, mint a pusztai vándorlás népe. Érthető tehát, hogy Mózes szól hozzájuk hét századdal később is. A szerző maga mögött hagy hét engedetlen századot, és Izraelt visszahelyezi a pusztába Mózes elé. A kortársak ugyan politikailag és társadalmilag már más nép, „gonosz nép”. Az üdvösség mégis úgy tárul fel előttük most is, mint akkor. Isten ugyanúgy ajánlja fel nekik kegyelmét, mint akkor: „ma te Jáhvé, a te Istened népévé váltál”. A szerző ezzel a „mával” akarja különösen időszerűvé tenni a sínai parancsokat saját korának népe számára. Mózes korát és az ő korát egyetlen „mában” kapcsolja össze.

Az esemény–követelmény kapcsolatot megtaláljuk már Ábrahám áldozatában is. A probléma lényegében mindig változatlan: Isten sokszor olyat kíván, ami elmentmondani látszik az ígéretnek. Izsákban összpontosul az ígéret, és Isten mégis Izsák életét követeli. Az áldozat Ábrahám nagy próbája, mert úgy tűnik számára, hogy Isten ellensége saját művének, hiszen magára hagyja azt, aki reá hagyatkozik. Ez a látszat áll előttünk sokszor Izrael történetében is. Izraelnek ezért tudnia kell a hasonló helyzetekben, hogy Isten részéről csak próbatételről van szó, mellyel egyszersmind népe hitét akarja megerősíteni. Izrael minden időben ismerje fel saját sorsát Ábrahám történetében, és ne szegüljön szembe Isten követelésével, még akkor sem, ha annak teljesítése botrányosnak látszik is az emberek szemében (4). Az Ószövetség tehát egy nép sorsában, történetében megélt üdvtörténet, megváltásunk előtörténete, ezért nyújthat tanulságot az Újszövetség idején is.

II. Az Ószövetség, mint maradandó örömhír

„Az üdvösség rendje, amelyet a szent szerzők előre hirdettek, elmondtak és kifejtettek, az ószövetségi könyvekben van meg Isten igaz szavaképpen. Ezért ezek az isteni sugalmazású könyvek örök értékűek maradnak” (Dei Verbum 14.).

Mindig ez volt az Egyház tanítása. Ezért eretnokségnek bélyegezték pl. Marcion törekvését, hogy az ószövetségi könyveket ki kell hagyni a szent könyvek közül (5). Ugyancsak nem osztjuk *Harnack* véleményét sem: az ősegház bölcsen cselekedett, hogy megőrizte az Ószövetség könyveit, de gyorsan meg kellett volna tőlük szabadulnia. Balszerencse volt, hogy a lutheri reform megtartotta őket. Az pedig, hogy a protestantizmus még a XX. században is őrzi ezeket a könyveket, vallási ínszakadtságnak a bizonyítéka. – Sokan talán nem mennek ilyen messzire, de „megtisztított” kiadást szeretnének. Természetes azonban, hogy ilyen kiadás nem létezhet. Mert ki tudná meghúzni a határt, hogy melyek azok a szakaszok az Ószövetségben, amelyeknek már semmi jelentőségük sincs?

Időleges és nem tökéletes részek az Ószövetségben

Az Ószövetség egyes részei kétségkívül idegenek a keresztény gondolatvilágtól. A *Dei Verbum* konstitúció is tesz erről említést: „ezek a könyvek nem tökéletes és időhöz kötött mozzanatokat is tartalmaznak . . .” (15. pont). Tanulságos ezzel kapcsolatban *J. McKenzie* fejtegetése (6). Az Ószövetség történeti valóság. Egy nép találkozása Istennel. Amikor egyes igazságokat nem látunk tisztán az Ószövetségben, akkor ez nem azt jelenti, hogy Isten elrejtette ezeket az ember elől. A kinyilatkoztatás határai nem az Isten határai, hanem az emberéi. Az igazság mindig érthető, de az ember nem mindig tudja azt felfogni. A kinyilatkoztatást ne úgy képzeljük el, mint tények és igazságok láncolatát, amelyek gyöngyök módjára fel vannak fűzve, hanem úgy, mint megélt tapasztalást. Izrael valóban nem mindig példa a keresztények számára, mint ahogy a gyermek viselkedése sem követendő mindenben a felnőtt számára.

A kinyilatkoztatás az Ószövetségben főképp törvények formájában áll előttünk. Nagyon nehéz ma számunkra Istent kizárólag mint törvényhozót elképzelni. Izrael törvénye kinyilatkoztatáson alapuló isteni törvény. Isten kinyilatkoztatott, előírt egy sajátos életformát, és épp a törvény megtartása biztosította, hogy ez az élet az ő akaratával megegyezik. Az ószövetségi törvény azonban nem volt tökéletes kifejezése Isten erkölcsi követelményeinek, még kiegészítésre szorult. Az Újszövetség nemcsak kijavította e legalizmust, hanem a törvény motivációja helyett a szeretet uralmát hirdette meg.

A számos nehezen megoldható probléma közé tartozik az Ószövetség értelmezésénél a *gyűlölet* kérdése is. Ma már nem tudjuk megérteni, hogyan lehet egy népet kiirtani, vagy átkot mondani rájuk. Hogyan kívánhat az Isten ilyent? Eszünkbe jut a hegyi beszéd, és úgy érezzük, hogy a kinyilatkoztatás jut veszélybe, ha menteni próbáljuk ezeket a részeket. Tudnunk kell azonban egyrészt, hogy a korabeli mentalitás teljességgel idegen a későbbi, főleg az európai felfogástól; másrészt, hogy az Ószövetségben is van szó pl. ellenségszeretetről. A messiási időkben – a prófétai látomás szerint – minden nép eggyé lesz Isten uralma alatt, az ellenség is hisz majd Istenben. A gyűlöletről szóló gondolatok kétségkívül tanúskodnak bizonyos korabeli nacionalizmusról is, különösen az Ószövetség kezdeti és végső szakaszában. Ezt a sátáni vonást az emberben a kereszténység sem tudta teljesen kiirtani, ezért nem helyes ezt mintegy az Isten akarataként feltüntetni.

Az ember kultúrája, szellemi fejlettsége mindig határt szabott annak, amit Isten tenni akart az emberrel. Épp ebben nyilatkozik meg a fejlődés gondolata és ténye. Ezek a határok megmaradnak az egyes ember és a korok életében. Miért nem tökéletesek ma sem a keresztény közösségek? Azért, mert nem fogadják el sem az Istent, sem az embert teljesen. Mindez viszont nem jelenti azt, hogy Isten nem adott megfelelő, üdvösségre vezető kinyilatkoztatást.

Maradandó értékek az Ószövetségben

Az ószövetségi könyvek maradandó értékeket tartalmaznak. A vonatkozó zsinati irat a következőket sorolja fel;

Isten iránti eleven érzék; mélyen vallásos ember; Istenről szóló fenséges tanítások; Isten végtelen szeretete és irgalma az ember iránt; az emberi élet üdvét szolgáló bölcsesség; csodálatos imádsággyűjtemény, elsősorban a zsoltárokbán.

Aki az Ószövetséget olvassa, valóban érzi, hogy a számára idegen részek mellett bőven talál olyanokat is, amelyek ma is az emberek szívéhez szólnak. Nemcsak Isten igazságosságáról, hanem végtelen szeretetéről és irgalmáról is találunk ott olyan részeket, amelyek az Újszövetség írásai mellé kíváncsoznak, és segítenek, hogy jobban megértsük az Újszövetséget. Ez ugyan nem azt jelenti, hogy az Ószövetség nélkül nem értenék meg az evangéliumokat. A kizárólagos „csak” jelenthet veszélyt. Csak az Újszövetségre támaszkodva aligha állna előtünk megfelelően az üdvtörténet. Nem véletlenül tartozik az eretnekek közé Marcion, aki az Ószövetséget elvetette. Az Ószövetség nélkül könnyű félreérteni az Újszövetséget. Nagyon helytelenül, „spirituális” módon lehet azt értelmezni. Mintha a keresztény életet csak „szellemben és lélekben” lehetne élni. Ez a vesztély mindig kísértett ott, ahol az Ószövetséget szem elől tévesztették, elhanyagolták. Az Ószövetség írásai jobban kidomborítják számunkra Krisztus igaz tanítását. Lássunk néhány példát ennek megvilágítására.

Jézus elutasította a politikai felszabadítás gondolatát, amely az akkori zsidóságot lelkesítette. Ha csak az Újszövetséget ismernénk, nehezen tudnánk megállapítani, vajon a keresztény hit közömbösséget, beletörődést hirdet-e az elnyomó politikai rendszerekkel szemben. Jézus nem ezzel a kérdéssel foglalkozott. Ő a bűntől való szabadulásra helyezi a hangsúlyt. Enélkül ugyanis minden időleges felszabadulás csak illúzió, legfeljebb csak az elnyomás módját változtatja meg. Az Exodus és a Makkabeusok könyveinek egyes szakaszai – ha Krisztus fényében olvassuk azokat – jól megvilágítják ezt az örök emberi problémát.

Az Ószövetség könyvei segíthetik a keresztény embert abban is, hogy jobban megértse a nehéz történelmi időköt. A történelem igazi értelme mélyebb magyarázatot nyerhet az Ószövetség írásainak ismeretében. A nagy harcok, aposztáziák, nyomorúságok is az Isten országának kiteljesedését szolgálhatják, az ő uralmát segíthetik elő. Az Újszövetség nagyon kevés adatot nyújt ehhez. A Jelenések könyve, az egyetlen újszövetségi prófétai irat érthetetlen lenne az Ószövetség prófétai könyvei nélkül. A Jelenések könyve elénk tárja, miként lehet a történelem értelmét épp az Ószövetség fényében kutatni, megismerni (7).

A szenvedés és nyomorúság súlyos problémáját sem lehetne igazán megérteni, vagy legalább is megközelíteni, ha mellőznénk pl. Jób, Tóbiás, Jónás vagy a Zsoltárok könyvét. Ezekből is jobban megérthetjük, hogy az Isten hatalma és gondviselése kiegészítik egymást, sőt azonosak. Minden képzeletet felülmúl, amit ő azoknak tartogat, akik „sohasem szegik meg az iránta való hűséget” (Tób 2,18). Szent Pál ezt a gondolatot úgy fejezi ki, hogy az istenszeretőknek minden a javukra válik.

Többször maga az Újszövetség állítja elének példának az Ószövetség nagy alakjait.

Az Ószövetség továbbá ma is lényeges része az istentiszteletnél használt olvasmányoknak. Krisztus és apostolai zsoltárokat imádkoztak, s ezt teszi az Egyház is. Ugyanúgy áll Isten elé, mint az Ószövetség közössége: szegény, segítségre szoruló, Istentől való függését mélyen átérző, szenvedő, üldözött, bűnös, Isten kegyelmére rászoruló, megváltott közösségként.

Isten nevelőművészete az Ószövetségben

Az ószövetségi írások jelentős értéke a zsinati konstitúció szerint, hogy elének tárják Isten nevelőművészetét. Az ószövetségi Szentírás maga is gyakran hangsúlyozza ezt. Különösen a Deuteronomium emeli ki a történetek pedagógiai értelmét, de találkozunk a tanítással zsoltárookban, a Bölcsesség könyvében és számos más helyen is.

Istennek ezt a nevelőművészetét észrevették a szentatyák is, és remek módon tudták alkalmazni. Nyssai Szent Gergely Mózes életéből a lelki élet útjait rajzolta meg. Az Ószövetség eseményei ugyanis bizonyos változtatásokkal minden ember életében előfordulnak. Isten nem változik. Útjai ugyanazok a különböző helyzetekben, s mindig szabadon adja kegyelmét. Mindig volt, és marad valami állandó az embernek Istennel való találkozásában. Minden ember életére is áll, hogy Isten nagy gonddal készíti elő a Krisztusban való üdvösség elfogadására. Minden emberben él valami a zsidó nép zúgolódásából, hitetlenségéből és bálványimádásából is. Az Ószövetség írásai, mint az Isten nevelőművészetének emlékei, mindig értéket fognak jelenteni a hívők számára, mivel azt az utat mutatják meg, amelyen ők is haladhatnak a Krisztussal való találkozás felé.

A zsinati konstitúció szerint az Ószövetség írásainak a jelentősége és értelme főleg az, hogy az Újszövetséget előkészítették, prófétailag hirdették, és különböző előképekben jelezték (15. pont). Az Újszövetségben is találunk erre kifejezett utalásokat. „Be kell teljesednie mindannak, amit Mózes törvényében a prófétáknál és a zsoltároknak megjövendelték rólam” (Lk 24,44). „Vizsgáljátok az írásokat... éppen azok tanúskodnak rólam” (Jn 5,39). Szent Péter levelében pedig ezt olvaszuk: „ezt az üdvösséget kutatták és vizsgálták a próféták” (1 Pt 1,10). Szent Pál szerint pedig „mindez előképben történt velük, s a mi okulásunkra írták meg, akik a végső időkben élünk” (1 Kor 10,11).

Az Ószövetség mindvégig titokzatosan jelképezte és jelezte az utat Krisztushoz és az Egyházhoz (8). Az Újszövetségben az teljesedik ki, ami el volt rejtve az Ószövetségben, ami abban csak utalás, előkép vagy jövendölés.

Az Ószövetség helyes értelmezését és jelentőségét a zsinati irat a következőkben foglalja össze: „Isten, a két szövetség könyveinek sugalmazója és szerzője, bölcsen úgy rendezte, hogy az Újszövetség benne rejtőzzék az Ószövetségben, az Ószövetség pedig az Újban táruljon fel... az Ószövetség könyvei egész terjedelmükben föl vannak véve az evangélium hirdetésébe. Teljes értelmüket az Újszövetségben kapják és mutatják meg, az Újszövetséget viszont megvilágítják és magyarázzák” (16. pont).

1. Diego Arenhoevel, Was sagt das Konzil über die Offenbarung? Mainz, 1967. — O. S. Semmelroth—M. Zerwick, Vatikanum II. über das Wort Gottes, Stuttgart, 1966. — 2. S. de Dietrich, Le nouveau biblique, hier et aujourd'hui. I. Delachaux et Niestlé 35–46 old. — 3. Salvador Munoz Iglesias, De la superiorité des valeurs de la Nouvelle Économie sur celles de l'Ancienne. Concilium 30/1967. 90–92. old. — 4. Francois Dreyfus, La valeur existentielle de l'Ancien Testament. Concilium (30) 1967. 37–40. old. — G. von Rad, Théologie de l'Ancien Testament. Labor et Fides-Genève. I. 153. old. — 5. S. de Dietrich, i. m. 36. old. — 6. John Mc. Kenzie, Les valeurs de l'Ancien Testament. Concilium. (30) 1967. 22–26. old. — 7. A. Card. Bea, Der Weg zur Einheit nach dem Konzil. Herder. — 8. A. Card. Bea, L'Église et le peuple juif. Le Cerf, Paris — 1967.

Zemplén György

A SZEMÉLYES HIT AZ ISTEN KINYILATKOZTATOTT IGÉJÉBEN

Az élet értelmét és a végső igazságot kutató ember felismeri Istent, minden létnek teremtőjét és forrását. Isten a legmagasabb rangú igazság, akiben a lét egész teljessége tudatosan él, és aki kész ezt az igazságot a teremtményre kiírástani. Hitünk ezen az isteni igazságon épül, kezdődik itt a földön Isten igéjének befogadásával, és beteljesedik az örökkévalóságban. Amikor tehát a hit által belépünk Isten mélységeibe, helyesen használjuk a szót: Isten az Igazság, aki irányítja vágyainkat és törekvéseinket az örökkévaló boldogság felé. Az isteni igazság számunkra megjelent az Üdvözítő személyében. Isten végtelen szeretetében önmagát közli teremtményével, az emberrel. Az istenkiadásnak középpontja Jézus Krisztus személye, aki maga a megtestesült isteni igazság. Tanúságtétele abszolút odaadást kíván az igazság iránt, amelyet Ő hirdetett ki. Krisztus tökéletes megvalósítója az Isten üdvözítő szándékának. Főként Szent János Evangéliuma és az Apostolok Cselekedetei hirdetik, hogy az Evangélium az Úr eljövételének hirdetése. Az új élet az Isten országában kezdődik, és beteljesedik az Üdvözítő Krisztusba vetett hit által. Krisztus misztériuma magában foglalja Isten kinyilatkoztatásának teljességét. Krisztus feltámadásában beteljesedik az üdvösség terve. Krisztus titkában Isten kinyilatkoztatja az istenség legbensőbb életét. Krisztus titka folytatódik Misztikus Testében, az Egyházban, és beteljesíti Isten üdvözítő szándékát minden ember számára. Tehát *a hit kinyilatkoztatásának központja Krisztus misztériuma.*

Hitünk összegezése krisztocentrikus: „Isten... tudunkra adta ugyanis jószágos tetszése szerint akaratának titkát, amellyel elhatározta, hogy az idők teljességével Krisztusban, mint főben foglaljon össze mindent, ami mennyben és földön van. Benne vagyunk hivatva az örökségre, amelyre annak végése szerint lettünk rendelve, aki mindent akaratának szabad elhatározása szerint cselekszik. Ezzel magasztaljuk dicsőségét mi, akik már azelőtt is reméltünk Krisztusban. Benne kaptátok ti is a megígért Szentlélek pecsétjét, miután hallottátok az igazság igéjét, az üdvösségeteket hirdető Evangéliumot, és hittetek is benne” (Ef 1, 9–13). Hasonlóképpen írja Pál: „Ő a testnek, az Egyháznak feje, Ő a kezdet, elsősülött a holtak közül, hogy övé legyen az elsőség mindenben. Úgy tetszett az Atyának, hogy benne lakjék az egész teljesség, hogy általa békítsen ki magával mindent, ami akár a földön, akár a mennyben van, azzal, hogy keresztjével békeséget szerzett mindennek” (Kol 1,18–20).

A Szentírásnak ez a magasztos és mindent átfogó, Krisztusra irányított *hit-fogalma* az emberi értelem törékeny, fogalmakra bontó dinamikájában értelmi gon-

dolatrendszeré alakult az idők folyamán. Ebben a munkában kiváló helyet foglal el Szent Tamás teológiája, amely az arisztóteleszi filozófia fogalmi készletével közelíti meg Krisztus kinyilatkoztatott igazságát. Szent Tamás teológiájának alapja Isten, az önmagában álló lét, aki Krisztusban kinyilatkoztatja magát. A helyes teológiai érzék nem felejt el, amit Szent Tamás is hangsúlyoz, hogy a hit nem elvont formulákra irányul, hanem Isten élő valóságára, amely Krisztus személyében jelenik meg számunkra (II–II. Qu 1. a. 2.). Mégis, a Szent Tamás nyomán haladó skolasztikus eszmélkedés, elsősorban a hitnek az ismeretrendi oldalát hangsúlyozta, és háttérbe szorította azt a mérhetetlen gazdagságot, amely a Biblia teljes értékű hitfogalmában rejlik.

A tridenti zsinat a reformáció „fides fiducialis”-ával, a csak bizakodó hittel szemben szükségesnek tartotta a hit viszonyát a megigazulás problémájával kapcsolatban kifejtetni, és így az üdvösség szempontjából különösképpen hangsúlyozta a jócselekedetek fontosságát a hit mellett (DS 1525–1533). Az I. Vatikáni zsinat viszont elsősorban a hit intellektuális oldalát hangoztatta a „Dei Filius” konstitúcióban a korabeli tévtanításokkal szemben. Ebben tanítást ad a kinyilatkoztatásról és a hitről, a hit és ész viszonyáról. Ennek a zsinati definíciók szempontjából legfontosabb szövege meghatározza a hit aktusát: „A katolikus Egyház hitvallást tesz arról, hogy a hit, amely az üdvösség kezdete, természetfeletti erény, amellyel Isten kegyelmének sugallatára és segítségével, igaznak tartjuk, amit Isten kinyilatkoztatott, nem azért mert értelmünk belátja annak igazságát, hanem magának a kinyilatkoztató Istennek tekintélye miatt, aki sem nem tévedhet, sem meg nem téveszthet” (DS 3008).

A tridenti és vatikáni zsinat definíciói határozták meg a kor szellemének megfelelően a teológiai kutatás irányait, amely jórészt kimerült az elméletileg szinte megoldhatatlan „analysis fidei” vizsgálatában. Érthető tehát, hogy ez az elvont hitfogalom, amely magasabb rangú, de tisztán értelmi és idegen világba emelte a természetfeletti valóságot, kevés vonzóerővel bírt az emberekre. Nem óhajtok most kitérni korunk szekularizált és immanentista életérzésére, amely csak a kézzel fogható és a konkrétumot értékeli, és érzéketlenül megy el minden érzékfölköti, transzcendens valóság mellett. A hit azonban gyakorlatilag elhomályosult a hívőknek életében is. A magukat jó keresztényeknek vallók és ténylegesen a hit szerint élők világában is összezsugorodott a hitélet néhány elvont formula elfogadására és az Isten parancsainak teljesítésére.

Az Evangélium üzenete ennél mérhetetlenül többet tartalmaz. Épp itt találkozhat a mai immanentista beállítottságú ember az igazi kereszténységgel, mert mind a kettő lényegénél fogva egzisztencialista, azaz a konkrét, élő valóságot tiszteli. Céлом ezért, hogy a hit bibliai tartalmának feltárásával a hitnek ezt a személyes és egzisztenciális lényegét megvilágítsam.

Hit és megtérés: Ábrahám hite

A hit a Szentírás görög nyelvű szövegeiben „pisztisz” néven szerepel. Ennek a főnévnek eredete a „pisteuein” ige, amely azt jelenti, hogy bízik valamilyen, meg vagyok győződve valamiről. Az ószövetségi Hetvenes fordítás ezzel a szóval fordítja a héber „hámán” szót, mely eredeti jelentésében jelenti a gyermek magatartását, aki teljesen rábízta magát anyjára. A héber nyelvhasználat ezt az alapértelmet később kibővíti: „hámán” azt jelenti, hogy valaki megbízik másban, magát másra bízta, mint valami biztos és állandó támaszra, útítársra. Végül jelenti a szó a biztonságot, egy kijelentés szilárdságát: ámen. A hit szó tehát a Bibliában tágabb értelemben használatos. Tartalmilag az Újszövetség kinyilatkoztatásában magában foglalja Isten országának és a messiási javaknak eljövetelét, amelyre az ember mint szilárd alapra támaszkodik. Minthogy pedig ez az isteni kinyilatkoztatás az Úr Jézus személyében jelenik meg, a hit az az ember oldaláról nézve élő tevékenység, amellyel az ember elfogadja az üdvösség rendjét, kész Krisztus követé-

sére, mert teljességgel bízik a megváltói mű hatékonyságában. Ebben a magatartásban vezető szerepet játszik a természetfeletti ismeret, amely felismeri Isten üdvözítő szándékát, és ezért nevezük sajátos értelemben hitnek.

A hittel kezdődik az emberben a keresztény egzisztencia, amely lényege szerint a legbensőbb életközösség az élő és igaz Istennel. De a hit, amely a szeretetben virágzik ki, felöleli a keresztény élet teljes valóságát is, hiszen ez nem más, mint a már a jelen életben elővételezett örök élet. A hit tehát az élet teljességében jelzi a kezdetet és a teljességet: a bevezető aktust és a keresztény életet. Ezért foglalja magába a keresztény életnek azt a teljességét, amely az Írás tanítása szerint Isten felé fordul, önmagában tapasztalja meg a természetfölötti lét mélységét és szépségét. Ebben a teljességben kiemelkedik az értelmi mozzanat, mert a hit a kinyilatkoztatott igazság elfogadása Isten segítségével, az akarat indításával. Ez az értelmi, bár homályos ismeret vezeti a hívőt az Evangélium követésének útján, és felemelheti egészen Isten misztériumainak szemléletéig.

A hit első lépése a megtérés („metanoia”), amelynek fontosságát hirdeti az Úr Jézus első megnyilatkozása (Mk 1,15). Átmenet ez a természet rendjéből a természetfeletti rendbe, és általában magában foglalja a bűn állapotából az Istenhez való fordulást.

Az ember természetes képességeinél fogva úgy érzi, hogy ebben a világban, tevékenységével saját szerencséjének kovácsa lehet, és a jelen élet körülményei között megoldhatja személyes problémáit. Talán sejtje, hogy vágyainak és törekvéseinek határa van, mindamellett bízik abban, hogy saját erővel megszerzi magának a földi boldogságot. Az Isten Igéje azonban közbelép: „Én neked olyan életet ígerek, amelyik mérhetetlenül fölülmúlja minden fáradozásod gyümölcsét, életet, amely túlmutat a halálón és az elmúló élet feltételein, boldogságot, amely fölülmúlja minden vágyadat, és olyan biztonságot adok számodra, amelyre nyugodtan reá hagyhatod egész életedet. De ezentúl én leszek életed egyetlen mestere és sorsod irányítója, te pedig engedelmeskedel nekem, és hűségesen együttműködöl üdvösséged munkájában, amelyet irgalmam biztosít neked. Ne feledd el, hogy életed teljességéről van szó, minden javadról és minden kapcsolatról, félelmeidről és örömeidről, és minden vágyadról. Mindenről le kell mondanod, és semmit sem várhatsz tőlük üdvösséged érdekében, hanem egészen át kell magad adnod az én jószágomnak és akaratomnak”. A megtérés az a döntő aktus, amellyel az ember elfogadja Istennek ezt az ígérését, lemond saját erejének boldogító hatásáról, és belép abba a rendbe, amelyben egészen rábízta magát a titokzatos és láthatatlan isteni segítségre. Szent Pál apostol a Rómaiakhoz írt levelében Ábrahám példáján mutatja meg a hívő lélek alapvető beállítottságát. Ábrahámot nevezni minden hívő atyjának (4,11).

Ábrahám békében, jólétben és gazdagságban élt ősei földjén, valahol Mezopotámiában. És akkor szólt hozzá az Isten: „Eredj ki földedről, rokonságod közül és atyád házából, és menj arra a földre, amelyet majd mutatok neked. Én nagy nemzetet teszlek, és megáldalak, naggyá teszem neved, áldott leszel, – megáldom azokat, akik áldanak téged, megátkozom azokat, akik átkoznak téged, és benned nyer áldást a föld minden nemzetsége” (Ter 12,1–3). Isten megígéri az öreg és gyermekeiben Ábrahámnak, hogy megsokasítja utódait: „remélve a remény ellen” megszületik fia. Ábrahám, bár nem érti az isteni ígérést teljességét, nem tudja, hogy utódai közül fog megszületni a világ Üdvözítője, mégis elhagyja szülőföldjét, rokonságát, mindazt, amire élete biztonsága támaszkodott, és követi idegen földre az isteni parancsot. Engedelmeskedik az isteni rendeletnek akkor is, amikor az a csodálatos módon megszületett utód feláldozását követeli (vö. Gen 12, 15, 17, 22). Ezért nevezi Szent Pál Ábrahámot minden hívők atyjának, aki hite által megigazult, és hordozója lett Isten áldó, üdvözítő ígérétének. Ezért írhatja: „... ő mindnyájunk atya Isten előtt, mert abban hitt, aki életre kelti a holtakat, és létre hívja a nemlétezőket. Ő a remény ellenére is reménykedve hitte, hogy sok nép atya lesz az ígérlet szerint: „Épp úgy lesz utódom”... Nem kételkedett Isten ígérétében hitetlenül, hanem erős maradt hitében, és megadta az Istennek járó tiszteletet. Meg volt győződve, hogy van hatalma ígérétének beváltására. Ez szolgált megigazulására... Nekünk is arra szolgál, ha hiszünk abban, aki föltámasztotta halottaiból Urunkat, aki vétkeinkért halált szenvedett, és megigazulásunkért föltámadt”

(Ro 4,17–9,20–25). A zsidókhöz írt levél 11. fejezete bemutatja az Ószövetség hívőinek kiemelkedő példáit: Ábel, Hénok, Noé, Ábrahám, Izsák, Jákob, Mózes. Mózesről ezt írja: „Hittelt tagadta Mózes miután felnőtt, hogy ő a fáraó leányának fia. Inkább úgy döntött, hogy együtt szenved sanyargatást Isten népével, mintsem a bűn múltó előnyét élvezze. Nagyobb értéknek tartotta Krisztus gyalázatát az egyiptomiak kincsénél, mert a jutalmat tartotta szem előtt...” (Zsid 11,24–26). A hit ősi példái nem tekintettek arra, amit a jelen emberi élet ígér, lemondtak a tapasztalható, látható valóságról, a láthatatlan, emberfölötti érték érdekében. Rábízták életüket arra, aki maga a biztonság és az abszolút támasz, akit az Írás gyakran „pétrá”-nak, kösziklának nevez. Az emberi biztonságról való ilyen lemondás mindig magasabb rangú biztonságot és szilárdaságot biztosít, mert az igazmondó Isten ígéretére támaszkodik. „Ha nem hisztek” – azaz ha biztonságtokat és állandóságtokat nem találjátok meg Istenben – „nem maradtok meg”, – mondja az Úr a próféta szavával (Iz 7,9). A bibliai hit-fogalom, amelyet Szent Pál Ábrahám és az Ószövetség nagy szentjeinek példáján mutat be, megköveteli a *bízó ráhagyatkozást* Isten ígéretére, és a tökéletes önátadást az Isten hívó szavának.

Mindebből levonhatunk két következtetést: először a *hit találkozás a személyes Istennel*, nem pedig elvont igazságok múzeumi foglalat. Eleven élet, mert az Isten a hitben közli magát az emberrel. Másodsor: ennek a találkozásnak alapja és gyökere az, hogy az ember lemond emberi autonómiájáról, és *sorsát egészen Isten kezébe helyezi*. Minden cselekedetét és gondolatát, magatartását ez az alapvető tény irányítja és szabályozza. Így lesz igaz Isten előtt, és így nyerheti el az üdvösséget. Mindez azonban nem jelent elidegenülést a világtól. Jelenti viszont, hogy öök üdvösségünk csak az Isten hívó szavára és kegyelmi hozzájárulására támaszkodhat. Ez a hívó szó az embert nem emeli ki emberi létéből, hanem azt kívánja, hogy az evilági értékek Isten szándéka szerint való művelése és megvalósítása útján érjen el személyiségének természetfölötti teljességéhez.

Hit a megváltó Krisztusban

A Biblia még tovább, ennek az alapvető barázdának a mélységeibe vezet bennünket. Az Isten ígérete, a „semen Abrahæ” megjelenik a földön az Úr Jézusban, aki „test szerint Dávid nemzetségéből” – tehát Ábrahám ivadékból született, – „de akit isteni természet szerint a halálból való föltámadása által Isten hatalmas Fiával rendelt” (Ro 1,3–5). Az Isten ígéretei megvalósulnak az Úr Jézusban, aki meghalt és feltámadott a mi üdvösségünkért. Isten Krisztus által hirdeti meg az üdvösséget, és hív mindnyájunkat az Isten országába. Az üdvösség, az igazság bírása: a hit műve. A hit pedig találkozás a személyes Krisztussal. Támaszkodás az Ő halálának és engedelmességének hatékonyságára, továbbá a szeretet parancsának elfogadása. A hit átmenet Krisztusban a pusztán emberi értékek világából az Isten fiainak természetfeletti világába.

„Beteljesedett az idő: közel van Isten országa. Térjete meg, és higgyetek az üdvösség jó hírében!” (Mk 1,15). Ezekkel a szavakkal hívja az Úr országába az ígért fiait. Szent János Evangéliumának alaptétele a tanúságtétel az Isten Fiairól, aki az Atyánál szemlélte az isteni igazságot, és a hitre, a hit által pedig az üdvösségre, az örök életre hívja az embereket. „Úgy szerette Isten a világot, hogy Egyszülött Fiát adta oda, hogy mindaz, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen. Isten nem azért küldte Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem, hogy üdvözüljön általa a világ. Aki hisz benne, azt nem ítéli el, de aki nem hisz, azt már elítélte, mert nem hitt Isten Egyszülött Fiában” (Jn 3,16–19). Szent Pál igehirdetésének középpontja a hit Krisztusban, aki meghalt és feltámadott, hogy minket üdvözítsen. „Ha száddal vallod, hogy Jézus az Úr, és szívedben hiszed, hogy Jézus feltámasztotta őt halottaiból, üdvözülsz. A szívbeli hit ugyanis megigazulása, a szájjal való megvallás üdvösségünkre szolgál... Nincs különbség zsidó meg pogány közt, mert mindnyájunknak egy az Ura, aki bőkezű mindazok iránt, akik segítségül hívják. Mindaz, aki az Úr nevét hívja segítségül, üdvözül” (Ro 9,13). A feltámadás hite üdvösségünk alapja: „Ha nincs föltámadás, akkor Krisztus sem támadt föl. Ha pedig Krisztus nem támadt föl, hiába való a mi igehirdetésünk, és hiába való a ti hitetek...” (vö. 1 Kor 12,19).

Jézus Krisztusban az életető és üdvözítő Isten nyilvánkozta ki önmagát. Ez a nyilvánkoztatás az örök élet ígérete. Az ember részese lesz az ígéreteknek, ha Krisztusba gyökereztetni életét, aki Isten ereje és Bölcsessége: „Általa vagytok ti Krisztus Jézusban, aki Istentől bölcsességünk, megigazulásunk, megszentelődésünk lett” (1 Kor 1,30–31). Ezért mondja az Úr Jézus a János-evangéliumban: „Én vagyok a feltámadás és az élet: aki bennem hisz, még ha meg is halt, élni fog” (Jn 11,25).

A személyes Isten Jézus Krisztusban szólítja az embert. Ez a szólítás a *személyiség magvát, gyökerét érinti*. Döntést, választ kíván. Azt követeli, hogy Ábrahám példájára elhagyjam „földemet, rokonságomat, hazámat, és elinduljak arra a földre, amelyet Ő mutat nekem”. Ez a döntés mindig az én szabad állásfoglalásom gyümölcse. Nemcsak arról van tehát szó, hogy néhány igazságot elfogadjak, értelmileg gyarapodjam. Nem, mivel ez a döntés az egész ember elkötelezettsége az Üdvözítő mellett, annak a kockázatnak tudatában, hogy a döntés másképp is történhetne. Épp itt nyilvánkozik meg az ember szabadságának méltósága, szabad személyiségének felelőssége. A tudomány szétválasztja ugyan az egyes elemeket: értelem, akarat, kegyelem. A valóságban mindez egybeolvad. A hit sohasem csak elvont igazság elfogadása, hanem belépés az Isten világába, ráhagyatkozás a megtestesült Igében megjelent Istenre. Ezért lehet tekinteni a metanoiát, a megtérést a hit alapvető mozzanatának: jelenti a tökéletes létréni átalakulást, az elkötelezettséget, bizalmat egy láthatatlan kéz szerető vezetésében. A hit *személyes élmény* lesz.

A „*conversio*”-tudat áthatja egész életünket, és hatékonyan él minden emberi döntésünkben. A metanoia először az értelem és az élet magasrendű áldozatát kívánja. Isten ígéretet tesz nekünk, de nem mutatja meg teljes arculatát. Biztos, hogy semmi kétségünk nem lehet Isten hűségében. Mindamelllett az ember számára nehéz és súlyos feladat lemondani saját elégségességének hitéről, és teljesen rábízni magát a mindenható Istenre. A hit által az ember belép a misztikus éjbe, amely önmagában kifogyhatatlan világosság, de értelmi berendezettségünk számára sötétség, mert mi természetünkénél fogva mindent a természeti valóság mértéke szerint értékelünk. „Aki meg akarja menteni életét, elveszíti azt, de aki elveszíti énértet, megmenti azt” (Lk 9,24). Az Úrnak szavait teljes értelemben kell magunkévá tennünk. Nincs szó itt egy-egy részletes önmegtagadásról, amelyet alkalmasszerűen felajánlunk Istennek. De nincs szó arról sem, hogy elhagyjuk azt a világot, és annak értékeit, amelybe Isten beleállított, és amelynek művelését életfeladatunkká tette. Szó van viszont arról az *alapvető döntésről*, amely az egész embert helyezi Isten kezébe. Szó van az emberi személyiség legmagasabb méltóságáról, *szabadságunk felajánlásáról*. A hit egész szívből fakad, ha a szívet bibliai értelemben az emberi személyiség központjaként értelmezzük, ahonnan a felelősség, az elkötelezettség és az emberi sors irányítása fakad. „A jó földbe esők végül azok” – az Isten ígéje, amit a magvetőről szóló példabeszéd világít meg – „akik meghallgatják az ígét, jó és erényes szívvel meg is tartják, és gyümölcsöt teremnek állhatatosságban” (Lk 8,5–16).

A metanoia, amely az ember részéről a hit személyes döntésében valósul meg, meghaladja az ember természetes erőit. A belépés az Isten országába, amelyet az Úr Jézus hozott el számunkra, életfordulat, amely az emberi személyiség központjában gyökerezik, egyedül az emberi szabadság döntése útján nem valósítható meg. A szabad döntés *válasz* az Isten hívó szavára... „Jézus Krisztusról, a mi Urunkról. Általa kaptunk kegyelmet és apostoli küldetést minden néphez, hogy készségegy tegyük őket a benne való hitre. Ezek közé tartoztok ti is, Jézus Krisztus meghívottai” (Ro 1,5–6). Az ember döntését megelőzi az Isten *hívása*. Az Isten hívása kettőt jelent: az Úr Jézusban megjelenik az üdvösség ígéjének meghirdetése, mert az ember csak az Isten tanításából ismerheti meg az Úr hívó és üdvözítő szándékát.

Ugyanakkor, amikor az Úr Jézus élénk adja az üdvösség tervét, biztosít bennünket az isteni segítségről is, amely az embert szabadságának sérelme nélkül Isten ígéjének elfogadására vezet, és egyben erőt ad, hogy önmagát egészen az Úrnak szentelje. Szépen írja Szent Lukács, hogy az Úr megnyitotta szívét a tiatirai asszonynak, hogy elfogadja mindazt, amit Pál hirdetett (Csel 16,14). Az Úr Jézus világosan tanítja: „Senki sem tud hozzám jönni, ha az

Atya, aki küldött engem, nem vonzza . . . Ezért mondtam nektek, senki sem jöhet hozzám, ha Atyám meg nem adja neki" (Jn 6,44 és 65). Szent Pál írja a tesszalónikaiakhoz: „szüntelen hálát adunk Istennek, hogy az Isten tőlünk hallott igéjét, nem emberi tanításként fogadtátok, hanem amint valóban az, Isten igéjeként, amely bennetek, akik hisztek, működik" (2,13–14).

A hit által megvalósuló metanoia a keresztség kegyelme által nyeri el teljes hatékonyságát. Hit és keresztség által kapcsolódik bele életünk Krisztus életébe. A hit ténye magában foglalja a keresztségi hit megváltását, és a megigazulás teljessé válik azáltal, hogy a keresztségi szertartás bekapcsolja a hívőt az Egyház életébe. A hit döntése személyes tett. Bár az Egyház segíti az embert, mikor eléje tárja a ki nyilatkoztatást, de hitünk a keresztség által lesz közösségi aktus, mert általa lépünk be a hívők közösségébe, leszünk Isten népének tagjaivá: Isten fiai vagytok mindnyájan, a Krisztus Jézusba vetett hit által. Hiszen mindannyian, akik megkeresztelkedtetek Krisztusra, Krisztust öltöttétek magatokra (Gal 3,26–27). Ezért nevezték a régiek a keresztséget a hit szentségének.

A hitben történt metanoia által lesz a hit döntése személyes, egzisztenciális élmény, amely végigvonul az ember egész életén. A hit útrakelés a saját világunkból a sötétségbe, ahol ráhagyatkozunk a láthatatlan, személyes Istenre. Sötétség és magány, mert az erőforrások evidenciája rejtve van, és Isten gyakran különleges próbára teszi ennek a hitnek szilárdságát. Ezért mondja Lippert: „Az ember útja Istenhez életének legmeredekebb szakaszán magányt jelent". De a hit egyúttal vágy és szomjúság, Szent Tamás szavával „desiderium boni re promissi", a megígért javak után való vágyakozás, őszinte keresése annak, ami igazán mély és humánus. Nem idegenít el az élettől, hanem elvezet a teljes, optimista életfelfogáshoz. Talán épp itt van az a pont, ahol a hit, az ember pszichológiáját tekintve, legközelebb juthat a modern gondolkodáshoz. A modern ember is magányos, boldogtalan és vágyó lélek. Aki elveti a túlvilágot, előbb-utóbb magányosnak érzi magát a földön. Ideig-óráig elkábíthatnak az örömek, sikerek, élvezetek, feloldódhatunk a pillanatban, de mindezek mélyén előbukkan a magányosság, legalábbis a saját halálom öntudatra ébredésében. Ezt tükrözi a modern irodalom is: *Galsworthy, Kaffka, Thomas Mann* emberei magányos, kielégületlen, titokban egy kicsit mindig sóvárgó lelkek. *Ingmar Bergmann* film-trilógiájának harmadik része „az Isten hallgatásáról" – megdöbbentő képe ennek a beszűkített, transzcendenstől elszakadt ember-világnak.

A hit kiteljesedése a keresztyén életben

A megtérésben az ember válaszol az isteni szeretetre és átadja magát az Isten szolgálatára. „ . . . Őáltala (Krisztus által) hisztek Istenben, aki föltámasztotta Őt halottaiból, és megdicsőítette, hogy hitetek egyben Istenbe vetett remény is legyen" (1 Pét 1,21). Így a hit ténye, mint metanoia, a Tridentinum szerint alapja és gyökere a megigazulásnak. A megtérés aktusa, amely által az ember a hitben Istennek adja önmagát, egybeesik Isten kegyelmi művével, amely megkezdí ígéreteinek kiteljesítését a hívő lélekben. Az ember válaszol Isten hívó szavára, és Isten előtt igazá lesz. Ez az Isten előtti igazság jelenti a bűnöktől való tisztulást, fölemelkedést a természet feltételei fölé, új életet, barátságot Istennek, a Szentlélek állandó ajándékát. A hit új világba, új létmódba vezet be az embert. „Miatán tehát a hit által megigazultunk, éljünk békében az Istennel Urunk Jézus Krisztus által. Általa a hit segítségével útunk nyílt a kegyelemhez, amelyben élünk, és dicsekszünk Isten dicsőségének reménységével . . . A remény pedig nem csal meg, mert Isten szeretete kiáradt szívünkbe a ránk árasztott Szentlélek által" (Ró 5,1–5). A hit határai a megigazult emberben túllépnek a megtérés tényén. A hit által a megigazult ember belép Isten életébe, Isten titkainak világába. A hit által Krisztus lakozik bennünk. „Adja meg nektek az Atya dicsőségének gazdagsága szerint, hogy Lelke által megerősödjetek belső emberré, hogy a hittel Krisztus lakjék szívetekben, s ti gyökert verjete, és alapot vessetek a szeretetben . . . , akkor majd . . . megismeritek Krisztusnak minden ismeretet fölülmúló szeretetét, és beteltek Isten egész teljességével" (Ef 3,16–19).

A mai teológia nyelvhasználatában a Szentlélek ajándéka és jelenléte a habi-

tuális kegyelem körébe tartozik, de az *Írás konkrét beszédmódjában minden isteni működést egybefoglalhatunk a hit elnevezésével*. A hit által szentelődik meg a szív, az emberi személyiség középpontja, amint a szívből indul el – a kegyelem indítására – a hit kezdete, és a megtérés is.

A hitfogalom gazdagságában kiemelkedik egy sajátos mozzanat, amelyet ma elsősorban nevezünk „hitnek”. Az Isten szavára adott válasz, a mi személyes döntésünk föltételezi értelmünk eligazodását. Ezért a hit tárgyilag felöleli azt az ismeret-csoportot, amely bevezeti az embert Isten titkaiba, az ember részéről pedig magába zárja az értelem tényét, amellyel elfogadja Isten tekintélye miatt a kinyilatkoztatott igazságot. A *tanítás mindig megelőzi a hit tartalmának tényleges elfogadását*.

Máté és Márk evangéliuma Krisztus igehirdetésével kezdődik, az Úr a 12 apostolt elküldi, hogy hirdessék Isten országának eljövetelét. A hegyi beszéd utolsó szavaiban bölcs embernek nevezi az Úr azt, aki meghallgatja az Úr igéjét, és meg is teszi, amit az tanít (Mt 7,24). Jézus hálát ad az Atyának, hogy az elrejtett igazságot Krisztus által kinyilatkoztatja a kicsinyeknek (Mt 11,25). A primátus ígérete előtt az Úr Pétertől megköveteli a Messiásba vetett hit megvallását (Mt 16). A János-evangélium egész lényege szerint arról az igazságról beszél, különösen a 3., 5. és 8. fejezetben, amelyet Krisztus hozott erre a világra. Az eucharisztikus beszédben Krisztus az élet kenyérének mondja magát, amelyet először a hit által sajátítunk el (Jn 6,29–35). Pál ugyan inkább a Megváltóról beszél, és nála elsősorban a megigazulás problémája áll a középpontban, mégsem feledkezik meg a krisztusi tanításról, amelynek az ember engedelmeskedni tartozik, és szembeszáll azokkal, akik az evangélium igazságát meghamisítani akarják „De nem mindnyájan engedelmeskednek az evangéliumnak. Ezért kérdi Izaiás is: Uram, ki hisz a tőlünk hallottaknak? A hit tehát hallásból ered, a hallás pedig Krisztus igéjéből” (Ro 10,16–17).

A Szentírás világában nem szabad ezt az értelmi hozzájárulást pusztán elvont igazság elfogadásának tekinteni. Amint szent Tamás mondja: a hit az ember oldaláról nézve emberi fogalmak és ítéletek sokasága, de amit hiszünk, „a veritas prima”, az az egy és oszthatatlan Isten. A hit elfogadásával tehát *Isten számunkra valósággyá válik*, és a találkozás ezzel az isteni valósággal az első lépés azon az úton, amelyen az isteni élet megvalósul bennünk.

A Szentírás gondolatvilágában, különösen János és Pál tanítása szerint, a hit *a reményben és szeretetben bontakozik ki*. A hit a remény által törekszik arra, hogy meglássa az Üdvözítő végleges győzelmét Misztikus Testében azon a napon, amikor Isten kinyilatkoztatta magát az emberiségnek. Ez az eszkatológikus szempont köti össze a bennünk láthatatlanul élő és munkálkodó Krisztust a végső beteljesedésben megnyilatkozó Üdvözítővel. A hit a szeretet által működik, mert irányt mutat, hogy testvéreinket jóakarattal szolgáljuk, és ebben a szolgálatban mutatassuk meg Isten iránt való szeretetünket. A keresztény hit reméli, amit még nem lát, de tökéletességét a testvérek iránt való szeretet útján éri el. Az Isten irántunk való szeretetére végső válaszunk a hit, amely a szeretet által működik (Gal 5,6). Szent János Isten szeretetének próbakövét látja az embertestvér szeretetében (1 Jn 2,9–12), Pál pedig így ír a kolosszeiekhez: „Hálát adunk Istennek, Urunk Jézus Krisztus Atyjának, valahányszor imádkozunk értetek, hallottunk Krisztus Jézusba vetett hitetekről, és arról a szeretetről, amely valamennyi szent iránt eltölt titeket, azért a reményért, amely készen vár a mennyben” (1,3–5; vö. 1 Kor 13; 2 Kor 8,7; Ef 1,15 és 6,23).

Végül a szeretet tűzében égő hit vezet a hűséges lelket már itt a földön a bennünk élő Isten tapasztalati ismeretére, ahol ugyan a hit homálya nem válik látomássá, de a szeretet affektusaiban átéli az ember istenfiúságának örömeit. Szépen mondja Szent Tamás, hogy Isten kinyilatkoztatja magát nekünk a gyermeki szeretet élményében, amelyet ő művel bennünk (In Ro 8.16. 3). Ha tehát módszeres és tudományos okokból, tévedések elkerülése végett a teológia elemeire bontja a hit élményét, jó mégis felidézni a *biblikus atmoszférát*, amelyben életünk elemei az emberi személyiség teljességében mutatkoznak meg. A hit az Isten ál-

tal megszentelt személynek kifejezése, aki válaszol Isten ajándékára. A hit tárgya nem elvont tanítás, hanem Isten személyes valósága. A hit által léphet be az ember abba a misztikus egységbe, amely a földön a szeretet és szemlélődés egységében bontakozik ki, és befejezést nyer az égben Isten színről-színre való látásában.

H. Urs von Balthasar írja, hogy a kereszténység történetének talán legnagyobb krízisét éli át. A kereszténység az emberiség széles rétegei számára hihetatlenné vált. A modern ember számára azonban mégis van egy pont, amely – az Isten kegyelmével – közel viheti majd az eltévedt gyermekeket. Csak az hihető, amit a világ nem sejt, amit csakis Isten mondhat ki: hogy Ő szeret bennünket. A hitet éltető szeretet, amely kibontakozik a cselekvésben és belső elmélyedésben, az egzisztenciális, személyes hit teljessége.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Initiation Théologique: R. Liégé: La Foi, Encyclopedie de la Foi (kiadó H. Fries); – J. Ratzinger: Einführung in das Christentum; – *Sacramentum Mundi* II. Glaube és Glaubensmotiv; – R. Aubert: Le Problème de l'act de foi; – I. Mouroux: Je croi en Toi; – *Summa Theologica* II. – Handbuch der Philosophie: A. Dempf: Ethik des Mittelalters; – Bauer: Bibeltheologisches Wörterbuch: Glaube.

Sulyok Elemér

„EZ AZ EMBER VALÓBAN AZ ISTEN FIA VOLT” (A történetíró, a katechéta és a teológus Márk)

A mai szemléletmód

Hosszú időn keresztül az evangéliumoknak, mint egészként felfogott irodalmi alkotásoknak a vizsgálata állt a biblikus kutatások homlokterében. Az irodalmi kritika módszerével próbálták megállapítani az egyes könyvek egymástól való függetlenségét.

Az első világháború után jelent meg a *formatörténeti iskola* Németországban. Érdeklődését elsősorban az evangéliumokban megőrzött hagyomány közös műfajainak (Gattung) elemzése kötötte le. Nagy érdeme, hogy észrevette azokat a „panelet” (paradigma, novella, parabola, parainézis, mítosz stb.), amelyekből az evangéliumok felépülnek. De a műfajok körvonalainak kirajzolásában mintha megfeledezett volna az elemzett művek irodalmi egységéről.

Az ötvenes évek végére a helyzet megváltozott. Miután a formatörténeti iskola felfedezte azokat az építőköveket, amelyekből az evangéliumok felépülnek, a kutatók érdeklődése az építőkövek kötőanyagára irányult. Az áthagyományozott elemek kötőanyagának vizsgálata viszont arra enged következtetni, hogy az evangéliumok szerkesztői munka eredményei. Vagyis: az evangélisták nemcsak átveszik a hagyományt, hanem *újra is szerkesztik*, mégpedig egy meghatározott teológiai álláspont alapján. (*Redaktionsgeschichte*) Az ún. összekötő szövegek tartalmazzák az evangélista teológiai koncepcióját, amely alkalomadtán feszültségbe is kerülhet az eredeti hagyománnyal.

Ezt a szerkesztői elvet szem előtt tartva, megkíséreljük összeállítani Márk teológiáját. Először, ha nagy általánosságban is, de ismertetjük az evangélium főbb jellemvonásait, majd

ezt követően, felhasználva a második evangéliummal foglalkozó szakemberek (H. Conzelman, Xav. Léon-Dufour, W. Marxen, R. Pesch, J. M. Robinson, W. Wrede stb.) kutatásait, ráterünk Márk teológiai mondanivalójának ismertetésére.

Márk evangéliumában az elemzés során két forrásra bukkanunk. Az egyik a szemtanúk beszámolóiból, a másik a keresztény közösség hitéből táplálkozik. Jánosnál szinte egygye olvad a szemtanú vallomása, és az Egyház hivatalos szövívőjének a hite. Máténál a szemtanú szava az igehirdető mögé próbál rejtőzni. Márk evangéliumában azonban meglehetősen könnyű elválasztani a szemtanúk beszámolóit a hit reflexióitól, és az Egyház gyakorlatától. Ha tudatosítjuk, hogy Márk különböző forrásokat használ, akkor az író művében három szempontot különböztethetünk meg. Márk úgy mutatkozik be, mint történetíró, mint katechéta és mint teológus.

Márk mint történetíró

Ha Máté evangéliuma után elolvassuk Márkét, úgy érezzük magunkat, mint amikor egy templomból kilépve csodálatos táj tárul elénk. A hasonlat nem túlzás, mert Márk tehetséges elbeszélő, bár tehetsége kibontakozását mintha visszafogná elbeszéléseinek nyersanyaga, a szókészlet, a mondattan és a felhasznált források stílusa. Éppen tehetsége miatt tartják a kutatók szükségesnek kijelentéseinek gondos ellenőrzését. A szemita népeknek ugyanis ragyogó érzékük van különböző történeteknek, sokszor teljesen költött elbeszéléseknek lélegzetelállítóan szemléletes elbeszéléséhez. Ezért nem egykönnyen egyezhetünk bele, hogy ami szemléletes, az egyben ténylegesen megtörtént eseményről ad tudósítást. Márk evangéliumának alapos elemzése azonban mégis azt mutatja, hogy szemtanú áll a beszámoló mögött. Ez a szemtanú minden bizonnyal Péter apostol.

Az apostol jelenlétét sejteti a Péterrel kapcsolatos történetek szemléletessége. Ezekben a részekben Márk alig él a görög aorisztossszal, amely klasszikus ideje az elbeszélésnek. Helyette praesens historicumot, vagy imperfectumot használ. Néha annyira elragadja az elbeszélő hév, hogy szinte kénye-kedve szerint cserélgeti az időket. Mintha ezeknek a jeleneteknek az ügyetlen szerkesztése is Péter közvetlen kérdéseiből fakadna. Talán ez a kötetlen, személyes stílus a magyarázata annak, hogy Márk megfélemezve a fegyelmezettebb írói logikáról, átengedi magát az élmény sodró erejének. Gyakran gyorsabb az észjárása, mint a tolla. Sokszor csak ott fűz magyarázatokat a hallottakhoz, ahol éppen jónak látja. Nemegyszer magyarázó mellékmondatokkal töri meg mondatainak ívét. Pl. „Mihelyt hallott róla egy asszony, akinek lányát tisztátalan lélek szállta meg, oda-jött, és a lábához borult. Az asszony szírföníciai származású pogány volt. Azt kérte tőle, hogy űzze ki lányából az ördögöt” (7,25–26).

Péter jelenlétére látszik utalni az a tény is, hogy Márk a többes szám harmadik személyű *ők*-et az arám gondolkodásmódnak megfelelően általános alanyként kezeli. Pl. „Ők (nem tudjuk kik) egy vakot vezettek hozzá” (8,22). Még jellegzetesebbek azok az esetek, amelyekben az első mondat alanya *ők*, a következő pedig Jézus nevének említése nélkül egyszerűen csak *ő*. Pl. „Nemsokára (*ők*) átérték a tó túlsó partjára, a gerázaiak földjére. Amint (*ő*) kiszállt a bárkából, a sírok felől egy tisztátalan lélektől megszállt ember futott feléje” (5,1–2). Ezekben a tudósításokban a többes szám harmadik személyű *ők* gyakran helyettesíthető első személyvel (*mi*). Így beszélhetett Péter személyes élményeiről igehirdetésében, pl.: „Nemsokára (*mi*) átértünk a tó túlsó partjára, a gerázaiak földjére. Amint (*ő*) kiszállt a bárkából...” Ezáltal rögtön megelevenedik előttünk az egész epizód.

Végül az ún. „márki részletekre” hivatkozunk, amelyek szintén Pétert sejtetik mint Márk jólétesültségének forrását. Ezek a részletek sokszor összefüggéstelenül illeszkednek bele az egyes elbeszélésekbe. A szöveg erkölcsi, vagy apologetikus mondanivalójához sem adnak többletet. Némelyek közülük színezik a történetet.

Pl. „Napnyugta után, mikor már beesteledett, mindenféle beteget és ördögtől megszállottat vittek hozzá. Az egész város ott tolongott az ajtó előtt” (1,33). Mások talán a szerkesztő magyarzó széljegyzeteinek tekinthetők. Pl. „Ő azonban alighogy kiment, hangosan kezdte hirdetni és terjeszteni a történeteket, úgyhogy Jézus már nem mehetett nyilvánosan a városba” (1,45). Sok részlet viszont a szemtanú vallomásának szavahihetőségét bizonyítja. Pl. „Miközben hirdette nekik az igét, egy bénát hoztak oda. Négyen vitték” (2,3). Végeredményben semmi okunk sincs kétségbevonni, hogy ezek a részletek Pétertől valók, amint ezt a hagyomány is tartja.

Márk mint katechéta

Márk tehetségének igazi területe a történetek színes elbeszélése. Kisebb fogékonyságot mutat azonban Jézus tanításának bemutatása iránt. Mátéval összehasonlítva, röviden és színtelenül tudósít Jézus tanításáról. Hosszabb tanító részleteket csak két helyen olvashatunk. Az egyik a parabolák gyűjteménye (4,1–34), a másik Jézus eszkatológikus beszéde (13. f.). Gyakran használ sztereotípiákat, mint pl. *tanított, sokmindenre oktatta őket*, stb. Sok helyütt ezekkel a szűkszavú megállapításokkal pótolja Jézus igehirdetését, és biztosítja az egyes történetek között az átmenetet. Márknak azonban, mint jó katechétának nagy gondja van arra, hogy néhány szóban összefoglalja a lényeges igazságokat. Nem elégszik meg az apostoli igehirdetés kifejtésével, hanem földrajzi ismeretekkel egészíti ki azt, arám szavak és zsidó szokások magyarázatát fűzi hozzá. Könyvének katechétikai jellegére utalnak a következő jellemvonások is. Az evangélium néhány részlete korábbi katechétikai hagyomány átvételének tűnik. Pl. a 2,1–3,5 szakaszt így lehetne összefoglalni: öt vita Galileában (vita a kafarnaumi gyógyítás miatt, vita Lévi házában, vita a bőjtről, vita a szombati kalászszedés miatt, vita a szombati gyógyítás miatt). A 3,1–3,4 a parabolák gyűjteménye, a 7,1–23 vita a farizeusi hagyományról. Helyenként a logionok között emlékeztetbe vésést megkönnyítő szerkezetekre bukkanunk. Pl. „Aki meg akarja menteni életét, elveszíti azt, de aki érettem és az evangéliumért elveszíti életét, megmenti azt. Mit ér az embernek ha az egész világot megnyeri, lelke azonban kárt szenved” (8,35–36). Néhol viszont a logionokat témák szerinti csoportosításban olvassuk. Pl. 10,1–31: a házasság fölbonthatatlansága, Jézus és a gyermekek, a gazdag ifjú, a gazdagság veszélyei, az önkéntes szegénység jutalma. Ez a katechétikai hagyomány minden bizonnyal a korai egyházban alakult ki, és Márknál ennek irodalmi lecsapódásával találkozunk.

Márk mint teológus

Martin Kähler „kibővített bevezetővel” ellátott szenvedéstörténetnek nevezte az evangéliumokat. Márk esetében annyi valószínűnek látszik, hogy a szenvedés nyitja meg előttünk Isten országa ajtaját. A szenvedés nem csupán a szoros értelemben vett szenvedéstörténetnek hermeneutikai (értelmező) elve, hanem az egész evangéliumnak is.

A „bevezető”-ben elmondott történetekben több helyütt megfigyelhető az a szerkesztői gond, amellyel Márk a különböző jellegű eseményeket beállítja abba a vonalba, amely majd Jézus kereszthalálában éri el tetőpontját. Az evangélium prologusa (1,1–13) után több lazán szerkesztett riport következik (1,21–3,6). Válasszunk ki közülük egyet, és vizsgáljuk meg, hogyan érvényesül Márk előbb említett teológiai álláspontja szerkesztői munkájában. Pl. az 1,21–28 versekben Jézus egy ördögtől megszállt embert gyógyít meg. A formatörténeti elemzés kimutatta, hogy a 23–27 versek önálló egységet alkotnak. A 23. v. előkészíti a történetet: „Volt a zsinagógában egy tisztátalan lélektől megszállt ember”. A 24. v. a tisztátalan lélek akcióját rögzíti: „Mi bajod velünk Názáreti Jézus”? A 25. v.-ben Jézus reakciója következik: „Hallgass és takarodj ki belőle!” A 26. v. Jézus sikeres gyógyítását bizonyítja: „A tisztátalan lélek erre ide-oda rángatta, és nagy kiabálás közt kiment belőle”.

A 27a. v. a szemtanúk megdöbbenéséről és csodálkozásról tanúsít: „Mindnyájan nagyon elcsodálkoztak”. A riport lényege tehát: Jézusban kinyilvánul az isteni hatalom, parancsolni tud a démonoknak. Majd gondolati zökkenővel folytatódik az elbeszélés: „új tanítás, mely... hatalommal rendelkezik” (27b). Miért mondja Márk, hogy új tanítás, amikor Jézus nem is tanított, hanem cselekedett? Az 1,21 az utóbbi félverssel arra látszik utalni, hogy összegzésről van szó. Jézusnak hatalma van a démonok felett (23–27a) – ez volt az eredeti hagyomány. A későbbi szerkesztői munka nyomán az 1,21–28 hangsúlyja eltolódik a tanítás felé: Jézusnak tekintélye van az új tanításhoz. A csoda, vagyis az eredeti hagyomány az újraszerkesztett részben Jézus tanítói tekintélyét támasztja alá. De mi jellemzi Jézus tekintélyét? Az 1,22b szerint „nem úgy tanított, mint az írástudók”. Erre a tanítói tekintélyre 3,6 adja meg a választ: „a farizeusok... tanakodni kezdtek... hogyan okozhatnák vesztét”. Márk már itt, a kezdet kezdetén érezteti, hogy *Jézus tekintélye és keresztje egymáshoz tartozik*. Tekintélye majd a kereszt alatt bontakozik ki a legteljesebben: „Ez az ember valóban az Isten Fia volt” (15,39).

A szenvedés jegyében számol be Márk arról a jelenetről is, amelyben Péter Messiásnak vallja meg Jézust (8,27–33). Péter ajkáról az Egyház krédója hangzik el. A Messiásnak a korai keresztény szóhasználatban szoros kapcsolata van a szenvedéssel: Krisztus meghalt a kereszten, és feltámadt. Péter vallomása nem hamis, és Jézus sem tagadja, hogy ő a Messiás, bár tanítványai lelkére köti: „ezt senkinek se mondják el róla”. Csak az hamis, ahogy Péter az igaz vallomást értelmezi. Mondhatnánk azt is, amit mond önmagában jó, csak exegézisével van baj. Péter a Messiás dicsőségét óhajtja, és ezt helyesen teszi. De mindezt a dicsőség feltétele, azaz a szenvedés nélkül akarja. És ebben téved Péter.

A színéváltóság jelenetének (9,2–13) szintén hasonló szerkezete van. A hegyről lejövet Jézus meghagyja a három tanítványnak, hogy senkinek se szóljanak a látomásról (vö. 9,9). A hallgatás parancsa után az Emberfia szenvedésére terelődik a szó (vö. 9,12), akárcsak Péter vallomását követően. A dicsőség és szenvedés motívumának egybeszerkesztése feltehetően itt is Márk teológiai mondanivalóját képviseli.

Péter vallomását és a színéváltóság jelenetét Márk már az Egyház hitének fényében értelmezi. A hívek közössége természetesen úgy tud Jézus szenvedéseinek megjövendöléseiről, mint amik már beteljesedtek. Miért adja mégis Márk ezeket a szavakat Jézus ajkára? A szokásos magyarázat szerint azért, mert Márk apologetikusan bizonyítani akarja, hogy a szenvedés nem úgy tört Jézusra, mint egy katasztrófa, hanem maga választja sorsát, amely nem reménytelen emberi kudarcot, hanem beteljesedett küldetést fog jelenteni.

Ez a magyarázat nem kielégítő. Márk ugyanis nem azt akarja kifejteni, hogy a feltámadás megszüntette a kereszt botrányát, mintha a feltámadás semmissé nyilvánítaná a szenvedést. Éppen ellenkezőleg, azt óhajtja bemutatni, hogy a *szenvedés szükséges feltétele a dicsőségnek*. Ebből a megfontolásból a szenvedéstörténet nélkülözhetetlen része az evangéliumnak, és a kereszt botránya megmarad továbbra is. Márk evangéliumában ez a gondolat egyben meghatározza Jézus követőinek egzisztenciáját. Amikor Jézus háromszor jövendöli meg szenvedését a jeruzsálemi események előtt, akkor Márk mind a három esetben összeköti Jézus szenvedését a tanítványok hivatásával a világban. Az első jövendölés után szó esik Jézus követésének a feltételeiről. A második után Márk beszámol a tanítványok versengéséről. Itt hangzik el: „Aki első akar lenni, az legyen a legutolsó, és mindenki szolgája” (9,35b). A harmadik jövendölés után olvassuk Zebedeus fiainak kérését. Jézus feleletében ismét előjönnek az előbbi motívumok változatai: *kehelyből inni, megkeresztelkedni* (10,38–40), *szolgálat* (10,43–45). Ezek szerint a tanítványoknak egymás keresztjét kell hordozniuk, sőt életüket is fel kell áldozniuk a *Mesterért*, vagy már húsvét utáni szóhasználatban beszélve, az *evangéliumért*.

Márk evangéliumának 13. fejezete tartalmazza Jézus eszkatológikus beszédét. R. H. Lightfoot szoros kapcsolatot mutat ki a 13. valamint a 14. és 15. fejezetek között. A rokonságot nemcsak a sorrendi közelségben látja, hanem a motívumokban és a szóhasználatban is. Sikeresen bizonyítja, hogy a 13, 9–13 a szenvedéstörténet 14,53–15,15 verseihez áll a legközelebb. Az *átad* ige a 13. fejezetnek ebben a rövid kis szakaszában háromszor fordul elő (9, 11, 12.), a 14. és 15. fejezetekben pedig tízszer. A 13,9–13 versek meghurcolt, ellenséges hatalmak kezébe *átadott* gyülekezete mögött ott áll a szenvedő Úr, akit gyűlöltek, bíróság elé állítottak, és megkínálták. A szenvedések ellenére azonban kitartott, és üdvösséget

szerzett. Márk szerint aki tanítványának szegődik, az sem járhat könnyebb utat, mint amelyet maga Jézus is végigjárt. Nem kevésbé meglepő az a hasonlóság sem, amely 13,9–13 és 8,31–38 között van. Az utóbbi helyen, amint már láttuk, Jézus szenvedésének első bejelentése szoros kapcsolatban áll a tanítványok radikális önmegtágadó keresztthorodásával. Péter vallomása (8,29–30) után éles átmenet következik az evangéliumban, amely előkészíti a talajt mindarra, aminek meg kell történnie a keresztrefeszítésig.

Ezen az alapon nem meglepő, ha a szenvedés motívuma előkelő helyet foglal el a 13. fejezetben. Különösen is nagy jelentősége van a szövegkörnyezetnek, amelyben a keresztény közösség szenvedéseiről hallunk. Az itt szóban forgó gyülekezet a végső idők összegyűlt és az egész világon elterjedt közössége. A 10. vers – „előbb azonban minden népnek hirdetni kell az evangéliumot” – ennek az eszkatológikus közösségnek a küldetését hangsúlyozza, és sejteti az Emberfia eljöveteleinek időbeli eltolódását. A 10. v. fényében a szenvedő közösség felfedezi igazi eszkatológikus dimenzióját, nem apokaliptikus okoskodással, hanem azzal, hogy komolyan veszi saját magát, és a népekhez szóló nehéz küldetését. Márk közössége nemcsak a szenvedő Emberfiára tekint vissza, akinek keresztrefeszítése és feltámadása alkotja az evangélium lényegét, hanem előre tekint a diadalmos Emberfiára is, akinek újraeljövetele lesz az egyetlen apokaliptikus esemény. Márk evangéliumában Jézus eszkatológiája tehát küldetést jelent, nem pedig visszahúzódot; megvilágosítja a jelent, és reményt ad a különben reménytelen valóságban. Az Emberfia, akinek el kell jönnie, magáénak vallja majd azokat, akik a szenvedésben azonosulni tudtak megváltó működésével. Így egyetlen pillanat sem jelentéktelen, mert a kereszt és a feltámadás fényében Isten népének története és egész élete eszkatológikussá vált.

Amit Márk a 13. fejezetben tesz, az nagyon hasonló mindahhoz, amit már észrevettünk az evangélium egyéb helyein. A csodákról készített riportokban (1,21–3,6) Jézus ellenségei úgy válaszolnak tekintélyére, hogy vesztét keresik (3,6). Péter vallomását követi a szenvedés első megjövendölése (8,31). A színeváltozás jelene után esik szó az Emberfia szenvedéséről (9,12). A 13. fejezetben pedig Márk a kereszt teológiájának eszkatológikus fogalmaival kiküszöböli mind a félnk visszahúzódot, mind a határtalan lelkesedést.

Márk evangéliuma *húsvéti evangélium*. Ő az egyetlen evangélista, aki rendszeresen használja az *evangélium* szót. Első sora így hangzik: „kezdődik Jézus Krisztusnak, az Isten Fiának *evangéliuma*”. Márk számára az evangélium nem könyv, hanem *esemény*, amelyet hirdetni kell a világnak. Ez az esemény pedig Jézus Krisztusnak az Isten Fiának a megérkezése az emberek közé. Vagy még pontosabban: Isten végső győzelme Jézus földi élete által. Ezért Márk nem az életrajzt választja műfajának. Az életrajzzal próbálkozik bizonyos mértékben Máté, vagy még inkább Lukács. Természetesen azért Márk is tudja, hogy Jézus „Mária fia” volt. Hallott „testvéreiről”, és arról is van tudomása, hogy „ács” volt a foglalkozása (6,3). De pusztán a tények kedvéért alig érdekli Jézus földi életének háttere. Semmit sem mond születéséről, gyermekkoráról vagy ifjúságáról. Evangéliuma nem Jézus születésével, hanem Keresztelő János küldetésével, Jézus megkeresztelkedésével és megkísértésével kezdődik. Könyvének első verseiben feljegyzett eseményeknek *teológiai vonatkozása van*. A prológusban felvonultatja azokat a szereplőket, akik résztvesznek abban a drámában, amelynek kifejelete üdvösség lesz az egész emberiség számára. Keresztelő Jánosnak az a szerepe, hogy bemutassa a főszereplőt, Jézust. Halljuk az Atya hangját a kereszteléskor. Majd a Lélek a pusztába viszi Jézust, hogy ott az ördög megkísértse. Az „előszó” után az ördögűzésekben megmutatja Jézus és a felfegyverzett „erős ember” konfliktusát. A viták, ellentétek és tanítások a szenvedéshez és a feltámadáshoz vezetnek, ahol végül is Jézus győzelmet arat. Márk evangéliuma valóban *jó hír*, amely Jézusnak a gonosz erőin aratott győzelméről szól.

Maga az *evangélium* szó Páltól és a kezdeti egyház missziós nyelvéből eredhet, amely később jelöli az Újszövetség első négy könyvének irodalmi formáját. Marxen meggyőzően kimutatja, hogy Márk számára az evangélium jelenvaló valóság, olyan forma, amelyben Jézus újra megjelenül. Jóllehet az az időkülönbség, amely Jézus élete és a korai egyház között van, nem hanyagolható el, mégis az a tény, hogy 8,35-ben és 10,29-ben az *érettem* és az *evangéliumért* egymás mellé helyezhető, jelzi azt a folytonosságot, amely Jézus és a közösség között fennáll. Így Márknál az evangélium hirdetése (13,10) jelenti azt a tevékenységet, amely által Jézus jelenné válik azok számára, akiknek fülük van a hallásra.

Márk evangéliuma *Isten Fiának evangéliuma*. „Kezdődik Jézus Krisztusnak, az *Isten Fiának evangéliuma*” (1,1). Más szavakkal ez annyit jelent: „Jézus megmutatta, hogy ő az Isten Fia. Ezt az örömhírt adom tovább nektek, és ezt az örömhírt hirdette maga Jézus is”. Az *Isten Fia* megszólítással Márk elég takarékosan él. Így szólítják meg Jézust a gerázai megszállottak (5,7) és a tisztátalan lelkek (3,11). Két alkalommal, a keresztelés és a színeváltozás jelenetében az Atya szól így Jézushoz (1,11 és 9,7). A könyvben még egyszer találkozunk ezzel a megszólítással, amikor a százados a kereszt alatt a pogány világ nevében elismeri: „Ez az ember valóban az Isten Fia volt” (15,39). Itt bontakozik ki Márk *teológiai célkitűzése*: ki kell hirdetni a pogány világnak azt az örömhírt, hogy Jézus az Isten Fia.

Márk világosan megfogalmazott teológiai célkitűzéséből két következtetés vonható le. Először: Márk megbízható beszámolót akar adni mindarról, ami húsvét előtt történt. Ez különösen is nyilvánvaló, ha figyelembe vesszük Márk tartózkodó álláspontját Jézus címeivel kapcsolatban. Általában Mesternek szólítják Jézust. A *Dávid fia* (10,47–48), *próféta* (6,15; 8,28) és *Úr* (11,3; 7,28) megszólítások meglehetősen kivétel számba mennek, és a *Mária fia* (6,3) kifejezés egészen meglepő. Rendszerint Jézusról beszél (81-szer). Sohasem *Krisztus Jézusról*, vagy *Jézus Krisztusról*, kivéve az első verset. Márknál Jézus sohasem mondja magát *Krisztusnak*, 9,41-et nem számítva, ahol valószínű, hogy a keresztény közösség átfogalmazásában olvassuk Jézus szavait. Ragaszkodik ahhoz, hogy messiási voltát tartás titokban, ameddig ünnepélyesen ki nem jelenti a szanhedrin előtt (14,61–62). Az *Emberfia* az egyetlen cím, amelyre Jézus igényt tart. Mint *Emberfia* ítéli meg a bűnöket az utolsó ítéleten (8,38), de mint *Emberfia* ajánlja fel számunkra az üdvösséget és megbocsátást is ebben a világban (2,10).

A második következtetés. Márk szerint Jézus *Fiúnak* és *Emberfiának* nevezi magát, hogy tudja és akarva elrejtse messiási voltát egészen elítéléséig. Csak halála után ismerik fel: „Ez az ember valóban Isten Fia volt”.

A „messiási titok” Márk krisztológiájának egyedi vonása, és ez komoly kérdést vet fel: vajon maga Márk találta-e ki a messiási titkot, vagy egészen Jézusig visszanyúló régi hagyományról van szó? Márknál Jézus megtiltja a tisztátalan lelkeknek, hogy nyilatkozzanak messiási voltáról (1,34; 3,12). Hasonló parancsot ad azoknak is, akiket csodálatos módon meggyógyít (1,44; 5,43; 7,36; 8,26). A tanítványok sem kivételek, nekik is hallgatniuk kell (8,30; 9,9). Sőt, valójában még ők sem értik meg igazán, kicsoda Jézus (4,41; 6,51–52; 8,16–21; 9,33–34; 10,35; 10,41–42). Jézus részben azért is beszél *példabeszédekben*, hogy elrejtse a misztériumot azok elől, akik méltatlanok rá (4,11). Az idézett helyek túlnyomó részét nem találjuk meg Máténál, bár egy helyen beszél a hallgatás parancsáról (Mt 9,30). Ugyanígy Lukácsnál sem, aki sohasem említi, hogy Jézus messiási küldetéséről hallgatni kell. Első pillanatra valóban úgy tűnik, mintha Márk találta volna ki a messiási titok elméletét. Problémát jelent azonban két szakasz (2,10. 28. és 10,47–52), amelyben nem esik szó az eltiltásról. Márk feltehetően változtatás nélkül veszi át ezeket a szövegeket forrásaiból. Így talán éppen forráshűsége magyarázata annak is, hogy olyan sokszor emlegeti a messiási küldetés titokban tartását.

A messiási titok tehát nem Márk találmánya, hanem *ősi hagyomány*. Kérdés, megbízható-e ez a hagyomány? Megbízhatóságát két körülmény igazolja. Először: Jézus kortársainak materiális elképzelései voltak Isten országáról, és Jézus nem akarta azonosítani magát a zsidók várakozásaiban élő népboldogító Messiással. Másodsor: ha nyilvánosan igényt tartott volna istenfiúságára, azonnal kivégezték

volna, mint istenkáromlót. Ezért gyakorlatilag szinte lehetetlen volt Jézus számára igényt tartani *címeire* mindaddig, amíg feltámadásával megcáfolhatatlanul be nem bizonyította igénye jogosultságát.

A százados már a nagypénteki kereszt alatt felismeri Jézus istenfíúságát, hangot adva annak az őskeresztény hitlélménynek, amely a keresztrefeszített és feltámadt Krisztusban megapasztalja a Messiást. Megdöbbenve ocsúdnak fel, hogy beteljesedett Izraelnek egy eljövendő királyba vetett reménye. És ez a király nem karddal a kezében jött el, hanem minden fegyvert félretéve maga indult el a halálba. Nem a hatalomban látta az emberi lét értelmét, hanem a másokért vállalt radikális szolgálatban. Jézusban, a keresztrefeszítettben lesz világossá a 2. szoltár órákuluma: „az én fiam vagy, ma születek”. Aki a szegényfán függve egy darab földet sem mondhatott magáénak, megkapja az ígéretet: „neked adom a nemzeteket örökségedül, föld határait osztályrészedül”. Világossá válik, hogy a keresztben függő *Jáhvé Szolgája: Isten Fia*. Márknak mint teológusnak ez a legnagyobb teljesítménye.

Schmatovich János

A HÚSVÉTI HÍRADÁSOK TÖRTÉNETISÉGE

A hagyományos apologetika csak Jézus feltámadásának *realitását* „igazolta” szinte egyoldalúan, és ehhez a „védelemhez” használta fel a megjelenésekről és az üres sírról szóló tudósításokat. Ma megváltozott a helyzet. A teológia egyre inkább arra törekszik, hogy értékelje a feltámadás *jelentőségét* és *transzcendens jellegét*. Az exegéták a húsvéti híradásoknak az *ősegyház életében való beágyazásából* kiindulva felteszik ezt a kérdést: *Mit akar a Szentírás húsvéti igehirdetése kifejezni? Mit is ért az „Jézus feltámadásán”?* A kérdésre a választ a feltámadási híradások *irodalmi műfajának* figyelembevételével keresik.

Az Újszövetségben két, műfaji szempontból alapvetően eltérő válfaja található meg a Jézus feltámadásáról szóló szövegeknek. Egyrésztük *rövid, hitvallásszerű* megfogalmazás, és főleg a páli levelekben és a Csel-ben található. Másrésztük kifejezett *elbeszélés*, és csak az evangéliumokban fordul elő. Történeti szempontból az első csoporthoz tartozó őskeresztény források legalább olyan fontosak, mint az evangéliumok által tanúsított híradások, mert a *legősibb* apostoli igehirdetés *közvetlen* lecsapódását képviselik.

1. Az eredeti apostoli igehirdetést főbb vonásaiban és témáiban összefoglaló őskeresztény irodalomhoz tartoznak:

a) A *legősibb hitformulák, imák és himnuszok töredékei*. Pl. 1 Kor 15,3–7; Lk 24,34; Ro 1,3; Fil 2,6–11; 1 Tim 3,16; Ef 5,14. Ezek között messzemenően a legfontosabb szakasz az 1 Kor 15,3–7 hitformula. Az ősegyház első éveiből áthagyományozott töredéket ilyen formában vette át maga Pál is (1). Ez arról tudósít bennünket, hogy Jézus halála után megjelent mindenekelőtt Kéfásnak és a többi apostolnak, mint „minősített” tanúknak.

A formulában használt „*ophté*” (megjelent) kifejezéssel ez az ősi hagyomány az apostolok *valóságélményét* „*önláttatásnak*”, illetve „*látásként*” (1 Kor 9,1) jellemezte (vö. Lk 24,34). A „*Jáhvé megjelent (ophté), és szólt*” – formula a szóbeli kinyilatkoztatás gyakori őszövegségi bevezetője volt. A szó tehát nagyon alkalmas volt arra, hogy az apostolok kifejezhessék azt a valóságélményt, melyben részcsültek a Feltámadottal való találkozásuk alkalmával. Ez a kifejezés kiemeli, hogy tudatában voltak annak, hogy valósággal, és pedig – miként a kinyilatkoztatás bibliai műszava jelzi – *az Isten, illetőleg az önmagát látni engedő és kinyilatkoztató Krisztus természetfeletti valóságával állnak szemben* (2).

Jézusnak az isteni transzcendencia szférájába, azaz egy egészen más létmódba való felemeltetését jelzik azok a hitformulák, amelyekben szó esik arról, hogy Jézus az „Úr” (Ro 10,9a), a „Messiás” (Mk 8,29), az „Isten Fia” (Ro 1,3 kk), aki „felment a dicsőségbe” (1 Tim 3,16). Más hitformulák Krisztus üdvözítő művét emelik ki, olyképpen, hogy kifejezetten is megemlítik: „Isten valóban (ontos) feltámasztotta Jézust halottaiból” (Lk 24,34; Ro 10,9b). A Jézus „a mi megigazulásunkért támadt fel” (Ro 4,25) formula pedig a feltámasztás üdvtörténeti jelentőségét hangsúlyozza. Jézus keresztdozatának az Isten részéről történő elfogadását és életének „túlvilági” bejeljesítő mozzanatát, *misztériumát* az őskeresztény hit az akkori elképzelési mód szerint az „Atyához való felmenés” (Jn 13,1), a „felvétel”, a „dicsőséges feltámasztás”, a „felmagasztalás”, a „mennybemenetel” képekkel írja le.

Az említett hitformulák mielőtt Pál leveleiben helyet kaptak volna már jóval előbb elterjedtek az Egyházban. Egyrésztük a *liturgiában* (pl. a keresztségben) kapott szerepet kultikus énekként (1 Tim 3,16; Fil 2,6–11), másrésztük a *hitoktatás* szolgálatában állott (1 Kor 15,3–7). Ebből pedig azt a fontos megállapítást kell leszűrünk, hogy a legősibb húsvéti igehirdetésről tanúskodó szövegek nem a *mai hírközlés* vagy *történetírás értelmében vett semleges tudósítások*, hanem a feltámasztás hite mellett elkötelezett őskeresztények *hitvallásai*.

b) Csel-nek *missziós beszédei* (vö. Péter beszédei: 2,22–40; 3,12–26; 4,9–12; 5,30–32; 10,39–43; Pál beszédei: 13,16–41; 17,22–31; 26,22 kk). Igaz ugyan, hogy a missziós beszédek jelenlegi irodalmi formájukat Lukácstól nyerték; ő azonban jól tudta, hogy a minden generáció számára érvényes krisztusi üzenetnek zsinórmértéke mindig az *apostoli ősigehirdetés* (Lk 1,3). Ezért egyáltalán nincs rá okunk, hogy e beszédeket ne tekintsük az *ősegyházi igehirdetés tanúinak*.

A Csel beszédeiben világosan fel lehet ismerni, hogy a korai Krisztus-igehirdetésnek formális struktúrája *két-tagú* volt. A parallel helyek a következő antitetikus formát mutatják: „Megöltétek őt – Isten azonban feltámasztotta” (vö. Csel 4,10; 2,36; 3,13–15). A kéttagú séma első része eszerint azt fejezi ki, amit a zsidók követek el a názáreti Jézus ellen, a második rész pedig azt hangsúlyozza, amit az Isten tett vele: *ti feltámasztotta őt*. Ez a beszédmód már a legkorábbi időkben *hitvallásszerű megfogalmazásnak* (!) számított, s arról értesít, hogy az *ősi igehirdetés legdőntőbb tételének Isten húsvéti tettét tartotta*.

c) Ősi múltra tekint vissza a feltámasztásnak a *jövendölésekből származó bizonyosága*. Különbséget kell tennünk Jézus jövődölései és az Őszövetség idevonatkozó jövődölései között.

1. Jézus jövődöléseit egyedül az evangéliumok jegyzi fel. Jézus háromszor jövődölt a „harmadik napon” történő feltámasztásáról (Mk 8,3 par; 9,30 párh; 10,34 párh; vö. még Lk 24,6 kk és Mt 27,63). A tanítványok mégis tanácstalanok voltak az üres sír hírének hallatára. Beszél továbbá a Szentírás hitetlenségükről és kételyeiről is. Érthető ez azért, mivel az apostolok gondolatai elsődlegesen nem a feltámasztásra irányultak. Így Jézusnak csupán homályos sejtésekben, képekben és jelekben történő jövődölései csak utólag nyertek világosabb szövegezést az evangéliumokban, mégpedig a húsvéti esemény *valóságának* tudatosítása nyomán.

2. Az Őszövetség idevonatkozó jövődöléseiből származó bizonyosság nagy szerepet játszott az apostoli és elsősorban a zsidók előtti igehirdetésben (Csel 2,31; 13,35; 26,22 kk; Lk 24,25.46; Jn 2,22; 1 Kor 15,4; 1 Pét 1,11). Mindazonáltal maga a Szentírás is hangsúlyozza (Lk 24,25–27.44–46; Jn 2,22), hogy a tanítványok csak húsvéti élményeiknek fényében és a Szentlélek vezetése alatt vonatkoztatták ezeket az őszövetségi helyeket az Úr feltámasztására.

II. A *húsvéti hagyomány előrehaladott fejlődési fokának tanúi az evangéliumi híradások* (Mk 16,1–8; Mt 28,1–20; Lk 24,1–53; Jn 20,1–19; valamint Csel 1,3–14; Jn 21,1–23; Mk 19,9–20). Való igaz, hogy e húsvéti híradásoknak hosszabb *hagyománytörténete* van. (Nem szabad elfelejtenünk, hogy már 30–50 esztendő telt el a húsvéti esemény óta az evangéliumok keletkezéséig! Az elsősorban szájhagyománynyal történt továbbadás során kétségtelenül azokat az *ősi történeti eseményeket* bontják ki, és szövegezik meg, melyek ott álltak a hagyományképződés kezdetén.

Amikor aztán az evangélisták beleszótték evangéliumaikba az áthagyományozott elbeszéléseket, ők újra átdolgozták az anyagot.

Vessünk egy pillantást az evangéliumok húsvéti elbeszéléseinek keletkezési folyamatára. A formatörténeti vizsgálat kimutatja, hogy a húsvéti híradások az evangéliumi „Jézus-hagyomány” kibontakozásának vonalán alakultak ki. Ez a „Jézus-hagyomány” a jeruzsálemi ősegyházban keletkezett, és magában foglalta Jézus szavait, az életéből vett események és tettek elbeszéléseit, a szenvedés-történetet és a húsvéti beszámolókat. Az igehirdetés eleinte Jézus szavait, példabeszédeit a kériumatikus szükségletek szerint, összefűzés nélkül adta tovább. Hamarosan azonban gyűjtemények keletkeztek Jézus egyes példabeszédeiből és szavaiból, sőt nyilvános működésének fontosabb eseményeiből is.

Ellentétben ezzel a keletkezési folyamattal összefüggően beszélték el Jézus szenvedéstörténetét. Ez az egész Jézus-hagyomány legősibb darabja: már nagyon régen szerves része volt az ősegyház húsvéti ünneplésének. Eredetileg Jézus kereszthalálának leírásával együtt szerepelt, nonsokára azonban hozzáfűzték Jézus sírba helyezésének és az üres sír megtalálásának részleteit is (vö. Márknál, mint a legrégebbi ránk maradt evangéliumban, ahol a személyek eltérése igazolja az eredeti különállást: 15,40; 15,47 és 16,1). A kériumatikus szempontból stilizált angyal-szavak (Mk 16,6), melyek a Keresztfeszített feltámadásáról adnak hírt, arra engednek következtetni, hogy e két sírelbeszélés alkotta a szenvedéstörténet húsvéti befejezését. Rövidesen azután a sírelbeszélésbe beleolvadt Jézusnak az asszonyok előtti megjelenés-története, két eltérő formában (Mt 28,9 kk és Jn 20,14–18).

Jézusnak az apostolok előtti megjelenéseit hosszabb időn át csak az igehirdetés rövid hitformulái tartalmazták (1 Kor 15,5–7; Lk 24,34). Erre utal az a tény is, hogy az Egyház számára oly alapvető fontossággal bíró Péter előtti jelenés az egész Újszövetségben sehol sem tűnt fel elbeszélés formájában. A hagyomány egy későbbi fokán azután „elbeszélték” a tanítványok előtti megjelenéseket is. Eleinte ezek különállóan létező részlet-történetek voltak, még nem kapcsolódtak hozzá a szenvedés-, illetőleg a sírtörténethez. Ezt az összekapcsolást később hajtották csak végre, amikor ti. beillesztették Jézusnak a galileai megjelenésére vonatkozó utalását a szenvedéstörténetbe (Mk 14,28) és a sírelbeszélésbe (Mk 16,7). A Feltámadottnak Péter és a tizenegy előtti megjelenéseit azután ebben az „ötvözött” formában beszélték el.

Ha az evangéliumok feltámadási elbeszéléseinek tartalmi sajátosságait nézzük, megállapíthatjuk, hogy az ősi kériúma nemcsak kifejezte a húsvéti hitet, hanem minduntalan hangsúlyozta azt is, hogy a Feltámadottnak való hitért az apostolok kollektív és individuális tapasztalata áll jót, mivel közvetlenül a szenvedés után találkoztak a Feltámadottal. Az apostoli Egyház nem szűnt meg az igehirdetést tényekkel is igazolni. Ugyanakkor megfogalmazásában az új lelkipásztori és missziós feladatnak akart megfelelni.

A legrégebbi szinoptikus és jánosi hagyományok szerint a következő események tartalmazták Jézus követőinek húsvéti tapasztalatát: A hét első napján reggelén asszonyok indultak a sírhoz, köztük a magdalai Mária (vö. Mk 16,3; Jn 20,1). Mészszíró látják a sírtól eltávolított követ (Mk 16,5). Sietve visszafordulnak, és tudósítják az eseményről a tanítványokat, akiket éppen megtalálnak (Jn 20,2; Lk 24,9; Mt 28,8). Erre a hírre néhányan – a hagyomány egyik külön variánsa szerint Péter és János – a sírhoz sietnek (Jn 20,2–10; Lk 24,12). Az asszonyokkal ellentétben ők belépnek a sírba, és megdöbbennek, mikor üresen találják. Az apostolok bizonytalanságát a jelenések szüntetik meg. E jelenések annyit jelentenek, hogy „látták és hallották” a Feltámadottat (Mt 13,16–17 párh. Csel 4,20). Legnagyobb a hasonlatosságuk a damaszuszi Krisztus-jelenéssel (1 Kor 15,8). A megdicsőült Urat „újra felismerik” közösségben és egyénileg, és az Úr „küldetéssel” bízta meg őket (Mt 28,18–20; Jn 20,19–23; Csel 1,4–8). E jelenések időbeli tagolódása egyenetlen, és viszonylag hosszú időre oszlik el (a „40 napos” keret a régi paradózisban ismeretlen). Amennyiben a szövegek helyeket neveznek meg, Galileában és Jeruzsálemben történtek.

A későbbi igehirdetés konkrét szituációjában elmélyülő teológiai érzéssel magyarázták ezeket az eseményeket, mélyebben ragadták meg egyszerűen a támadásokkal és féltre magyarázásokkal szemben is védelmükbe vették és alkalmazták a kor követelményeihez, a hallgatók mentalitásához. Mindezt elbeszélő módszerrel tették, amint ez akkoriban szokásos volt és elfogadott. A feltámadás hirdetésének aktualizálásából eredő vonások, bővítések beleolvadtak a megjelenésekről és az üres sírról szóló, ma is előttünk fekvő elbeszélésekbe, és meghatározták ezeknek struk-

túráját. Csupán a hagyomány által kialakított legjellegzetesebb sajátosságokra szeretnénk rámutatni:

a) A megjelenésekről szóló tudósításokra legnagyobb mértékben vonatkozik az irodalmi szövegezés szabadságának törvénye. Leírásuk nem ad egységes képet az eseményekről. Példa erre a megjelenések helyének sokat vitatott kettős hagyománya (galileai és jeruzsálemi jelenések). E jelenésekre vonatkozólag legjobbnak tűnik az a magyarázat, mely utal az evangélisták szerkesztési törekvéseire: Máté, akinek témája és szívügye az Isten országa, és Márk, akinek az apostolok iskolázása a fontos, célkitűzésüknek megfelelően előnyben részesítik a galileai megjelenéseket, ahol Jézus a jövőre vonatkozó utasításait adta. Ezzel ellentétben Lukács és a maga módján János is hangsúlyozzák a jeruzsálemi megjelenéseket, mert ki akarták emelni, hogy mindaz, ami korábban a szent városban történt a Föltámadott Úrral, Jézus megváltói halálának helyén folytatódik, és zárul le (3).

Ha rá is tudunk mutatni a kettős hagyománynak teológiai motívumokból eredő eltéréseire, ezzel még nem magyaráztuk meg e hagyomány keletkezését: Történetileg nagyon valószínű, hogy Judáson, valamint Péteren és Jánoson kívül (vö. Lk 24, 12.24; Jn 20,2–10: versenyfutásukat a sírhoz) az apostolok Jézus elfogatása után azonnal Galileába menekültek. Jn 16,31 sejteti engedni Galileát, mint a menekülés célpontját: „elszélédtek, ki-ki a maga útján...” A korabeli hagyomány még pontosan tudhatta, „hova szélédtek szét” a tanítványok. – Péter és János, miután meggyőződtek az üres sír tényéről, és értesültek Jézusnak az asszonyok előtti jelenéséről, Galileába indultak, s társaikat újra összegyűjtötték. Az apostolok azután – Jézusnak szülőföldjükön történt megjelenéseitől és utasításaitól ösztönözve – hozzátartozóikkal együtt újra Jeruzsálembe mentek, hogy ott telepedjenek le, hirdessék Jézus feltámadását, és megalapítsák a hívők ös- és anyaközösségét. E tény később könnyen vezethetett ahhoz az elgondoláshoz, hogy az apostolok Jézus szenvedésének napjaiban nem is hagyták el Jeruzsálemet, és a Feltámadott megjelenései mind Jeruzsálemben mentek volna végbe. Lukács és János evangéliumában már ez az az üdvtörténeti szemlélet domborodik ki, akik – mintegy „elfeledve” már a galileai menekülést – Jézus győzelmének kinyilatkoztatását szűkítik le a jeruzsálemi megjelenésekre (4).

Hasonló szerkesztési törekvés található a megjelenések időtartalmával kapcsolatban. Az 1 Kor 15-ben felsorolt hat megjelenés átlépi a három év keretét. Ebből több megjelenés ment végbe pünkösd után, az ősegyház korai időszakában. Ez vonatkozik mindenekelőtt Jézusnak „egyszerre több mint 500 testvér” előtti megjelenésére, mert csak pünkösd után volt a közösség köre ilyen nagy. Természetesen ekkor történt a damaszkuszi jelenés is. – Az Ap Csel és az evangéliumok azért zárják le a megjelenéseket pünkösd előtt, hogy így elhatárolják Jézus-idejét (az utolsó megjelenéssel bezárólag) az Egyház időszakától, amikor a Szentélek és a hit veszi át a vezetést. Így a történeti valóságok megrövidülnek, és olyan formát öltenek magukra, amely egyben világos üdvtörténeti képet nyújt. A lukácsi mennybemenetelnél (Csel 1,3) a megjelenések 40 napos keretét csupán kerek számnak kell vennünk; ezenfelül Mózes és Illés történetére, és Jézusnak a pusztában való tartózkodására utal – ennek megfelelően szent számként kell felfognunk (5).

A megjelenések valóságjellegével kapcsolatban az idők folyamán felmerült a Feltámadott testi voltának és a kereszten függő Jézussal való azonosságának kérdése is. Kezdetben csupán Krisztus látásának, illetőleg önmegnyilatkozásának tényét hirdették, és a tanítványoknak a Feltámadott által való megigézettségét. Hamarosan azonban, az Egyház húsvéti igehirdetése körül fellépő viták kapcsán egységes eszmei érintkezési alapot kellett kialakítani a vitapartnerekkel. Erre elsősorban a jeruzsálemi ősegyházon belül volt szükség a farizeusok szellemi irányzatával, de az Egyházban fellépő kételyekkel (vö. Mt 28,17) szemben is, hogy – a korabeli feltámadási elképzeléseknek megfelelően – érthető és elfogadható formában hirdethessék a húsvéti örömhírt. A feltámadást valló zsidóság eszmekörében pedig mindig a „test” feltámadásáról esik szó, amely tehát testi-lelki mivoltában érinti az embert. Mindez szükségszerűen oda vezetett, hogy a feltámadásról szóló hagyomány fejlődésében

a hangsúly erősen eltolódott. Mivel „összhangba akarták hozni” az e-világ látását a Feltámadott „látásával”, ezért ezt csaknem a földi élet szintjére állították. Így került bele a szövegekbe a tanítványokkal való „étkezés” (Lk 24,41–43; Csel 10,41), Tamás felszólítása, hogy „tapints meg sebeit” (Jn 20,27), valamint Jézusnak a feltámadása utáni „földön való járása” (Lk 24,13–36). Mindezzel annak a hívő meggyőződésnek akartak reális kifejezést adni, hogy Jézus valóban él, és nem „szellemet” (Lk 24,39), vagy „angyalt” (Csel 23,8 kk) láttak. Ma már meglehetősen elterjedt felfogás a szakemberek körében, hogy itt *apologetikus kibontásokról* van szó, amelyek mögött nem szükséges szorosan vett történelmi megfelelést feltételezni (6).

A kereszten függő Jézusnak a húsvéti Úrral való személyi azonossága jut kifejezésre abban is, hogy belevetítették a Jézus nyilvános működéséből vett eseményeket a *húsvét utáni időkbe*, ahol a húsvéti Úrral újból elbeszéltették azokat (7). Így például Jn 21,1–14 kk-ben, a Tibériás-tavi jelenetben – eltekintve a 21,1 és 14 szerkesztett versektől – előtünk áll a Lukács 5,1–11 csodálatos halfogás történetének húsvét utáni kibontása. Ezt azért beszélték el húsvét után újra, hogy alátámasszák Péter hivatalát a megdicsőült Úr teljhatalmával. Ez a személyi azonosság és az evangéliumok sajátossága engedi meg azt is, hogy legyenek az evangéliumokban Jézus nyilvános működésébe *előre hozott húsvéti élmények* (az Úr színeváltozása; Jézusnak tengeren való járása; Péternek adott ígéret Mt 16,18 kk). Ennek a személyi azonosságnak a hitoktatásban való szemléltetésére szolgálhatott az az utalás is, hogy Jézus a tanítványokkal „evett és ivott”. Így értette meg a zsidó felfogás a feltámadás üzenetét.

Az evangélisták szerkesztési és hitvédelmi törekvésein kívül megtaláljuk a híradásokban az *egyházi és teológiai megfontolásokat is*, amelyek az *eredeti* missziós megbízatást *pontosabban* meghatározzák, és ténylegesen *bővítik* (Mt 28,9 kk; Jn 20,21–23). Hangot kapott az igehirdetésben s majd a szent szövegben a feltámadás valóságának alátámasztására *annak az átélése is*, hogy a *húsvéti Úr* és a *Szentlélek* az Egyház életében *jelen van, és tevékeny* (Mt 28,20b; Lk 24,47; Csel 2,33; 3,13–16). Minden bizonnyal történeti tapasztaláson nyugvó de később stilizált jelenetek ábrázolásában szinte önkéntelenül lépnek fel *kultikus motívumok is*: Krisztus az étkezés ideje alatt jelenik meg (Lk 24,30.41–43; Csel 10,41; Mk 16,14), hogy felhívják ezzel is figyelmünket a Feltámadt Úrnak az Eucharisziában való jelenlétére.

b) A jelenésekkel együtt az „üres sír” valóságának is döntő jelentősége van (kiváltképpen Jeruzsálemben!) a feltámadás hirdetésében.

Jóllehet az Újszövetségben kifejezetten csak az evangéliumok tudósítanak az üres sír megtalálásáról, ahol is a legősbibbi híradás az Mk 16,1–8 szövege, magának a *sírtörténetnek az eredetiségét* nyomatékozza az a tény, hogy mind a négy evangélium egy közös, szinoptikus *történeti magot tartalmaz*: mégpedig azt, hogy egy asszony, név szerint Mária Magdolna a hét első napján hajnalán felkereste Jézus sírját. A sírkövet elhengerítve, a sírt üresen találta. Valószínű más asszonyok is hasonló fedezést tettek. Egyáltalán nem látható be, miért kellene történetileg valótlannak lenniük ezeknek az állításoknak? Hogy velük egy angyaljelenést kapcsoltak össze – akinek az üres sír értelmét kell magyaráznia – éppen azt mutatja, hogy itt történeti tényről van szó, amelyet értelmezni lehetett, sőt kellett. Ha az üres sír története későbbi kitalálás lett volna, a legnagyobb ügyetlenség lett volna *asszonyi tanúkra* hivatkozni, akik a zsidó törvény szerint nem voltak tanúképesek.

A sírelbeszélés, a szenvedéstörténet elbeszélésével együtt, már nagyon korán a jeruzsálemi ősegyháznak a feltámadás emléknapján Jézus üres sírja körüli *kultikus ünnepléséhez* tartozott (9). Ezen az ünneplő közösség a sírtörténet felolvasásakor szinte „történeti” megvalósulásában átélte Jézus feltámadásának *egyedül a megjelenésekből eredő apostoli tanúbizonyságát*.

Hogy az „üres sír” teológiai jelentőségét kidomborítsák, a feltámadás örömhírét a sírnál – egyrészt szemléltetés céljából, másrészt a húsvéti eseménynek, *mint Isten tettének* hangsúlyozása érdekében – „*angyallal*” beszéltették el. Az angyal-motívumnak a sírtörténetbe való későbbi betoldása érthető az akkori idők szellemi klímájából, mely számára a világ angyalokkal és démonokkal volt benépesítve. A kora-

beli apokaliptikus írásokban is angyalok kötik össze az Isten és az ember közötti távolságot, és kifejezésre hozzák a történet, vagy a kinyilatkoztatás isteni eredetét. Ezt a feladatot teljesítik itt is. Ezért a húsvéti elbeszélések „angyalainál” csupán a kinyilatkoztatás apokaliptikus híradásának irodalmi stílus-eleméről van szó. Máténál ezt a stílus-elemet fokozza még a földrengés és az angyal leszállása az égből. Ennek segítségével magyarázták meg Isten világvégi tettét, amely már végbement Jézus feltámadásában (10). Lukács és János két „angyalt” említ, mert a zsidó gondolkodás szerint a tanúskodáshoz legalább két tanú szükséges (vö. Mt 18,16).

A megjelenések és az üres sír evangéliumi elbeszéléseiben megtalálható és a hagyomány által továbbképzett dolgok – jelentőségük és származásuk szerint – csak másodlagos vonások. Az igehirdetés igazságát és a húsvét utáni egyházközségeknek a megdicsőült Úrban való hitét akarják kiemelni. Az elbeszélések kiegyenlítőlen voltak és másodlagos vonásait megmagyarázza e híradások irodalmi műfaja. A szövegek egyáltalán nem kifejezett történeti tudósítások vagy krónikák. Ami azonban nem jelenti azt, hogy minden történetiséget nélkülöző „legendák”. Irodalmi műfajuk alapján leginkább hithirdető elbeszéléseknek nevezhetnénk őket (11). Elsődleges feladatuk nem a feltámadás „bizonyítása”, hanem mindenekelőtt tanúskodni szeretnének koruk embere előtt Jézus feltámadásáról, illetőleg megjelenéseiről. Éppen ezért, a feltámadás hitét ésszerűen alapozó mai apologetikának is a kezdeti húsvéti egyházzal való mai szakismereteink birtokában kell alapvetését végeznie.

JEGYZETEK:

1. Szennay A.: „Valóban feltámadt” (Lk 24,34). TEOLÓGIA. 1969. 5. – 2. Kolping, A.: Wunder und Auferstehung Jesu. in: Theologische Brennpunkte 20. Frankfurt 1969. 58. – 3. Marlé, R.: Auferstehung Jesu in: HthGr I. München, 1962. 136. – 4. Ruckstuhl, E. – Pfammatter, J.: Die Auferstehung Jesu Christi. Luzern, 1968. 37–41. – 5. Balthasar, H. U.: Der Gang zum Vater. in: Myst. sal. III/2. Einsiedeln. 1969. 303. – 6. Gutwenger, E.: Auferstehung und Auferstehungsleib Jesu. in: Zeitschrift für kat. Theologie Innsbruck, 91/1969. 51. – 7. Seidensticker, Ph.: Die Auferstehung Jesu in der Botschaft der Evangelisten. in: Stuttgarter Bibel-Studien (SBS) 1968. 65. – 8. Lohfink, G.: Die Auferstehung Jesu und die historische Kritik. in: Bibel und Leben 1968. 1. szám. Ismerteti: Méréleg 2/1969. 127. – 9. Vö. Schenke, L.: Auferstehungsverkündigung und leeres Grab. in: SBS 33/1969. – 10. Ruckstuhl, E.: i. m. 44. – 11. Lohfink, G.: i. m. Méréleg 2/1969. 138.

A hívő ember – korunk egyházi életének és teológiájának forrongását, mozgalmasságát látva – nem egyszer nehéz helyzetbe kerül. Mégis, minden nehézség és zavartkeltő tapasztalás ellenére, a remény és hit erejében tart ki az egyes ember és a hívő közösség. S bár valóban sok oly kérdés születik napjainkban – lehet-e gondolkodó embereknél ezen csodálkozunk –, melyre nincs kéznél a kész, receptszerű válasz, melynél még nincs „hivatalos” megoldás, legfeljebb jószándékú hipotézis, mégse mondja senki: már nem tudom, mit is kell hinnem. Azt, aki valóban benne él az egyházi közösségben, aki nem a szellemi ingyencék és különcködők útján kíván járni, komoly hitbeni veszély aligha fenyegetheti. Az ilyen ember tetszetős hipotézisek láttán nem zavarodik meg, legfeljebb mérlegel, és alkalmazza az ősi szabályt: mindez annyit ér, amennyit érvei bizonyítanak.

Karl Rahner

KINYILATKOZTATÁS A MEGISMERÉS FEJLŐDÉSÉBEN

Sokan ma úgy látják, mintha a zsinat utáni korban a keresztény élet és hit válságba jutna. A *fejlődés válságának* is nevezhetjük ezt, amint az ember fokozatos növekedésében is találunk ellentmondásos, ugrásszerű, kritikus pontokat, amelyek megnyitják a fejlődés új szakaszát. E felismerés tudatosítása már meg is könnyíti a fejlődést. Ily megfontolás alapján kell, hogy felismerjük azt az egységes fejlődést is, amely végigkíséri az egész kinyilatkoztatást, és napjainkban a keresztény hittanítás megújítását kívánja.

Első hallásra épp e megújulással kapcsolatban ellentmondónak tűnik az I. Vatikáni zsinatnak az a tanítása, hogy a katolikus hit tárgyát a leírt és a hagyományozott „Isten szava” alkotja, amelyet az általános és a rendes tanítóhivatal és az ünnepélyes zsinatok tanítanak (vö. Denzinger-Schönmetzer 3011). E tanítás pedig „isteni letétemény, Krisztus jegyesének az öröksége, hogy *hűségesen őrizték*, és csalhatatlanul magyarázzák. A szent dogmákat tehát abban az értelemben szükséges fenntartani, ahogyan azokat az Egyház kijelentette, és sohasem szabad elhagyni ezt az értelmet a mélyebb értés ürügyével (DS. 3020). – Ugyanakkor viszont halljuk a II. Vatikáni zsinat állandó sürgetését is: miután felismertük, hogy minden társadalom sajátos módon gondolkodik, továbbá nagyra értékeljük az egyes népek és egyes korok kulturális örökségét, el kell érünk, hogy „Krisztus hite ne legyen idegen elem...”, és a keresztény élet összeegyeztethető legyen minden civilizáció jellegével... Ezért szükséges, hogy minden szociális és kulturális területtel kapcsolatban *meginduljon a teológiai kutatás*, amelyben az általános Egyház hagyománya fényében *újra átvizsgáljuk a tényeket és szavakat*, amelyek a kinyilatkoztatás tárgyai (Ad Gentes 21.22.).

Az *ellentmondás feloldása* a „hűséges megőrzés” helyes módjában keresendő. A kereszténységet, mint krisztusi életet nem lehet bezárni, befülleszteni. Önkéntelenül a talentumokról szóló példabeszéd jut eszünkbe (Mt 25,14–30), amelyben a szolgára bízott kincs különféle őrzése különböző jutalomban részesült. Aki pusztán csak őrzött, és nem gyarapította a kincset, a „külső sötétségre” került, mert éppen az ura iránti bizalmatlanság és kishitűség okozta félelmét. Vajon a vajúdó megújulásban nem veszítik-e el egyesek bizalmukat, mintha nem védelmezné a Szentlélek az Egyházat ma is éppúgy, mint két évezreden át?

A szervesen fejlődő kinyilatkoztatás

A *kinyilatkoztatás* az Isten üdvözítő terve, amelyet fokozatosan valósít meg a történelemben. E kinyilatkoztatás, a szerves fejlődés törvénye szerint, nem egyenesvonalú. Központi igazsága körül találunk szorosan összefonódó ciklusokat, időköveket, amelyek tán egy spirálkúp alakjában szemléltethetők, a szerves egység és az eleven élet váltakozó sokféleségében. E kinyilatkoztatás sokféle formát öltött az idők folyamán, kezdve Ábrahámtól, Mózes törvényeiben, a próféták ígéreteiben, mígnem teljessé lett Jézus Krisztusban. Majd tovább növekedik Egyházában az idők teljességéig. Ha ennek a spirálnak a felületét kiterítenénk horizontális panorámában, Isten örök megváltástervét egységes lényegében szemléltethetnénk; ha pedig tömör szintézist készítenénk az egészből, – amint az általában szokásos volt – elvonttá lenne, éppen az élet hiányoznék belőle. A kinyilatkoztatás igazságai a valóságban, konkrét egymásutániságban bontakoznak ki. A különböző megvalósulások szakaszaiban felismerjük az egymáshoz való hasonlóságukat, azt is látjuk, hogy az alapigazság lényegében mindig érintetlen maradt; továbbfejlődő és mégis állandó, mindig változó és mégis hű saját irányához. Fokról fokra emelkedik egy benső át-
lelkesítő és előre serkentő erő segítségével. Ez az ösztönző erő a Szentlélek, aki úgy mozgatja a természetfeletti síkján a kinyilatkoztatás kibontakozó életét, mint a

természetes élőket átformáló lélek. Mindennek benső átéléséhez nekünk is szükséges a Szentlélek életközössége, aki az Egyházban ma is továbbfejleszti a kinyilatkoztatás valóságát.

E fejlődésszemlélet nemcsak a biblikusok számára szükséges a feltárt kutatási anyag helyes megvilágítására, de nekünk, híveknek is így kell látnunk Egyházunk életét, amint koronként megújítja saját szervezetét. Sokan ugyan hajlamosak arra, hogy magától értetődően elfogadják a múlt történeti fejlődését, de attól a krízistől, amelyet maguknak is át kell kínlódnunk, már elvitatják a Szentlélek közreműködését. Pedig Isten, mint előrelátó pedagógus, végtelen finom taktikával simul hozzá a szabad emberi magatartáshoz, és megváltói tervéhez felhasználja az egészen földies törekvéseket, illúziókat is. Így azután minden újrakezdésnél magasabb szintre emeli, és az időnkinti lemaradás után hirtelen fellendüléssel állítja helyre a fejlődés egészséges ritmusát. Természetesen csakis a hit szemével lehetünk arra képesek, hogy az egészen ellentmondó emberi oldalon élve is meglássuk Isten benső irányítását (1).

A kinyilatkoztatás középpontja Krisztus

„Isten Szavá”-nak kinyilatkoztatása kezdettől fogva megjelent az emberi közlésforma mindkét alakjában: az áthagyományozott élő szóban, és írott alakjában, a Szentírásban.

Izrael volt az egyetlen szemita testvérei között – amint azt a mai feltárások tudományosan is igazolják – aki felfigyelt Istenére. Önközlését a századok alakulásában és a próféták egyéni hangján továbbadta, és mindig tanúsította, hogy *hú marad Istenéhez*. Ahhoz, aki szövetséget kötött vele. Saját életén át egyre teljesebben megtapasztalja, hogy a közöttük élő Jáhvé nemcsak a nép Pártfogója, hanem Ő a Teremtő, az Úr, az egész világ Istene. – Így lesz egyre teljesebbé az Ószövetség istenképe, mely felől a kinyilatkoztatás tovább áramlik, hogy előkészítse az Újszövetség befogadását, a Krisztusban elérkező üdvösséget.

Történeti síkon Krisztus a Szentírás középpontja. Ő a zárókö az Ószövetség szentélyének csúcán, amint Zakariás próféta jövendöl róla: „Ő pedig előhozza a főkövet, és olyan ékessé teszi, mint az első volt” (4,7). – De ugyanakkor *alapkővé is válik, Benne* a megtestesült Ige elkezdí földi életútját: „A kő, amit az építők megvetettek, szegletkővé lett, az Úr művelte ezt, csodálatos szemünk előtt, amit cselekedtetett” (Mt 21,42). – Egyháza a *sziklára épülő ház* (Mt 7,25). – Ábrahámától kezdve a Biblia egyetlen értelme, hogy előkészítse Krisztus megjelenését. A *kinyilatkoztatás* egyetemes története *krisztocentrikus*: Az Ószövetség még homályban és sejtetően beszél róla, az Újszövetségben Krisztus maga mondja: „Aki engem lát, látja az Atyát is” (Jn 14,9). (2).

Krisztus a kinyilatkoztatás fejlődésében *új korszak kezdete*, amelyben az általa elvetett igazság csírái továbbfejlődnek, hogy az Egyház életének különböző korszakaiban új hajtásokat bontsanak.

Krisztus a kinyilatkoztatás *misztikus, természetfeletti középpontja*. Benne Isten kezdettől fogva közölni akarta az Őnagában öröktől fogva átélte Igazságot. De ezt csak úgy tehetné számunkra hozzáférhetővé, ha önként kitarja magát, ha kimondja az örök Igét, nekünk ajándékozza benső Életigazságát. Így lett „Isten Szava” a mi üdvösségünk. Belépett közénk, emberi testet öltött, felvette az „ember húsát”. Úgy vált számunkra hallhatóvá az Ige, hogy találkozhattunk a Megtestesülttel. Magára vette az élő testet, annak minden következményét, alárendelte magát az organikus fejlődés törvényének, hogy az emberiség történetével párhuzamosan és arányosan bontakozzék az örök Teljesség felé. Ezért kell tekintenünk a keresztnységet a krisztusi élet további kibontakozásának, hogy minden idő embere felismerhesse abban az Atyát. Az Egyháznak minden korban mintegy újból valósággá kell teljesítenie az Igét, tovább kell gondolnia, tovább kell adnia a jövőnek.

Krisztus maga is sokat beszélt arról, hogy a tanítványainak az ismerete még nem teljes. Csak később értik majd meg, hogy ki igazán Krisztus. „Még sok mondanivalóm volna, nem vagytok azonban elég erősek hozzá. De amikor eljön Ő, az igazság Lelke, elvezet titeket a teljes igazságra... és a jövendőt fogja hirdetni nektek” (Jn 16,12–13). A tanítványok bizony sokszor elszomorodtak, mivel nem értették, mit is mond Krisztus, az, akitől mindent vártak. Ezért is vigasztalta őket, ezért nevezi számukra így az Isten Lelkét: „A Vigasztaló pedig, akit az Atya nevemben küld, megtanít majd mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek” (Jn 14,25). – Krisztus feltámadása után tovább neveli tanítványait. Ott működik Egyházában, ahogy azt szent Pál saját életében is tapasztalja. „Ő egyeseket apostollokká, másokat prófétákká... és tanítókká tett, hogy istenszolgálatra neveljék a szenteket és fölépítsék Krisztus testét, amíg mindnyájan el nem jutunk a hitnek és az Isten Fia megismerésének egységére, és meglett emberré nem leszünk Krisztus teljességének mértékében” (Ef 4,11–14).

Az Egyház az idők során nemcsak növekedik, hanem egyszersemind jobban megismeri önmagát az események sodrában, és épp ezért többet, mélyebbet tud Krisztusról tanítani. Mint élő szervezetnek, nemcsak múltja és jelene van, hanem benne bimbózik jövője is. Amint felnőtte érik, megtervezi a jövőjét is.

Már elindulásakor *magára ölti a történelem arculatát.* Az írott evangéliumban az ősegyház igehirdetői a Feltámadott fényében tekintettek vissza Jézus földi életére. A 2. században az apológétáknak már nemcsak hirdetniük, hanem érvelniük is kell a pogány és a zsidó vádakkal szemben, ezért elkészítik a hit rövid, ésszerű összefoglalását. A fogalmak tisztázásához felhasználják a hellén bölcsélet kifejezéseit. Az élő Egyház később újabb művelődési területekre lépve, vagy nagy korfordulók idején újra összefoglalta a krisztusi tényeket és tanításokat. A tanítóhivatal a kinyilatkoztatás egyes titkait közlésre alkalmasabban, „dogmákban” terjesztette elő. Ezeket a dogmákat annak idején az arisztoteleszi logika szellemében fogalmazták meg, amely teljesnek és változatlanul tartotta az igazságot. Így alakult ki közhelyként a dogmákról a „korlátozó akadály” negatív képe. Pedig az *igazság* még a klasszikus meghatározásban is: *Adaequatio rei et intellectus* – azaz a dolog (mint külső valóság) és az értelem megegyezése, megfelelése, a külső valóság tudati befogadása. Az emberi tudat – történeti és egyedi életrésze szerint – másként fogad be, és másként illeszkedik a valósághoz. De maga a valóság is változik, ismeretünk tehát ezért is változékony. Csak az isteni Lét önmegismeréséről mondhatjuk el, hogy változatlanul teljes. Az ember szüntelenül fejlődő megismerése a természetfeletti valóságot analóg módon, a hasonlóság és különbözőség útján ragadja meg, de még így is változó, mert „a Teremtő és teremtmény között nem olyan nagy a hasonlóság, amennyivel nagyobb a különbözőség” (DS. 806.). Éppen ezért a *hittételek* lezárhatnak ugyan egy gondolkodási, társadalomfejlődési korszakot az Egyházban, de nem merevedhetnek meg. Nem, mivel az emberismeret sohasem lesz képes a teljes isteni valóság befogadására; ezért is törekszik azt új oldalról, mindig jobban megvilágítani.

A kinyilatkoztatás közlési módszere is eltér más igazságokétól. „A természettudomány módszere a megfigyelés és a kísérletezés. Minden tétel annyit ér, amennyire azt bizonyítani lehet... azaz visszavezetni a mennyiségi egyenletek evidenciájához. A teológiai kiindulásban ugyan szintén ott van a tapasztalati valóság, amely azonban már magába zár egy tapasztalaton túllévő valóságot, a természetfeletti tartalmat: a *kinyilatkoztatást*. Ez pedig mindig be van ágyazva az emberi szó, tett, viselkedés, jelkép, élet és történelmi helyzet keretébe. Viszont a jelkép és annak értelmét, a formát és a tartalmat nem könnyű elválasztani egymástól. Döntő szerepet kap itt az *értelmezés*. Isten közvetítőkön keresztül adja a kinyilatkoztatást, akiknek éppen az a szerepük, hogy *emberi módon* fejezzék ki a felismert tartalmat, értelmezzék az üdvtörténeti eseményt. Krisztus valóban *egyházi tanítóhivatalt* alapított, és feladatává tette a *kinyilatkoztatás mindenkorai értelmezését*. Ugyanakkor azonban emberek alkotják a tanítóhivatalt is, tehát vonatkozik rá mindaz, ami az embert kötelezi az *igazság keresésében*. Az Egyház a kinyilatkoztatott igazság birtokában van ugyan, de ez nem jelenti az egyes esetekben az igazság teljes felismerését...” (3). Ha tehát az Egyház az idők során felhasznált bizonyos fogalmakat, azzal *nem kívánt szentesíteni egy filozófiai irányzatot*, hanem korszerűen akarta kifejezni az általános emberi tapasztalás értelmén keresztül saját igazságait.

Az élet és a tudat fejlődési tényezői

Ma már nemcsak a kozmikus és élő világ fejlődését, de az egyedi és a társadalmi jelenségeket is történetükben vizsgáljuk. Ezért a fejlődésszemléletben bemutatott teremtés, bűn és megváltás megkönnyíti az „Isten Szavának”, a Szentírásnak a megértését is (4). Korunk feltárta a megismerési módoknak olyan pszichikai törvényeit, amelyek nemcsak a társadalomban érvényesülnek, hanem az Egyház benső életében, az ott élő emberekében is. Mindezeknek a legfontosabb jellemzőit és irányait foglaljuk itt össze.

1. A kinyilatkoztatás ismeretei a *homályos sejtésből*, a *benső átélésből* fokozatosan bontakoztak ki Isten népe tudatában a pontos ismeretig. – A 12. század előtt például hol több, hol kevesebb szentségről tanítottak. Csak a reformáció vitáiban forrott ki a szentség pontosan megfogalmazott értelme, amennyiben a szentségi szertartás nemcsak jelenti, de közli is a szentségi kegyelmet (DS. 1616.). Így vált teljessé a hét szentségről szóló egyházi tanítás (DS. 1601), amely azonban már több, mint ezer éve élt az Egyház liturgikus gyakorlatában.

2. A fejlődésben szemlélő ember a hit életfolyamatait és igazságait *nem elszigetelten, hanem organikus összefüggéseiben* tekinti. Az egyik igazság teljesebbé teszi a másikat, elmélyíti az előzőket, új összefüggéseket tár fel, és sokszor éppen ellentéteiben lesz teljessé. Ezt nevezte a katolikus tübingeni iskola a „*hitigazság dialektikus fejlődésének*”. – Például a 2. század teológusainak a zsidókkal szemben Krisztus transzcendenciáját kellett védelemezniük, a gnosztikusokkal szemben viszont Krisztus emberi testének valóságát. A két igazság antitetikus, ellentétes szembeállítására még jobban elmélyítette az emberré vált Ige, valóságos istenségének és emberségének igazságát (DS. 251.).

3. Az igazság megismerésének a *fejlődése kezdeti fokon nem* tudatos, akárcsak az egyed életében. Nem is lehet az előzetes elvekből – apriori – felállítani, csakis a történeti és társadalmi tapasztalatok távlatából vizsgálható. Ezt az utat járva ismerheti fel a teológus, mi a maradandó a hittanításban, mi az, amit a tudományos változások hoztak felszínre, vagy mi fog eltűnni a társadalom alakulásával. A múlt ismeretében lezárulhat ugyan az igazság megismerésének egy szakasza, egyszersmind azonban megmutathatja a jövő fejlődési irányát is.

4. A fejlődés helyes irányát a *folyamatosság, a kontinuitás* ténye igazolja. Ez a folyamatosság azonban nem mindig egyirányúság. Ha egy igazságot egyik oldaláról túlhangsúlyozunk, akkor általában az ellentétes ponton indul el továbbfejlődése. *Dinamikus egyensúlyban* kapcsolatot tart az előző formával, de új irányt is mutat. Így például a keresztény élet egy időben elfordult a világtól, és vitatta a világi dolgok értékét, ma pedig a túlzottan szekularizált életet kell harmóniába hozni a hit transzcendenciájával.

5. Számolni kell a fejlődés *közösséglelektani* tényezőjével is. A nagy társadalmi változások idején a keresztény hit elfogadása, – pl. a konstantini korszakban – vagy visszautasítása – a munkásság forradalmi szerveződéseinek idején – nem volt annyira értelmi, mint *egzisztenciális kérdés*. Ha a polgári jólét, a nagybirtok saját védelme érdekében vallási tilalmakba öltöztetve akadályozta az igazságos fejlődést, akkor a szabadságért küzdők meg akartak szabadulni ettől a visszahúzó erőttől. Így válhatnak a keresztények a vallás bűnös sáfáraivá, az evangéliumi üzenet megtevesztőivé, – amint *Mauriac* írásaiban élesen rámutatott ezekre a visszasságokra.

A kutatók ma egyre inkább úgy látják, hogy az *élet és megismerés fejlődéstörvényei végigkísérik a kinyilatkoztatás útját is*. A történelemben fejlődő „Isten Szavát” át- meg átszövi az emberi élet minden tényezője. Nincs értelme tehát elvonatkoztatni, szétbontva a lényeges és a járulékos elemeket, mivel a történelemben jelentkező kinyilatkoztatást horizontálisan és vertikálisan, az élet áramlása szerint átjárják az isteni és emberi jegek.

A tanítás az életért van

A kereszténység részesedést jelent a krisztusi életben. A „több ismeret-több szeretet” elve szerint a nagyobb elkötelezettség mélyebb ismeretet igényel. A kinyilatkoztatás fejlődéséről vallott felismerés egy ideig két csoportra különítette a teológus

gusokat (5). A magukat *intellektualistáknak* nevezők a kinyilatkoztatást inkább tartották *értelmi tanításnak*, amelyben Krisztus változatlan igazságait keresik. Ezeknek pontos ismerete, illetőleg megtartása lenne az egyetlen keresztény feladat. A *nem-intellektualisták* a kinyilatkoztatásból fakadó új életre fektetik a hangsúlyt. Ez a krisztusi, mindig megújuló élet a történelemben mélyül és terjed, és úgy kell azt továbbadni, hogy minden kor embere teljesebben megélhesse.

A II. Vatikáni zsinat így foglalta össze a fejlődésről szóló tanítást: „Az apostoli eredetű hagyomány (amit a Szentírás is lerögzít) a Szentlélek közreműködésével fejlődik az Egyházban, növekedik mind ezen dolgoknak, mind az átadott szavaknak a megértése, részben a hívek reflexiója (eszmélődő gondolkodása) és tanulmányozása segítségével, amennyiben azokról szívükben elmélkednek, és tapasztalásukkal a lelki dolgok mélyebb megértéséhez jutnak, részben azoknak igehirdetése által, akik a püspöki folytonosság alapján nyerték el az igazság biztos karizmáját. [gy aztán az Egyház a századok során szüntelenül az isteni igazság teljességére irányul” („Dei Verbum” 8.).

A megismerés egyedi és történeti formái

A zsinat után a hagyományos hitvédelem oktatása helyébe egyre inkább az írott és hagyományozott „Isten Szavának” tanulmányozása, az új szemléletű kinyilatkoztatás-teloógia került (6). Ha ebben akarunk kissé elmélyedni, akkor a megismerés formáinak összehasonlítását kell alapul vennünk (7).

1. A következtetés útja. Még ma is vannak olyanok, akik egy igazság kifejtését csakis az európai gondolkodás hagyományos módján, a logikai következtetések formájában fogadják el. A század elejéig szillogisztikus dedukciókba öntötték a dogmákat is. A kinyilatkoztatás egyes igazságai voltak a következtetés előzményei, például: Jézus Krisztus egy isteni személy két természettel (DS. 302.). – A megtestesült Ige, Jézus Krisztus emberi tulajdonságokat is hordoz magában. Ha Jézus nem lenne bűntelen, akkor istensége sem volna mentes a bűntől. Következmény: Tehát Jézus Krisztus embersége szerint is mentes a bűntől (DS. 261.). Az így megfogalmazott igazság, már szerkezeténél fogva is „befejezettnek” hat, időtől, élettől elvonatkoztatott, ezért nem nagyon érdekli a mai embert.

A kutatóknak már régebben feltűnt a hitigazságok alakulása körül néhány érdekes jelenség. Így például a 17. századig az általános teológiai felfogás még nem fogadta el, hogy minden felnőtt egyaránt elnyeri a kegyelmet az üdvösségre. A keresztény életoptimizmus azonban – nem logikai úton – mindinkább hangsúlyozta a szentpáli tanítás lelkületét: „Ez jó és kedves üdvözítő Istenünk szemében, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság ismeretére” (1 Tim 2,4). Maga az Egyház is hangsúlyozta bűnbocsánati gyakorlatában a mennyei Atya irgalmasságát, így mindjobban általánossá vált ez az igazság: Az Isten minden felnőttnek felajánlja az üdvösségre vezető kegyelmet (8).

2. A fogalom fokozatos fejlődése. Már Newman bíboros figyelmeztette a hit-tudósokat a szillogisztikus következtetési forma egyoldalúságára (9). Az isteni közlés egyetlen és megismételhetetlen tényét a kiemelt ítéletek – egy logikai rendszer érdekében – megbontják eredeti összefüggésében. Egy tétel sem zárhatja le a hittitkot, mivel megismerésünk mindig elégtelenül fejezi ki azt; igazságuk a kinyilatkoztatás egészéből, az új kapcsolatok meglátásában lesz teljesebb.

Ugyancsak Newman bíboros hívta fel a figyelmet arra, hogy milyen nagy jelentőségű a megismerésben a közvetlen észrevétel, az összképben való megragadás ténye. Az ember a köznapi eseményeket a ráható valóságukban ragadja meg (apprehensio directa). Ebben a képben egyes részletek kiemelkednek, mások elsikkadnak. Van, aki egész életében csakis így lát, a másik többet gondolkodik, s meglátását elvont ismeretti alakítja. De az is lehetséges, hogy a tanulással csakis az elvont ismeret szerzi meg, s így számára elsikkad a valóság megtapasztalása. Az ilyen tudás irreális, papírízű. Más például a háborút tapasztalatilag átélni, és más

megtanulni meghatározását egy lexikonból. De aki azután az átélt tapasztalatait tudatosan, összefüggéseiben is megvizsgálja, az a valóság teljesen hiteles, megrendítő képét tárhatja elénk. Ezért is olyan megrázó mű a *kinyilatkoztatás*, mert abból az *átélésből* fakad, hogy „a láthatatlan Isten úgy szól az emberekhez, mint barátaihoz, közöttük időzik, hogy meghívja őket és befogadja a vele való közösségbe... A kinyilatkoztatás ezen ökonómiaja eseményekben és szavakban történik, amelyek egymásba fonódnak oly módon, hogy Isten művei az üdvtörténetben kinyilatkoztatják és megerősítik a tanítást és a szavakkal jelölt valóságot, a szavak viszont hirdetik a műveket, és megvilágosítják a bennük lévő misztériumot” (Dei Verbum, 2.).

A keresztény hittanítás tehát Jézus „barátainak”, az apostoloknak az *átéléséből* fakadt, majd az *ősegyházban* „a szóbeli igehirdetésben példájukkal és oktatásukkal átadták mindazt, amit akár Krisztus szavaiból, a vele való érintkezésből és tetteiből kaptak, akár pedig a Szentlélek sugalmazásával elsajátítottak” (Dei Verbum, 7.).

Az *ősegyház hívei* is a valóság közvetlen megragadásával fogták fel az üzenetet, mint az emmauszi tanítványok, akiknek „megnyílt a szemük, és lángolt a szívük”, amikor az ismeretlen magyarázta az írásokat (vö. Lk 24,31–32).

Ez az inkább megsejtett, mint megértett valóság finomult, fejlődött a különféle kultúrák nyelvéen az Egyház történeti közösségében. A szentírásmagyarázók igazolják, hogy a keleti gondolkodásban – mint a gyermeki világképben – ilyen, a fogalmat megelőző megragadásban tükröződik a valóság.

A világ teremtésének ősi leírása például úgy szemlélteti Isten *alkotását*, amiként a fazekas készíti edényeit (Ter 2,4). A hellenisztikus gondolkodás már kiemeli, hogy Isten *semmiből* teremti a világot (2 Makk 7,20), keresi a teremtés *fogalmi* meghatározásának pontosságát, amely kizárja a meglévő anyagot (10). A fogalmi gondolkodás kétségtelenül fejlettebb, de nem mindig célravezető. Az Európán kívüli népek közelebb állnak a Szentírás ősi szemléletéhez, az Egyház élő megtapasztalásához. A személyi átélés és tanúság többet mondhat, mint egy jól szerkesztett tanrendszer. Az emberi segítség, a szeretet elkötelezettsége pedig képes azonosulni minden gondolkodásformával.

3. *A tárgyi megértés síkja.* Mivel a kinyilatkoztatás hosszú fejlődését napjaink ismeretében tudjuk összegezni, azért tán legjobban a legutóbbi dogmán, Mária mennybemenetelének igazságán szemléltethetjük (11).

„... Dogmát nyilatkoztatott ki Isten, hogy Isten anyja... testével és lelkével felvétellett a mennyi dicsőségbe...” (DS. 3903). Így kezdte XII. Pius az ünnepélyes kihirdetést. Fel kell figyelniünk a „kinyilatkoztatás” szóra, ugyanis a Szentírás és az első négy század irodalma sehol sem említi ezt a tanítást, annak csak az 5. században találják nyomát és a 7. században ünneplik meg. – Hol rejtőzött tehát közel ezer évig ez a hitigazság? Mária mennybemenetelének ismerete rejtve élt az egyházi közösség tudatában. A *megsejtett – intuitive átélt – igazság* fokozatosan bontakozott ki, és 1950. november 1-én vált kihirdetett tanítássá.

Ez a megismerési folyamat egyébként megtalálható a *köznapi életben* is. Ha a művészetben jártas ember rátekinthet – mondjuk – egy Greco-képre, és hamisnak mondja azt, ezt benső meggyőződéssel állítja. Olyan sok képet látott már ugyanis, hogy a művészről öntudatlanul is kialakított egy elképzelést, és bár tudatosan nem lenne képes felsorolni a jellemző jegyeket, a *tárgyról kialakított benső látása* biztonságát ad ítéletének. Ha igen gyors következtetésnek nevezzük is a gondolatmenetét, akkor sem tudjuk, hogy milyen alapon fogalmazta meg az első tételt: Egy Greco-kép ismertetője ez meg ez...

Az emberi megismerésnek ez az „ismeretlen pontja” a *valóság elsődleges szemléletéből* ered. A filozófusok nem egyszer megfeleldkeznek erről a pontról, pedig az emberek ilyen „megsejtett bizonyosságokért” sokszor feláldozzák az életüket is. Nem hideg észérv, hanem a másikkal való benső azonosulás, a másik lelkivilágának közvetlen átélése adja meg megismerésünknek és tanúságunknak hitelességét. Ez a megismerésforma minden személyközi kapcsolat, kitarultság és őszinte befogadás szükségszerű feltétele... (12).

A Greco-kép felismeréséhez hasonlóan, amint a festőről kialakult összképbe *nem illett* bele az a látott kép, épp úgy az idők során a *kinyilatkoztatás egyes eseményeiből*, a továbbadott szóbeli hagyományokból kialakult a mindenkori keresztény közösség lelkében *Máriáról* az a *tárgyi elképzelés*, amely szerint *nagyon is megfelelő volt számára a testestől való megdicsőülés* (13). A Szentírás szerint ugyanis olyan mértékben részesedünk a feltámadt Üdvözítő dicsőségében, amilyen fokban részt vettünk megváltói életében, szünetében. Mária pe-

dig különleges módon részt vett Jézus sorsában: „Szűz Mária egysége Fiával a megváltás művében nyilvánvaló, szeplőtelen fogantatásától egészen haláláig” (Lumen gentium, 57–59).

Ilyen összefüggések éltek a hívők lelkében, és lassan benső meggyőződésükké vált, hogy kezdettől fogva Fia mellett van a dicsőségben; hiszen nem lenne illő és megfelelő, hogy Krisztus anyja várákzon a feltámadásra, hogy büntelen teste feloszlásra kerüljön. Térben és időben mindjobban terjedt ez a felfogás, a liturgia is kifejezte, az igehirdetés megerősítette, végül pedig a tanítóhivatal hozzáadta a hitigazság ünnepélyes bizonyosságát (14).

A kutatók úgy látják, hogy *napjainkban* hasonló módon fejlődik, bontakozik ki a „*földi valóságok teológiájának*” alapigazsága. Az ember nemcsak a siralomvölgyének a vándora, hanem a föld építője is. Javait birtokolja, feladata, hogy a világban a haladást elősegítse, erre nemcsak az igazságosság, hanem a szeretet is kötelezi (vö. Gaudium et spes, 10–11). Bár a Szentírás nem részletezi a világot tökéletesítő pozitív kötelezettségünket, de a felebaráti szeretet parancsa már kialakítja a keresztény köztudatban azt a tárgyi elképzelést, amelyből a hiteles tanítás körvonalazható. Ezért hívta fess a II. Vatikáni zsinat a teológusokat a kutatásra (uo. III. rész), hogy teljesen kibontakoztassák az evilági dolgok keresztény tanítását.

Összefoglalásul tehát elmondhatjuk, hogy hitünk teljesebb megismerésének alapja a keresztény valóság átélése, a tények közvetlen tudomásulvétele, amely az egész személyiségre hat. Főként a fejlődő gyermeknél szükséges, hogy megadjuk a korai élményalapokat; hogy növekedjék a keresztény életformában, és megnyíló értelme a korai észrevételeket törésmentesen építhesse fogalmi rendszerébe, életelvvé alakíthassa azokat.

A hittanítás mindig teljesebb fejlődése a mindenkori egyházi közösségben történik; azon munkálkodni: minden egyes tag feladata. Az isteni közlést úgy kell továbbadniuk, hogy saját koruk jobban megérthesse, mélyebben átélhesse. Ezért sürgeti a zsinat, hogy a hívők *jobban megértsék hitüket, és szemmel tartva a különböző népek bölcsességét és filozófiáit, találkozhassanak gondolkodásmódjukkal.*

A kinyilatkoztatás fejlődéséről szólva sohasem téveszthetjük szem elől, hogy az *Egyház benső fejlődése nem csupán természetes életjelenség.* Bár érvényesek rá a társadalmi és lelki fejlődés törvényei, tényezői *túlmutatnak a történeti feltételeken: a természetfeletti élet fejlődéséről van itt szó, amelynek sohasem szab határt a világ végsége, mivel az örökkévalóság felé mutat.* Ezért csakis a keresztény néppel együttműködő Szentlélek képes kialakítani az összképet a maga teljességében, és azt egyre jobban megvilágítani. A Szentlélek ereje pedig mindenkor elégséges lesz – ezt hittel valljuk – nemcsak az igazság közlésére, de további fejlődésére, kibontakoztatására is.

JEGYZETEK

1. C. Charlier: Der Christ und die Bibel, Heidelberg, 1959. – 2. C. Schedl: Geschichte des Alten Testaments, Salzburg, 1952. – 3. Gál F.: Egy természettudós megjegyzéseire, *TEOLOGIA*, 1970. 2. – 4. A. Hulsbosch: Die Schöpfung, Sünde, Erlösung im evolutionischen Weltbild, Wien, 1965. – 5. Az 1951-ben tartott *Római Teológiai Hét* anyagából. – 6. R. La-tourelle: Theologie de la révélation, Bruges, 1966. – 7. Z. Alszeghy–M. Flick: Lo sviluppo del dogma cattolica, Brescia, 1967. – 8. M. Flick–Z. Alszeghy: Il vangelo della grazia, Firenze, 1963. – 9. J. H. Newmann: Essay in Aid of a Grammer of Assent, 1875. – 10. F. Festarozzi: La Bibbia e il problema dei origini, Brescia, 1966. – 11. H. Rondet: Les dogmes changent-ils? Paris, 1960. – 12. A. Masucco-Costa: a „comprendere” fogalmáról. Enciclopedia Filosofica I. Venezia–Roma, 1957. – 13. M. Flick: Il valore dell'argomento di convenienza, Roma, 1954. – 14. A. Kolping: Zur theologischen Erkenntnismethode anlässlich der Definition der leiblichen Aufnahme Mariens in den Himmel (*Divus Thomas*, Freiburg, 29/1951.)

TÁVLATOK

HITUNK ALAPIGAZSÁGAI

1. Két szempont teszi időszerűvé, hogy foglalkozunk hitünk alapigazságaival. Az egyiket a Zsinat *Ökumenikus Határozata* hangsúlyozza: „A hittudomány katolikus szakemberei... ne feledjék, hogy a katolikus tanításhoz tartozó igazságoknak egymásutánjuk, vagyis rangsoruk van, mert másképpen kapcsolódnak a keresztény hit alapjához”. Ezt pedig azért kell tanulmányozni, „hogyan egyre mélyebben megismerjük, és egyre világosabban feltárjuk Krisztus kifürkészhetetlen gazdagságát” (11. pont). Erről szól pl. Rosta F. tanulmánya. (A hitigazságok rangsorolása, TEOLÓGIA, 1971. március.)

Másrészt a *hitoktatók* sürgetik munkájuk maradandóbb eredményének biztosítására a vallási tudás lényegének életkorok szerinti összefoglalását. (Pl. *Jungmann: Katechetik*. Freiburg, 1965,³ 1965, 116). Ennek kiérlelt formáit a *hitvallások* nyújtják.

2. Mivel napjaink törekvései nem mentesek bizonyos egyoldalúságtól, szükséges fontolóra vennünk a *Szentírás* gondolatgazdagságát ezen a téren is.

a) Az emberi élet alakulására nem elméletek, hanem tények vannak döntő hatással. *Isten ószövetségi népének* életében ilyen tény volt elsősorban az egyiptomi szolgaságból való kiszabadulás, és az Ígéret földjének elfoglalása. „Én, az Úr, kihoztalak téged Egyiptom földjéről, a rabszolgaság házából” (Ex 20,2; Dt 5,6 stb.). A liturgikus célra készült történeti összefoglalások is ezeket az alapvető tényeket sorolják fel (elsősorban: Dt 26,5–9, azután Jos 24,2 s köv., Judit 5,6 s köv., 104, 134, 135. zoltár).

Ezen alapul az ószövetségi ember minden napos imája: „Hallj Izrael: az Úr, a mi Istenünk egyetlen Úr! Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből” (Dt 6,4–5). A Talmud sze-

rint ezt minden izraelitának naponta kétszer el kellett imádkoznia. A Szentírás szavainak (uo. 8–9) betű szerinti értelmezése szerint ezt a szöveget később imaszíjra kötötték, az ajtófélfára erősítették.

b) Az *apostoli igehirdetés* Krisztus megváltó tettét állította a középpontba. Lukács így foglalja össze Jézus búcsúbeszédét: „Meg volt írva, hogy a Messiásnak szenvednie kell, és harmadnapon halottaiból föl kell támadnia. Nevében megtérést és bűnbocsánatot kell hirdetni, Jeruzsálemtől kezdve, minden népnek. Ti tanúi vagytok ezeknek” (24,46–48). A pünkösdkor mondott első apostoli beszédet (Csel 2,14,40) úgy tekinthetjük, mint a fenti szavak kifejtését.

Mindennek lényege ez a hitvallás: „Jézus az Úr” (azaz Kyríos, 1 Kor 12,3. Ennek a szónak akkori sokatmondó jelentése kifejezi azt a meggyőződést, hogy Jézus felette áll minden emberi elgondolás szerinti hatalmaságnak.) Már liturgikus használatra látszik utalni a filippiekhez írt levél mondata: „Jézus nevére hajoljon meg minden térd a mennyben, a földön és az alvilágban, s minden nyelv hirdesse az Atyaisten dicsőségére, hogy Jézus Krisztus az Úr” (2,11).

c) Ez a hitvallás az *istentiszteleteken* kifejezte a közösség egységét, illetve az egyének határozott állásfoglalását a közösséghez való tartozása mellett.

Krisztus megváltásának misztériuma áll Szent Pál himnuszszerű ritmikus szövegének középpontjában is:

Testben nyilvánvaló lett,
Igazolást nyert lélekben,
Megjelent az angyaloknak,
Pogányoknak hirdették,
Világszerte hittek benne,
Fölment a dicsőségbe (1 Tim 3,16).

Itt már megtaláljuk a Krisztus-misztérium alapvető mozzanatait, amint az kifejtésre kerül a későbbi hitvallásokban. (2 Tim 4,1

Krisztus országáról is beszél, ezt tekinthetjük az Egyházzal szembeni hitvallás magjának.)

d) Hogy a hitvallás kezdetétől fogva szerves része a keresztség liturgiájának, arra világosan utal az etióp udvarnok megtérésének történetébe illesztett ősi betoldás (Csel 8,37).

A Timóteushoz intézett első levél egy szövegrésze (6,12–16) azt fejezi ki, hogy hitvallásunk *eszkatológikus* tett, életünk célja az isteni élet közössége, s ebben hűségesen ki kell tartanunk nehézségek között is. (Vö.: „Mindazt, aki meghalt engem az emberek előtt, én is megvallom mennyei Atyám előtt”, Mt 10,32.)

Az *üldözések*, a *téves tanítások* terjedése is szükségessé tették a hitvallás megfogalmazását. Az ősi szövegek továbbfejlesztését tapasztaljuk éppen akkor, amikor szembenéznek a téves tanításokkal – Szent János 1. levele rövid mondatától (4,2) kezdve az antimodernista esküig.

e) Isten mindenhatóságának, Krisztus megváltó tetteinek megvallása megmutatja, hogy *bűnvallomásunk* őszinte hitből fakad, s így bocsánatot nyerünk is. Ezt a szemléletet érzékelteti Szent Pál, amikor Krisztus bűneinkért való kereszthalálának és feltámadásának hirdetése után beszél bűnös életéről (1 Kor 15,3–10). Egészen személyes hangot üt meg a galatákhöz írt levélben is, ahol megvallja: „Isten Fiának hitében élek, aki szeretett engem, és önmagát adta értem” (2,20).

Liturgikus *bűnvallomásunk* („Confiteor”) Isten mindenhatóságának megvallásával kezdődik, de mai szövegében nem utal kifejezetten a krisztusi megváltásra.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az apostoli időkben négyes szerepe volt a hit alapigazságai megvallásának: (1) Jele volt az egyházi közösséghez való tartozásnak; (2) kifejezte a krisztusi ítéletig való állhatatos kitartás szándékát; (3) szervesen hozzátartozott a szentségek liturgiájához; (4) határozott állásfoglalás volt az *üldözésekben*, a *téves tanításokkal* szemben.

3. A kereszténység első két századában kialakul az *apostoli hitvallás*, amely a hitűjónok számára összefoglalta a legfontosabb igazságokat. Ez lesz azután egészen napjainkig a gyermekek hitoktatásának is a vezérfonala (12 részre, ágazatra osztva). Legújabbankor sokféle másirányú törekvéssel találkozunk (l. a következőkben), azért hasznos tudatosítanunk Ratzinger kiváló műve (Ein-

führung in das Christentum) alapján ennek az „apostoli hitvallásnak” értékeit.

Ratzinger tétele: Ez a hitvallás pontos *tukre az ősegyház hitének*, amely az újszövetség tanításának lényegét tárja elénk. Legősibb formájában a keresztségkor mondott hitvallás volt, feleletként a keresztelendőhöz intézett kérdésekre. Kifejezésre juttatta az Istenhez való teljes megtérést, hiszen nem valaminek hiszek, hanem Istenben, Istennek hiszek. Elmondása ismertetőjele volt az Egyházzal tartozásnak (ez a görög „szünbolon” szó első jelentése). Mindez jól mutatja a hit lényeges tulajdonságait: Isten kezdeményezésére, de egy emberi közösségen belül kialakult magatartás, amelynek alapja a megtérés Istenhez, és a reá való teljes hagyatkozás.

Feleletet ad az ember legmélyebben érdeklő – tehát egzisztenciális – *kérdésekre*. Elsősorban megalapozza a helyes isten-fogalmat. Kicsoda Isten? Nem a görög–római mitológia fátyma, kegyetlen sorsa, hanem „mindenható Atya”. Hangsúlyozza Krisztus istenségét és a világ feletti uralmát, amikor Őrnak (Kyrios) nevezi. Történeti valóságának sokat vitatott kérdésére a régi korok pontos időmeghatározásával felel: „szenvedett Poncius Pilátus idejében”. Krisztus nem hagyott magunkra, Lelke által közösségbe, az Egyházba gyűjtött össze. A keresztény nem „magányos” ember. Ez a Lélek megszentel a bűnök megbocsátásával. Végül az örök élet biztosításával Isten feleletet ad az embernek igazság és jóság utáni vágyakozására.

Tanulságos elolvasnunk az apostoli hitvallással kapcsolatban a Bajor Kat. Akadémia és a Tutzingi Evangélikus Akadémia közös tanulmányi napjairól kiadott beszámolót (*Brunner–Friedrich–Lehmann–Ratzinger: Veraltetes Glaubenbekenntnis? Regensburg, 1968.*). Ebben rámutatnak arra, hogy mennyire együtt van ebben a hitvallásban a tanítás összefoglalásának és a liturgikus használatnak igénye. Nemcsak fontos tételek egymásutánját kell látnunk benne, hanem az igazságok szerves egységét. Külön tanulmányok tisztázzák azután a mai ember gondolkodása számára elsősorban nehézségeket jelentő részeket (Isten Fia, fogantatás a Szentlélektől, születés Szűz Máriától, pokolra szállás, mennybemenetel, a test feltámadása).

4. Természetesen annak is megvannak az előzményei, hogy az alapigazságokat a *hitoktatásban* másként foglalják össze. A kate-

kizmusokban való részletesebb kifejtés mellett felmerült az igény, hogy kiemeljék a *hit főigazságait*. A 18. század eleje óta ott találjuk a könyvekben a hat főigazságot (Egy Isten van. — Az Istenben három személy van: Atya, Fiú, Szentlélek. — A Fiú-Isten emberré lett, és minket halálával megváltott. — Isten igazságos bíró, aki megjutalmazza a jókat, és megbünteti a gonoszokat. — Az ember lelke halhatatlan. — Isten kegyelme az üdvösségre szükséges.)

Jungmann külön fejezetet szentel katechetikájában a „*törzskatekizmus*” (Stammkatechismus) kérdésének. „Ehhez tartozik a tudás, illetve helyesebben a meggyőződés Isten nagyságáról és abszolút uralmáról, aki a túlvilági életre irányít minket. Azután tudás Krisztusról, aki Isten és ember, és a mi Megváltónk, aki előttünk járta az utat a mennybe, majd tudás az Egyházzal, amelyik Krisztus megbízásából tanít, és vezet minket”. Ismerni kell a szentségeket, a szentmise alapfogalmait, és a rajta való részvétel módját, a legfontosabb imákat. Az isteni törvényeket a szeretet parancsából kiindulva kell kifejteni (Katechetik, 112–113).

A részletekről való vitához csak egy gondolatot adunk. A tekintélytisztelőre alapozott nevelés korában magától értetődőnek látszott az a kiindulás, hogy Istenről mint feltétlen Úrról beszéljünk. Vonzó-e a mai fiatal előtt ez az istenkép? Nem a szerető Atyáról kell-e elsősorban szólnunk?

5. Ez a megjegyzés is indokolja, hogy miért kell *újra felvetni* a kérdést: *Hogyan fogalmazzuk meg hitünk alapigazságait?* A közelmúltban erre több kísérlet történt.

a) 1967-ben a *Nem-keresztények Titkársága* a „Bennünk élő remény” címen füzetet adott ki, amely „egyszerű, hűséges és tárgyilagos” tájékoztatást akar nyújtani a keresztény életéről. Mivel nem-keresztényeknek szánta, az egyetemes emberi tapasztalat nyelvén szól a kereszténységről, mint történeti tényről, amelyből új életszemlélet és új életmód következik. Anyagát rövid pontokba foglalva nyújtja, találó és a modern ember gondolkodásának megfelelő fogalmazásban, jó alap a további munkához. (Gyarló fordításban megjelent a Vigilia 1967. évfolyamában.)

b) K. Rahner „A keresztény hit rövid megfogalmazása” címen cikket közölt a Concilium 1967. évi márciusi számában. Ezt ma fontos és sürgős feladatnak látja, hogy érthetővé váljék a keresztény üzenet. A mai

gondolatvilághoz kell alkalmazkodnia, nem tételezhet fel meglévő istenfogalmat, s hangsúlyoznia kell Krisztus történeti valóságát. Háromoldalas fogalmazási „kísérlete” (maga nevezi így) abból indul ki, hogy Isten a lét titka (misztériuma), közel van hozzánk, óv, szeret minket, megbocsát nekünk. Életét közli, ez a kegyelem. Abszolút módon és történeti formában köztünk van Jézus Krisztusban. Az Egyház szent és hatásos jel számunkra, életünk pedig örök a halál ellenére is.

c) F. Varillon a párizsi Études 1967 októberi számában foglalta össze „A katolikus hit lényegét”. Gondolatgazdagságát az tudja igazában megragadni, aki komoly bölcséleti tudással rendelkezik. (Ezen bizonyos fokig segített Nyíri T. átdolgozása a Vigilia 1969. januári számában.)

d) A hit évének befejezésekor, 1968. jún. 30-án VI. Pál pápa elmondta „Isten népének hitvallását”. A niceai Credot véve alapul, elsősorban napjaink vitatott kérdéseit fogalmazta meg részletesebben.

A mindezeket ismertető Herder-Korrespondenz szám (1969. jan.) megállapítja: egyiktől sem lehet elmondani, hogy teljesen kielégítene a mai igényeket. Ezen nem is lehet csodálkozni, a régebbi összefoglalások hosszú fejlődés útján, többszörös próbálkozással jöttek létre. Ma azután számolni kell a legkülönbözőbb kultúrákkal, hogy az Egyház szava valóban eredményesen szólhasson „minden néphez”. Ezért javasolja a fogalmazás „pluralitását”. (Ezt a pluralitást hangoztatja K. Rahner egy 1970. elején megjelent cikkében — Kurzformeln des Glaubens —, és nagyon tömör és egyéni nyelven három fogalmazást is javasol: egy teológiai, egy szociológiai és egy „futurológiai”. Ezek a szövegek azonban csak a teológiai gondolkodás számára nyújtanak anyagot, a katechézis gyakorlatának nem.)

e) A Concilium 1970. évi januári számában négy tanulmány is foglalkozik a hitvallás kérdésével. A bevezető írás („Nyugtalanosság a hitvallás körül”) rámutat a hitvallás elfogadásának előfeltételeire. Egy mai fogalmazás nem tételezheti fel, hogy Isten léte, a kinyilatkoztatás ténye magától értetődő igazságok. Meg kell mutatni, hogy a keresztény hit felszabadít, és bővebb életre vezet. Emlekezetünkbe idézi azután a Zsinat állásfoglalását a hitigazságok hierarchiájáról (Ezt már bevezetesként idéztük az Ökumenikus Határozatból).

6. *Gyakorlati lépésnek* tekinthetjük azt a

kérést, amelyet a nyugatnémet liturgikus bizottság terjesztett elő a püspöki karhoz: Engedélyezzenek a gyermekeknek megfelelő hitvallást az ifjúsági istentiszteletek keretében a jelenlegi Credo helyett.

Nastainczyk professzor részletesen megfogalmazza egy ilyen hitvallás anyagát a fenti lépést ismertető cikkében („Egy katolikus hitvallás tervezete”, *Katechetische Blätter*, 1970, 359–366.). Alapgondolata a következő: „Nem véletlen, hanem nagyon megalapozott az emberek vágyódása és törekvése az élet bőségére. Ezt az emberi magatartást Isten kelti fel, ő tökéletesíti, és be is teljesíti”. Ennek az alapgondolatnak kifejtésében részletezi az emberi törekvéseket, rámutat arra, hogy az emberi élet kezdetét kutatva, sokan eljutottak valamilyen istenhíthez. Istenről Jézus nyújtotta a legtokéletesebb kinyilatkoztatást, ő általa jutunk új életre. Ennek az életnek mozgató ereje a Szentlélek. A keresztség által leszünk Isten népének tagjai.

Ez a hitvallás a *holland katekizmus* határára mutat: jellemzi az emberi problémákból való kiindulás, a mai gondolkodásmódot tükröző fogalmazás.

A *kanadai francia katekizmus* VI. kötete 12 éves gyermekek számára összeállít egy hitvallást az addig tanult anyag összefoglalásaként. „Hiszünk Istenben, a mi Atyánkban és minden ember Atyjában; Ő életet ad nekünk, és ránbizba a világot, mert szeret minket. — Hiszünk Jézusban, akit az Atya küldött, hogy vezetőnk és üdvözítőnk legyen. Közöttünk élt. Halálával legyőzte halálunkat, feltámadásával diadalra vitte az életet. Közöttünk maradt Szentlelkével. Összegyűjt Egyházába, hogy ünnepeljük nagy tetteit, szolgáljuk testvéreinket és tanúi legyünk a világban. — Mi országát várva megyünk előre, remélve, hogy minden vágyunk ott teljesül, vele együtt leszünk, mindnyájan együtt, és örökre. — Neked Urunk, Istenünk, legyen dicséret és dicsőség örökre!”

Egészen a mai helyzethez kapcsolódó gondolatokat vet fel két francia katolikus író könyve, amely a „Hitvallásom” (*Ce que je crois*) sorozatban jelent meg.

Pierre-Henri Simon így írja le vallási meggyőződésének kialakulását: „A könyvekkel való nagy kapcsolatom megmutatta, hogy egy gondolatrendszer eredeténél majdnem mindig találunk olyan ösztönös és alapvető intuíciót, amely köré értelmünk pókja odaszövi a dolgok rendszerezett képét: természet tudományt, metafizikát, esztétikát, er-

kölcsönt. Ez az intuíció (az ismerettárgyat közvetlenül megragadó szellemi tevékenység) gyakran a tapasztalati benyomásokkal, a vérmérséklettel áll kapcsolatban, mielőtt az értelem munkája lenne. Ennek a ténynek szerénységre kellene indítania minket, sőt el is csüggeszthetne, ha nem lenne világos előttünk, hogy a lélekben minden összefügg.

Ha én keresem tudatomban azt az alapvető ténytet, amelyre gondolatrendszerem felépült, ott látom a létezésnek eleven érzését: létezem egy létező világban. Ez volt értelmi megvilágosításom, amikor kisgyermekként nagyapám kertjében a széna közt szaladgáltam”. — Ebből az élményből kiindulva rájön az emberi lét korlátaira, azután pedig eljut az abszolút Lény szükségességének meggyőződésére. Az igazi bizonyíték azonban Isten léte mellett az áldozatos szeretet ténye.

A nemrég elhunyt *François Mauriac* ezeket mondja: „Azt gondolom, hogy az evangélium terjesztését mindjárt az elinduláskor nagyon gátolja mind a pogány, mind a keresztény népeknél az a tény, hogy a kis katekizmus legvázlatosabb formájában is oly fogalmi ismeretet követel a gyermektől, amire az nem képes, s a legtöbb ember ilyen is marad, amint ilyenek a primitív népek. Azt a meggyőződést kellene kialakítani a gyermekekben, hogy Jézust keresztre feszítették Poncius Pilátus idejében, majd feltámadt halottaiból, ma is él, minden szava élő, s ezek közül kettő anyyra hatásos, hogy azt a gyermekeknek is meg kell tapasztalniuk: az egyik, amely megbocsátja a bűnököt, a másik, amely megszenteli a kenyértörést.

A katekizmus tanításának a következő igazságokat kell tartalmaznia: Isten megismertette magát teremtményeivel, gyermek lett, ember, mint mi; meghalt, feltámadásának számos tanúja volt, akik hittek benne; az élő Krisztus nem hagy el minket. Jelenlétének három lényeges módja van: az élő kenyér, amelyből szentáldozáskor részesezdünk; a kegyelem állapota, amikor őt boldogan birtokolhatjuk; a kegyelem állapotában élő lélekben túlarad az Isten... Végül valahányszor ketten vagy hárman összejövünk imádságra, közöttünk van tanúsága szerint. Ezt a három jelenléti módot meggyőződéssel valló gyermeknek nem kell kutatnia a többi hittitkot, mielőtt fejlődése erre vágyat nem kelt benne, hanem ismerje meg a földön járt Jézus konkrét, megtestesült történetét szenvedésétől születéséig,

majd tegye meg az utat a jászoltól egészen az üres sírig Galileán és Júdeán keresztül. Mindebből az Úr Jézus szavain és tettein keresztül egymás után kibontakoznak a hit misztériumai: a Szentháromság csakúgy, mint Péter primátusa és a valóságos szentségi jelenlét. Nem rendezett ismeret formájában kell mindezt közölni a gyermekkel, hanem úgy, ahogy Jézus kinyilatkoztatta a szegények és tudatlanok előtt. A katechézisére járó gyermekek is meg tudják érteni azt, amit Tibériás tavának halászaie megértettek."

7. További gyakorlati feladatokként a következőket jelölhetjük meg:

a) Munkálkodni kell a *katechézis és a liturgia* szorosabb kapcsolatán, amint ezt láthatjuk az ősegyház életében. Akkor vagyok igazán élő tagja az imádkozó közösségnek, ha Istent dicsőítő, üdvözítő hatalmát elismerő hitvallásom lelkem mélyéről fakad, s ehhez kapcsolom bűnvallomásomat is. Ez a feladat természetesen magával hozza a liturgikus formák további fejlesztését (vagy másként nevezve: egyes hagyományos kerekethez való visszatérést).

b) Krisztus megváltó tette hitünk alapigazsága, ennek érvényesülnie kell a *mindennapi*

élet gyakorlatában. Minden vasárnap első-sorban a feltámadás emlékünnepe (vö. Zsinati konstitúció a liturgiáról, 106.), ennek tudatosítása és életre váltása fontos lelkipásztori feladat. A pénteki bűnbánati napon pedig Krisztus kereszthalálára kell emlékeznünk, ez adhat mindig új lendületet a váltalt engesztelési gyakorlatoknak.

c) Az emberi értelmi fejlődés útját tekintve, 12–14 éves korra már tisztázni kell a fiatalok előtt hitünk alapigazságait. Ezek összefoglalásában nem mellőzhetjük az apostoli hitvallást – természetesen nem a jelenlegi magyar szöveg régies és több részében már nehezen érthető fordításában.

d) Amint azt a TEOLÓGIA egyik cikke kifejtette (Sulyok E.: Az igehirdetés nyelve. 1971. szept.), újjá kell élesíteni alapvető vallási szavaink szentírási hangulat- és jelentéstartalmát. (Pl. a „kegyelem” szóhoz következetesen hozzákapsolhatjuk a „bősége-sebb élet forrása” jelentéstartalmat, s így tehetjük ma is érzékletesebbé.)

Hitünk alapigazságainak vizsgálatában mindig álljon előttünk Szent Pál szava: „A lerakott alapon kívül, amely Jézus Krisztus, mást senki sem rakhat” (1 Kor 3,11).

Az a teológia, mely csupán fennhéjázó tudományosságra és nem „térden-álló teológiára” törekednék, elhibázná célját. Kialakulhat ugyan egyfajta „intellektuális üzem” egy-egy teológus körül, szemére vehetnek sokmindent az Egyháznak, régi korok teológusainak, – mindez azonban kevés. Az élet követelte „újnak” keresése és hirdetése nem lehet azonos semmiféle negatív magatartással. Aki megreked a negatívum hangoztatásában, az nem jó teológus, nem erőshít ember, hanem kispolgári fontoskodó csupán. Az imádkozó hívő és teológus akkor is kitart a Mester mellett, ha pillanatnyilag őt is az Olajfák hegyének éjszakája veszi körül, ha még nem látja a kibontakozás útját. Szükség van az „új teológiára”, de semmiféle új teológia nem fordulhat más felé, mint Krisztus felé, hiszen „kihez menne”, ha egyszer tudja, hogy „az örök élet igéi”, az életet adó tanítás nála vannak.

Karl Rahner

SILOE

Eredj! Fürödj meg Siloe tavában!
Vaknak születéll s immár látni fogsz...
s ne félj, hogy Ő, ki látóvá akar,
nem ád elég erőt ahhoz, hogy elbírd
a rád omló erős arany napot,
piros örök tűzét a szeretetnek,
s a hold halványezüst hideg világát...
Eredj, és mosdij meg, és ne félj!

Ne félj, mert mindent bírni fogsz:
a fény előnti pislogó szemed,
remegve, várón, nyújtózkodva ébredsz
a hosszú, dermedt mély sötét után,
s kitárod lelked már Felé,
üres-kopáran, sóvárogva, sírón,
s kiálts: – Uram Mindennap
töltsd Te be!

Paleta Éva

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Húsvétvasárnap

(Kol 3,1–4; Jn 20,1–9)

A HÚSVÉT MISZTÉRIUMA

A megjelenésekről szóló szövegekben többször visszatér az a megjegyzés, hogy az apostolok „nem értik az írásokat”. Még akkor is kételyeik vannak, amikor Jézus élő valóságban megmutatja magát. Valami nem fér a fejükbe. A naimi ifjú, vagy Lázár feltámasztásánál nincsenek ilyen nehézségeik. Őszövségi hitük alapján tudják, hogy Isten az élet és halál ura. De eddig csak arról volt szó, hogy egy próféta Istentől kapott erejével valakit visszahívott ebbe az életbe. Jézus feltámadása két szempontból különbözik a régi csodáktól: először azért, mert közvetlenül az Atya műve, másodsor, mert ő az örök életet, a mennyei dicsőséget öltötte magára, nem földi életét folytatta tovább.

Pünkösdkor már mindkét szempont világos. Péter így beszél: Az Atya úrrá és messiássá tette azt, akit ti keresztrefeszítettetek (Csel 2,36). Érti a zsoldáros jóvendölését is: Krisztus feltámadása azt jelenti, hogy az Atya „örömmel töltötte el őt színe előtt (uo. 2,28), sőt jobbjára ülteti, és lábai zsámolyául alázza ellenségeit. Az Atya tehát megmutatta, hogy Jézust úgy kezeli, mint Fiát, akinek örökség és dicsőség jár. A kereszten úgy látszott, hogy teljesen elhagyta, sőt megtagadta. Most azonban atyának mutatkozott abban is, hogy a Fiának alkalmat adott fiúságának kimutatására: a szenvedésben igazolhatta engedelmességét, bizalmát, szeretetét, tökéletes önátadását. Az Atya így viselkedik fogadott gyermekeivel szemben is. Alkalmat ad, hogy az élet küzdelmeiben nagygyá legyünk, s kiérdemeljük a megdicsőülést.

Krisztus feltámadása nemcsak a test megelevenedése. Aki erre az életre jön vissza, az még ki van téve kísértésnek, betegségnek, halálnak. Ha Krisztus így támad fel, nem hoz megváltást, nem lett volna az örök élet szerzője. Feltámadása azért volt misztérium, mert az örök életbe, az isteni dicsőségbe öltözött bele. Pál apostol azt mondja: Feltámadásában az Isten hatalmas Fiának bizonyult (Ro 1,4). Benne már végbe ment az új teremtés. Mint megváltó, ennek az isteni életnek, ennek az örök célnak az erőit vetíti bele világunkba. Biztosítja, hogy legyen benne hit, remény, szeretet, bűnbánat, hősiesség, megbocsátás, türelem, s hogy a halált is úgy tekintsük, mint hazatérést a menyeyi Atyához.

Húsvéthétfő

(Csel 2,14. 22–32; Mt 28,8–15)

MONDJÁTOK MEG TESTVÉREIMNEK...

Amennyire a szövegből kivehető, a feltámadt Krisztusnak ez volt az első üzenete: mondjátok meg testvéreimnek... Az ősegyház megörököltette ezt a „testvér” szót. Azért, mert a megdicsőült Krisztustól jött, akit már úrnak, minden hatalom birtokosának tekintenek, s azoknak címezte, akik még fel sem ocsúdtak gyávaságukból, kételkedésük-ből, árulásukból. Krisztus azt akarta ki nyilatkoztatni, hogy milyen hozzánk az Isten. Bemutatja, hogy tud nagylelkű lenni, tud a rosszra is jóval válaszolni, nem bosszúálló, nem akar senkit meg szegényíteni. Az exegéták vitatkoznak a jeruzsálemi és galileai megjelenésekről. Időben nem tudják őket megfelelően elrendezni: az Egyház tagjait azonban nem ilyen kérdések érdekelték. Ők érez-

ték, hogy Krisztus össze akarja gyűjteni testvéreit, akik szétszóródtak a súlyos megpróbáltatásban.

Meg kell látnunk, hogy Krisztus ezzel az üzenettel kezdi mennyei uralmát. Isten országát úgy alapozza meg, hogy keresi, ami elveszett. A hit és a szeretet szabad állásfoglalás; arra senkit nem lehet kényszeríteni. Vonzásra azonban szükség van. Az Egyház csak úgy teljesítheti missziós feladatát, ha ezt a testvéri üzenetet adja tovább. Nem szavakkal, hanem türelmes és nagylelkű szeretettel.

Jelkép az is, hogy Galileát jelöli ki a találkozás helyéül. Ha teljes bizonyosságot akarnak, ne sajnálják a fáradságot. A lét és az üdvösség nagy kérdései ma is megérik a fáradságot. Hitbéli bizonyosságra csak az jut el, aki tanulmányozza az egyházi tanítást, és feleletet keres kételyeire.

Húsvét 2. vasárnapja

(1 Pét 3,9; Jn 20,19–31)

AKIK NEM LÁTNAK, ÉS HISZNEK...

Nem azok a boldogok, akik hisznek bizonyíték nélkül. Az ilyen magatartás nem illik értelmes emberhez. Krisztus maga bámulatos türelemmel bizonyította feltámadását, így vezette apostolait a hitre. Megmagyarázta a régi jövendöléseket, megmutatta magát emberi valóságban, feltárta szenvedésének értelmét. Az ősegyházban is csak olyan lehet apostol, aki személyes élmény alapján tanúskodhat Krisztus feltámadása mellett.

Krisztus nem tesz összehasonlítást a szemtanúk és a későbbi hívők között. Nem állítja, hogy *boldogabbak*, akik nem látnak, és hisznek. Inkább azt akarja mondani, hogy azok is éppen olyan boldogok, mint a szemtanúk. Tamás esete mutatja, hogy a hit akkor sem volt könnyű. Hite csak annak volt, aki ki tudta mondani, hogy Isten működik a tapasztalható eseményekben. S hányan voltak, akik nem tudták, vagy nem akarták kimondani! Ezért – ahogy Péternek a mai leckében olvasott szavai mutatják – az apostolok nemcsak a történelmi bizonyítékot nyújtották az igehirdetésben, hanem kedvet is csináltak a hithez: „Jézus a halálból boldog re-

ményre támadt fel”, s feltámadása által minket is új életre hívott meg.

A kételkedő és pesszimista ember a feltámadás és örök élet gondolatát elintézi azzal, hogy túl szép, ezért nem is lehet igaz. De miért van több jogosultsága a lemondásnak, mint a reménynek? Miért megszegényítőbb az örök életre hivatkozni, mint a semmire, a teljes céltalanságra? Főleg akkor, amikor Krisztus feltámadásánál történelmi tanúkra hivatkozhatunk.

A hit boldogító voltát mindenki átéli a lelkiismeret nyugalmában, a bűnbánat és kiengesztelődés **lehetőségében**, a nagylelkű megbocsátásban, az önfeláldozás magasztosságában és az örök jutalom reményében. Főleg pedig megélik azok, akik kiépítik maguk körül a bizalom és szeretet légkörét. A hithez ilyen eszközökkel kell kedvet csinálni, hogy azok is higgyenek, akik nem látnak természetfölötti jeleket.

Húsvét 3. vasárnapja

(1 Pét 1,17–21; Lk 24,13–35)

ÚTBAN AZ ÖRÖK HAZA FELE

A reményben csalódott két tanítvány és az ismeretlenül hozzájuk csatlakozó Megváltó kifejező képe a keresztyén életnek. Az atyák idejétől kezdve sokan átélmékedtek részleteit. Most K. Rahner gondolataiból idézek (Schriften zur Theol. VIII, 169.): Ha valaki életünket egészen áttekintené, talán meglátná, hogy útban vagyunk az örök Emmausz felé. Sokszor beszélünk az Úrról, elmondjuk, mit várunk tőle, mit szerettünk volna kapni, hogyan szerettünk volna bizonyítékot szerezni mindenhatóságáról, de nem sikerült. Néha talán fellángol a szívünk, amikor egy-egy szava belénk világít, vagy kegyelme megérint, de egészen nem ismerjük fel terveit, nem emelkedünk fel gondolataihoz, nem ismerjük ki magunkat gondviselésének titokzatos útján. Szemünk még túl homályos ahhoz, hogy meglássuk arcát. Így bár velünk van, mellettünk halad, lényegében mégis ismeretlen. Kérdéseinket is úgy tesszük fel neki, mint idegennek. Ha pedig egy ihletett órában megsejtjük közelségét, már el is tűnik, mielőtt igazában megszólíthatnánk volna. Mégis, mennyi erő van ezekben az ihletett percekben! Elég arra, hogy fáradtan is felkeljünk,

újra induljunk a kötelesség útján, sőt másoknak is juttassunk abból az örömből, amiben részesültünk.

El kell fogadnunk, hogy keresztény életünk a hit fényében és a megoldatlan kérdések homályában folyik. Ezért marad egészen emberi élet. A vigasztalást az a tudat adja, hogy minden bizonytalanságban, minden csüggedésben velünk van az, aki már győzött a bűn, a homály és a halál fölött, s hogy utunkat az örök élet asztalához vezet, ahol már nem tűnik el, hanem felövezi magát, és ő vállalja a kiszolgáltatást.

Húsvét 4. vasárnapja

(1 Pét 2,20–25; Jn 10,1–10)

ISTEN NYÍLTÁGA

A pásztor az ajtón megy be, a tolvaj titkos utakat keres. Krisztus teljes nyíltsággal viselkedik az Atyával szemben. Mindenben az ő akaratát keresi, az ő nevét akarja megismertetni az emberekkel, őt dicsőíti meg életével és halálával, szenvedésében is egészen kiszolgáltatja neki magát, és lelkét is neki ajánlja.

Ezért tud az emberek előtt is nyílt és közvetlen lenni. Mindent kinyilatkoztat, amit az Atyától hall, mindenkit üdvözíteni akar, mindenkinek a tökéletesség útját mutatja: szegénynek, gazdagnak, erősnek, gyengének, barátnak és ellenségnek. Nem akarja kijátszani egyik embert a másik ellen. Isten országát nem építi az emberek ilyen vagy olyan csoportjára, hanem az emberi jóakaratra, s arra a hitre, amely személyes meghódolást jelent.

De az embertől is ezt a nyíltságot követeli. Neki nem képmutatás kell, hanem őszinte megtérés. Nem érdeklik a külső tettek, hanem a szív vallásossága. Aki őt követi, tanulja meg, hogy a gyermek közvetlenségével imádkozzék az Atyához. Tanuljon meg szeretni egész szívvel, egész lélekkel és minden erővel. Embertársának legyen olyan jóakarója, mint magának. Ha felismerte a jó és rossz különbségét, akkor ne alkudozzék a bűnnel: ha a szemed megbotránkoztat, vájd ki... Mindezt azért érdemes megtenni, mert aki elveszti életét az ő szolgálatában, az sokszorosan megtalálja, illetőleg visszkapja. Isten ilyen nyílt el-

számolást akart az emberrel. Úgy ahogy az atya bánik gyermekeivel.

Húsvét 5. vasárnapja

(1 Pét 2,4–9; Jn 14,1–12)

AKI ENGEM LÁT, LÁTJA AZ ATYÁT...

Ez a kijelentés a befejezése annak a hosszú kinyilatkoztatásnak, amelyet üdvörtörténetnek nevezünk. A próféták is bemutatnak valamit Isten akaratából, szándékából, irgalmából. De ő a Fiúban akarta véglegesen kinyilatkoztatni magát. Krisztus úgy is viselkedik, mint fiú; tudatosan az Atyára tereli a figyelmet. Magát az Atya küldöttének nevezi, tőle kapta tanítását, ő mérte ki idejét, akaratának teljesítése a mindennapi kenyerre. Csodáiban az Atya ereje nyilvánul meg, tetteivel az ő dicsőségét keresi, nem a magáét. Szenvetésében és halálában is őt dicsőíti meg. A benső titokzatos kapcsolat olyan szoros közöttük, hogy a Fiú mindig azt teszi, amit az Atyától lát. Csak ők ismerik egymást, csak ők adhatnak egymásról kinyilatkoztatást. A Fiú egy az Atyával, ő az Atya tükre.

Ezért Krisztus tanítása és viselkedése teljes bizonyosságot ad. Az Atya olyan akar lenni irántunk, úgy akar banni velünk, ahogy azt Krisztus bemutatta. A filozófia sok dolgot felvet Istenről, mint magától való, végtelen, örök szellemről. De ezek csak hideg igazságok. Az ő személyes életét és a velünk való kapcsolataát csak Krisztuson keresztül ismerhetjük meg. Azóta tudjuk, hogy valóban atyánk akart lenni. Krisztus türelmében, önfeláldozásában, szeretetében, megbocsátásában az Atya jóindulata tükröződik. Ő akarja magával kibékíteni a világot, ő keresi, ami elveszett, ő akarja az embert üdvözíteni. Az önző, ösztönös, földhöztapadt emberben úgy akart hitet és szeretetet ébreszteni maga iránt, hogy Krisztusban bemutatta nagylelkűségét. De ne gondoljuk az atyaságot passzív várakozásnak vagy beletörődésnek. Atyasága megnyilvánul abban is, hogy követelményeket támaszt, hogy göröggyös utakon vezet a nagykorúságra. Őt megközelíteni is csak Krisztus útján lehet: az élet feladatainak és a hitből fakadó kötelességeknek a vállalásával.

Húsvét 6. vasárnapja

(1 Pét 3,15–18; Jn 14,15–21)

A VILÁG NEM KAPHATJA MEG
A LELKET . . .

János evangélista az üdvrend sajátos adottságára hívja fel a figyelmet: a világ nem kaphatja meg a Lelket, mert nem ismeri. Már előbb szolt arról, hogy a Szentlélek addig nem jöhetett el, amíg Krisztus meg nem dicsőült (7,39). Csak ő küldhette el az Atyától. Az apostolok akkor kapják meg, amikor már kialakult bennük a hit a feltámadt Krisztusban. A bérmlás szentségét is csak azoknak szolgáltatták ki, akik már hittek, és felvették a keresztséget. Mindez érthető a Szentlélek eljövételének céljából: az a feladata, hogy tanúskodjék Krisztus mellett, illetőleg, hogy az Egyház tanúskodását irányítsa, és hatékonyá tegye (15,26). Ez magyarázza Péter viselkedését pünkösöd napján: nem a Szentlélekről beszél, hanem a feltámadt Krisztusról. Viszont aki nem vállal ilyen feladatot, az a Szentlélek ajándékait sem kaphatja meg.

Az ígéret úgy szól, hogy a Lélek „nálatok lesz, és bennetek marad”. Krisztus tehát minden időkre elküldte Egyházának. De minden kornak azzal a kötelezettséggel adja, hogy a feltámadt Krisztusról beszéljen, és belőle éljen. Pál apostol vitte bele az ősegyház gondolatvilágába azt a kifejezést, hogy a feltámadt Krisztus a földi emberrel szemben az „égi ember”, az ő képét kell magunkra öltönnünk (1 Kor 15,47). A Lélek azért jön, hogy lelki embereket legyünk, hogy azt keressük, ami odafent van. Nem úgy, hogy hátat fordítunk a földi kötelességeknek, hanem úgy, hogy Isten akaratát lássuk e kötelességekben. A Szentlélek új szellemiséget ad, hogy ne az ösztön és az önzés irányítsa életünket. Felfelé irányítja tekintetünket: azért jön, hogy atyánknak szólíthassuk Istent (Róm 8,16), s hogy átérezzük istengyermeki felelősségünket. Aki ezzel áll bele egyéni, családi és társadalmi kötelességeibe, abban a Lélek kifejti karizmatikus hatását, elsősorban a legnagyobb karizmának, a szeretetnek, a hatását (1 Kor 12,31). Ma sok szó esik a szekularizációról, vagyis arról, hogy az életfelfogás egészen evilági, profán lett. Az igazi bölcsesség, a jámborság és az Úr félelme

kimondottan Szentlélek ajándéka. Ő pedig csak azoknak adja meg, akik egészen hisznek Krisztusban, és őt akarják követni.

Áldozócsütörtök

(Ef 1,17–23; Mt 28,16–20)

ISTEN HATALMA

Az ószövetségi nép hite abból táplálkozott, hogy időnként visszatekintettek Isten nagy tetteire, s azokból kiolvasták mindenhatóságát, leereszkedését, hűségét és irgalmát. Látták, hogy Isten beváltja ígéreteit, megtartja a szövetséget . . . Mi is csak Isten tetteiből ismerhetjük meg, hogy milyen akar lenni számunkra. Az apostol is visszatekint az üdvtörténet legnagyobb eseményeire, és ezt írja: Az Atya Krisztusban mutatta meg nagyszerűen erejét, amikor feltámasztotta a halálból, a mennyben jobbjára ültette s minden erő és hatalom fölé emelte (Ef 1,20). Krisztus feltámasztása és a mennyben való megdicsőítése az Atya „nagyszerű erejének” megnyilatkozása. Bizonyítékot kaptunk arról, hogy ő valóban Atya, mert felmagasztalta a Fiút, aki egészen engedelmes volt neki. Ő tehát tud jutalmazni. Ígéreteit a halálón túl is beváltja. Sőt, örök javakkal csak ott jutalmazhat.

Kimutatta, hogy elfogadta Krisztus engesztelését, feltárta előtte mint örök főpap előtt a mennyei szentélyt, hogy ott közbenjárónk legyen. Azóta minden imánkat így fejezzük be: Urunk, Jézus Krisztus által. Az Egyház liturgiájának is azért van értéke, mert ő viszi az Atya elé, amit itt a földön titokzatos teste bemutat.

Krisztus úgy ment a mennybe, mint király és közvetítő, hogy helyet készítsen az Atya házában mindazoknak, akik beléje vetették bizalmukat. Ezért az apostoli tanítás feloldotta a halál borzalmát abban, hogy „az Úrral leszünk” (Fil 1,23; 1 Tesz 4,17).

Végül a mennybemenetel igazolta azt is, hogy minden hatalmat megkapott az Atyától az égben és a földön. Ebben a tudatban teljesítjük missziós parancsát. A történelem igazi célja az, hogy Isten országát hordozza vajúdásában is.

G. F.

Olvásóink egyre több levelet juttatnak el szerkesztőségünkhöz. A kritikaért, tanácsokért, hozzászólásokért természetesen változatlanul hálásak vagyunk. Viszont az is természetes, hogy – helyszűke miatt – nem közölhetünk minden hozzászólást. Igyekezni fogunk azonban a jövőben is – lehetőségeinkhez mérten – válaszolni minden levélre.

HOZZÁSZÓLÁS „Az egyházi jog megújítása – avagy támadás a zsinat szelleme ellen?” c. cikkhez (TEOLÓGIA, 1971. 3. sz. 171–4).

A cikk a Távlatok rovatban jelent meg. Megnyerő az aggódó lelkesedés, ami kicsendül soraiból a zsinatért, a zsinat hozta dinamizmusért. Kár, hogy megelégszik egy merőben negatív kritikával, s hogy érvei alig haladják meg a hangulatkeltés szintjét. Nem tartja szükségesnek, hogy bemutassa a kérdéses alaptörvénytervezet egyetlen kánonját is, de még a háromszorosan átdolgozott mű mellett szóló egyetlen idézetet sem olvashatunk. Az egyoldalúság vádját aligha kerülheti ki.

Köztudomású, mennyire jogellenes hangulat uralkodik világszerte. Ennek tápot adni: olcsó és igaztalan propaganda a zsinat mellett.

A házasságjog reformján évek óta dolgozik a pápai bizottság. Legutóbbi jelentős új rendelkezés a Matrimonia mixta, tavaly jelent meg. Igen sok változás várható e téren a továbbiakban is. A cikk első része tehát nyitott kapukat dönget: az lenne a helytelen, „törvényörző” magatartás, ha ma, a szituáció megváltozásával nem gondolna a törvényhozó a törvény módosítására. Segítséget pedig az jelentene, ha kimutatná: mely mozzanatok vezették a törvényszerzőt annak idején, hogy az esketési hatalomról, formára kötelezésről stb. az ismert módon rendelkeznek; és miben áll az új szituáció, ami e rendelkezések módosítását kívánja. Ehelyett nem átal a cikk összeállítója kritika nélkül átvenni egy gúnyiratba való részletet is Steininger-től. – *Steininger* érveinek

részletes szakszerű bírálatára egy hozzászólás keretei nem adnak módot.

Alberigo professzor (a cikk következetesen *Alberigo*-nak írja nevét) nem jogász. Egyetlen alapos érve az alaptörvény ellen annak időszerűtlensége. Ebben hajlandók is vagyunk neki igazat adni. A nem ismert szövegű törvénytervezet indokolás nélküli elitélése viszont: „A tervezet alapjában hagyja figyelmen kívül a zsinat szellemét”, bizalmatlanná tesz. Talán valami beleérzészfélyvel állunk szemben: a legalábbis feltételezhetően hatalmukat féltő szerzők szubjektív érzéseit véli föllelni *Alberigo* a javaslat szövegében? Két egymást követő és egymásnak ellentmondó „érvét” csak a joggal teljesen szembehelyezkedő ember megnyilatkozásának tekinthetjük: „Hogyan képzelhető el a zsinat után egy olyan alaptörvény, amely nem maga Krisztus...” és: „Hogyan lehetséges jogszabályba merevíteni a misztériumot?”

A zsinat szellemét szítani az emberekben: dicsérendő feladat. Ugyanezt a szellemet a maga módján támogató jogtudomány ellen hangulatot kelteni: már nem a zsinat védelme.

Dr. Személyi József

Budapest

Az 1971. októberi római püspöki szinoduson elhangzott bejelentés ismeretében a SZERKESZTŐSÉG joggal mellőzhette volna a fenti hozzászólás közzétételét. A szinoduson ugyanis Felici bíboros közölte, hogy a katolikus Egyház püspökei általában elutasították az új alaptörvény-tervezetet (Lex fundamentalis). A több, mint kétezer püspökhöz intézett írásos kérdésre: vajon elfo-

gadják-e a szóban forgó alaptörvényt? – csupán 1313 tartotta szükségesnek, hogy válasszon. Az ilyen törvény szükségességét általában kétségesnek tartották. A válaszadók közül 422 elutasította, 748 csak módosításokkal tartotta elfogadhatónak, és mindössze 61 szavazott igennel. Többen – bár válaszoltak – kitértek a szabatos válaszadás elől.

Hogy e körkérdés és a vele kapcsolatos szavazás ismeretében mégis reflektálunk a hozzászólásra, azt azért tesszük, hogy az esetleges félreértéseket a jövőben elkerülhessük. – Mindenekelőtt meg szeretnénk jegezni: olyan írásból, mint a TÁVLATOK rovatban megjelent jelen – és hasonló – összeállításból, nem azt kell kiemelni: mi hiányzik belőle, hanem azt kellene mintegy „érzékelní”, vajon miért is írták, milyen „távlat” felé mutat?

Természetesen egyetértünk a hozzászólóval a jog szükségeségében. A jogtörténet azonban ismer rosszul sikerült törvényrendszereket is, melyek épp merevségük, az evangéliumi – tehát keresztény – szemlélettől való idegenségük miatt váltak (olykor már születésük pillanatában) az egészséges és szükséges fejlődés, az élet megnyomorítóivá.

Az „alaptörvény” kritikussai sem a „jog” ellen szólnak, hanem az ellen a törekvés ellen, mely jogszabályok közé akarja merevíteni az Egyház misztériumát. Az csak természetes, hogy van az Egyháznak „látható”, azaz jogilag is szabályozható, emberi oldala. Ugyanakkor azonban, amikor egy egyetemes zsinat szól – alig tíz éve – az Egyház misztériumának gazdagságáról, az alaptörvényt szerkesztő jogászok szinte semmibe vették a „Lumen gentium” dogmatikus konstitúcióban oly szabatosan leírt idevágó gondolatokat. (E tényt egyébként több szakember részletezően is kimutatta.)

Fel szeretnők hívni a hozzászóló figyelmét arra is, hogy az „alaptörvény” tiltakozást váltott ki világszerte. Jogászok és nem jogászok részéről egyaránt. Magában Olaszországban (!) 300 teológus emelte fel szavát ellene. *Suenens* bíboros nem ok nélkül hangoztatta: Alaptörvényünk az evangélium. Az előttem fekvő szöveg – folytatta – oly rosszul sikerült, hogy azon egyszerűen nem is lehet javítani. *Felici* bíborosnak az a kijelentése pedig, hogy a pápa a püspökök ellenére is közzéteheti a Lex fundamentalis-t, – nemcsak meghökkentő, de kifejezetten ellene mond a kollégialitátsról szóló zsinati ta-

nításnak és az egyre jobban kibontakozó gyakorlatnak.

Ha a hozzászóló figyelembe vette volna mindezt, akkor aligha csodálkozott volna azon, hogy folyóiratunk is csatlakozott a „hangulatkeltéshez”. Tájékoztatásunk egyoldalú lett volna? Csakis ilyen lehetett, hiszen a *túlnyomó többség* felfogását tükrözte.

Ha folyóiratunkban ismételtén szóltunk bizonyos pozitívista-legalisztikus jogszemlélet ellen –, ez nem „jogellenesség”. Krisztus is pontosan ezt a szemléletet és gyakorlatot ostromozta a korabeli farizeusoknál. – A hozzászólót szinte megbotrántkoztatja az idézetek olykor nagyon is kritikus hangja. Sajnáljuk, hogy még nem ismerte fel: az Egyház túlélte azt az „apologetizálást”, mely a tévest, a gyarlót is meg kívánja védeni. A mai helyzethez az a tón fájó, de őszinte felismerés vezetett: meg kell hallani a külső és belső kritika hangját. Ma már tudjuk, – *XII. Piusz* és *VI. Pál* ismételt kijelentéseire utalhatunk –, hogy szükséges a segítőkész és az Egyház szeretetéből fakadó kritika, – akkor is, ha érzékeny helyre tapint.

Csak mellékesen említjük: a hozzászóló megjegyzi, hogy *Alberigo* professzor nem jogász. Hát tán csak jogásznak van „jogok” lsten népének életbevágóan fontos kérdéseiben nyilatkozni? *Walter Kasper* pl. jeles dogmatikus, s épp ő adta az egyik legmélyebb elemzést arról: miért mond ellen a Lex fundamentalis a „*Lumen gentium*” tanításának?

Befejezésül – és tisztázásképp – még csak ennyit: a SZERKESZTŐSÉG kéri minden olvasótól, hogy tételezzék fel az idézett szakemberek részéről (pl. *Steininger* grazi jogász professzortól) az őszinte segíteni akarást s az Egyházat szolgálni kívánó szándékot. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy legyünk kritika nélküliek, hanem, hogy igyekezzünk értékelni a „másik” elképzelést, esetleg bírálatot is. Akarjuk megérteni a „másikat” is. Épp ez a szándék vezetett minket is, amidőn a „másik szemlélet” képviselőjének kritikáját közzétettük.

HOZZÁSZÓLÁS a Szt. István „rehabilitálása” kérdéséhez (TEOLOGIA, 1971. 3. sz. 185.)

Elismerem a szerző jóindulatát Szt. István védelmében, hogy ti. ne tartsuk őt „véreskezű” szentnek. De vigyáznunk kell arra is, hogy kellő kritikával értelmezzük a történelmet. *Kálti Márk Képes Krónikája* a Gesta Hungarorumból meríti Szent István adatait.

Hóman szerint 1091–92-ben (Magyar Történet I. 293.), Győrffy György újabb kutatásai nyomán már I. Endre korában íródott a Gesta. (Bónis: István Király, 143.) Dinasztikus mű, a francia és olasz műveltség átültetése. Szent István szempontjából azért érdekes, mert egyoldalúan, sőt hamisan állította be jellemét. „A kegyes király” eszménye nála a mindent megbocsátó király, aki öregkorában síró, tehetetlen ember, és maga szökteti felesége bosszúja elől a királyi unokákat külföldre. Szent István jellemének eltorzulása a középkori irodalomban ennek a felfogásnak a gyümölcse.

A Legendák (Kisebb Legenda, Hartwick) ezzel szemben megőrizték a történelmi hűséget és az Egyház ezt a felfogást követte. A történelmi kutatás alapján tehát így lehet röviden összeállítani az események menetét: Mihály (Géza testvére) fia Vászoly. Vászoly fiai Endre, Béla és Levente. Vászoly Imre halála után a trónra tör, jóllehet István őt akarta utódául megtenni. Ezért is engedte ki a nyitrai börtönből. Vászoly maga Pétert gondolta trónörökösnek. Négy főember támad a király ellen. Egyikük kísérel meg az orgyilkosságot. (A pogány hagyományok maradékképpen meg kell ölni az öreg királyt, hogy szelleme az utódba szállhasson.) A király észreveszi a merényletet, az orgyilkosnak megbocsát, de másnap szigorú ítéletet tart. A főbűnös Vászolyt a nyitrai ispánnal megvakíttatja (Sebős, Buda fia). A megvakíttatás akkoriban a királyi rokonok hazaárulásának büntetése volt. Az orosz, cseh, lengyel fejedelem saját fiát vakíttatja meg hasonló ok miatt. István büntetése – kora mércéjével – még enyhe, mert nem terjeszti ki az ártatlan gyermekekre a büntetést, csak idegenbe száműzi őket. Endre orosz, Béla lengyel keresztény felesége révén megkeresztelkedik, Levente pogány maradt. Ügyeljünk tehát rá, hogy mindenkit a maga korában értékeljünk. István királyunknak enyhe ítélete inkább jószívű, irgalmas lelkülete mellett bizonyít.

Dr. Fábrián István
Pécel

A LITURGIA „SZENT CSENDJE”

Többször szóba került közöttünk, hogy az új liturgiának a „szent csendre” vonatkozó része szinte teljesen elsikkad, alig van pap, aki megtartja. A legtöbb helyen egyáltalában tudomást sem vesznek róla.

Mi, felsőgödi hívek, abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy kezdettől fogva megtartottuk, és így már gyakorlatból tudjuk, hogy milyen nagy lelki haszonnal jár.

Ha egyszer komolyan hisszük, hogy az Ol-társiszenységben Jézus valósággal jelen van, akkor a vele való bizalmas együttléthez, meghitt beszélgetéshez, saját magunk kitérítéséhez igényeljük is ezt a csendet. Annyira megszerettük, hogy nagyon hiányzik, ha más helyeken ez nincs meg. Egyszerűen nem értjük, miért nem élnek vele. Valahogy az az érzésünk, hogy a „szent csend” mellőzése a belső, lelki élet hiányára mutat.

A mai rohanó világban ez a kis csend a liturgia megújításának tán egyik legszerencsésebb gondolata, amit kellő felvilágosítással mindenütt meg kellene érteni, meg kellene szeretetni, és következetesen meg is kellene valósítani. Az új liturgia – talán éppen ennek érdekében is – a szentmisét lerövidítette, nem volna tehát szabad azt a legalább 2–3 percet sajnálni áldozás után a „szent csendre”.

D. V.
Felsőgöd

Szembefordulás a zsinattal?

A *Diakonia*-*Der Seelsorger* nemzetközi gyakorlati-teológiai folyóirat 1971/4. számának szerkesztőségi vezércikkével a zsinat szellemével való szembefordulással vádolja meg a római Kuriát. Amíg a második világháború után, majd a zsinat alatt az Egyház sokak számára a *remény jele volt* – írja –, addig az utóbbi időben egyre inkább *hitelét veszíti*. Ezt igazolja az Egyházból való kilépeseknek, a papi hivatás elhagyásának növekvő száma, vagy épp a templomlátogatók arányának csökkenése. A válság oka elsősorban az, hogy az egyházi vezetés *nem vesz tudomást Isten népének igényeiről*, s hogy ennek következtében egyre nő a feszültség, a szakadék a hierarchia és az Egyház többi tagjai közt. A vezércikk állításának igazolására felsorakoztatja az *utóbbi időben kiadott egyházi megnyilatkozásokat*. Azokat, amelyek szembenállnak a zsinat nyitott – az igényeket és a társadalmi-teológiai fejlődést figyelembevevő – szemléletével. Ismét legalista, rubricista szemlélet hatja át pl. a Liturgikus Konstitúció végrehajtásáról kiadott 3. rendelkezést (1971. IX.. 5.); elfelejtkeznek Isten népének egyetemes felelősségéről (vö. a lelkipásztori tanácsokról kiadott rendelkezés: 1971. III. 12, vagy a Lex Fundamentalis tervezete); gyakran figyelmen kívül hagyják a mai élet vagy a teológia legújabb fejlődésének legalapvetőbb következményeit is (A „papi szolgálatról” kiadott tervezet: 1971.

FIGYELŐ

KÖZÖSSÉGI SZENTÍRÁSOLVASÁS

A reformáció egyházaiban nagy a múltja a közösségi szentírásolvasásnak. Mi, katolikusok viszonylag kezdők vagyunk benne. Eléggé nem dicsérhető módon akadnak katolikusok, papok és világiak, akik tapasztalatszerzés céljából meg-meglátogatják protestáns testvéreink bibliáoráit. A Szentírás közös olvasása számos módszerrel történhet. Az alábbiak beszámolnak egyről, amely nyilván nem az egyetlen lehetséges, talán nem is a legjobb, csupán egy módszer a többi között. Azon az alapon kéri az olvasó figyelmét, hogy a gyakorlat formálta ki ezt is, s így ez a módszer is hasznos segítség lehet annak, aki ki akarja alakítani a maga közösségének táplálására az annak legjobban megfelelő módszert.

A) Szövegelemzés

Körbe üljük az asztalt, mindenki előtt ott a Szentírás, a füzet s az írószerszám. Körben megy az olvasás. Egyszerre csak egy verset olvasunk. Olvasás után mindenki magában dolgozik egy vagy két percet. Mit csinál? Megpróbál tételeket fogalmazni az olvasott vers alapján; ezeket le is írja. Amikor mindenki elkészült, a résztvevők sorban felolvasják, amit írtak. Megindul a vita: Valóban mondja-e, gondolja-e Jézus az olvasott versben, amit leírtunk. Végül is megállapítjuk, hogy mi az, amit mindnyájan elfogadunk. Ezt beírjuk a tisztázatba. Ezután jön a következő vers, majd újra a tételek megvitatása, letisztázása, és így tovább. Egy közösség pl. ezt jegyezte be a János-evangélium 15. fejezetének első öt verséről:

- 15,1 = Kétféle szőlőtő van, biológiai és „igazi”
= Jézus az igazi szőlőtő
= Jézusnak Atyja van
= Jézus atyja az igazi szőlőtő gondozója

5. 15,2 = Van gyümölcsöt hozó és terméketlen szőlővessző
= A szőlővessző Jézusban (Jézuson, a tövön) van
= Az Atya lemetszi a terméketlen vesszőket Jézusról
= Az Atya megtisztítja a termékeny vesszőket
= A vesszőknek az a dolguk, hogy gyümölcsöt hozzanak
10. = Az Atya azt akarja, hogy sok gyümölcsöt hozzanak a vesszők
- 15,3 = Jézus mondta (tanította) az igét a tanítványoknak
= A tanítványokat a Jézustól halott ige megtisztította
= Az ige csak azt tisztítja meg, aki tanítványává lesz az igének
- 15,4 = A tanítványoknak Jézusban kell maradniuk
15. = Jézus benne van a tanítványokban
= Jézus meg is marad a tanítványokban, ha azok megmaradnak Benne
= A tanítványoknak gyümölcsöt kell hozniuk
= A tanítványok csak Jézusban maradva tudnak gyümölcsöt hozni
- 15,5 = Jézus a szőlőtő
20. = A tanítványok: a szőlővessző
= Jézus és a tanítványok egymásban vannak
= Az egymásbanlevés feltétele a tanítványok gyümölcsözésének
= Egymásbanlevés esetén van bőséges gyümölcsözés
= Aki tanítvány, az bőséges gyümölcsöt hoz
25. = Aki nem hoz bőséges gyümölcsöt, az nem tanítvány
= A gyümölcsöt-nem-hozás oka az egymásbanlevés hiánya
= Jézuson kívül léven semmit sem tudunk tenni az Országért
= Jézus azáltal hoz gyümölcsöt, hogy bennünk van

30. = Jézus nélkülünk nem hoz gyümölcsöt
 = Jézus csak az egymásbanlevés (Szent Pál szavával: a kegyelem) által hatékony
 = (A kegyelem csak általunk és bennünk lehet hatékony).

A tételek megfogalmazása nemegyszer heves vitákat, eszmei összecsapásokat vált ki a szentírásolvasó közösségben. A fenti tételek is megkérdőjelezték nem egy megrögzött előfeltevésünk értékét; pl. „Most nincs kegyelmi idő...”.

B) Szövegszintézis

A szövegelemzés azt akarja megállapítani, hogy az egyes versek megfogalmazásakor a szerző mit mondott, mit gondolt. A szöveg-szintézis pedig azt, hogy a szerzőben milyen kép él Istenről és Istennek hozzánk való viszonyáról; tehát azt, hogy a szerző milyen hittankönyvet írt volna, ha megszerezni akarta volna ezekre vonatkozó tudását.

Ha analizáltunk már egy szentírási könyvet, vagy legalább is annak egy nagyobb részét, hozzáfoghatunk a szintetizáláshoz. Úgy kezdjük, hogy minden egyes tételünket ellátjuk egy kategóriaszámmal. Módszerünk öt kategóriával dolgozik:

- I. Isten élete önmagában (Vannak alkategóriái).
- II. Isten kinyúlása felénk (Vannak alkategóriái).
- III. Az ember kinyúlása Isten felé, és az ember felé (Vannak alkategóriái).
- IV. Csak történés, nem ad semmi tájékoztatást a fentiekre vonatkozóan, pl. „Jézus a vetések között járt” (Mk 2,23). Alkategoría nincs; szintetizálásunkban az időrend egymásutánját követjük majd.
- V. Az „ország” (és rokonértelmű szavak) fogalma (Vannak alkategóriái).

Az alkategóriák bontják, részletezik a fenti témaköröket.

- I/1: Az egy Istenre vonatkozó tájékoztatók, pl. „Van Isten”;
 I/2: Szentháromságra vonatkozó tájékoztatók, pl. „Istennek van Fia”;
 II/1: A Fiú megtestesülése és nevei, pl. „Isten elküldi Fiát, Jézust”, ill. „Jézus a Messias”;
 II/2: Jézus örömhírt hirdet;
 II/3: Jézus tanít minket;
 II/4: Jézus életet (s ehhez tartozókat) ad nekünk;
 II/5: Jézus kereszthalálának jelentősége;
 II/6: Jézus szeretete, bennünket Önmagával és egymással egyesítő munkája;
 II/7: Jézus egyházalapítása;
 II/8: Jézus második eljövetele;
 III/1: Jézus a célunk, utunk és példaképünk;

- III/2: Jézus etikai állítmányai;
 III/3: Jézus antropológiai fogalmai;
 III/4: Jézus hit- és hűség-fogalma;
 III/5: Kit kell szeretnünk? A szeretet-törvény;
 III/6: Az adás-törvény és a szegénység;
 III/7: A vissza-nem-ütés és a békesség-teremtés törvénye;
 III/8: A szolgálat és kicsiség törvénye;
 III/9: Az igazmondás;
 III/10: Jézus tanítása a családról;
 III/11: Szentségek és apostolkodás;
 III/12: Az imádkozás;
 III/13: Jézus tanítása a reményről;
 V/1: Isten országa;
 V/2: Sátán országa;
 V/3: Evilági ország.

Tételeink kategóriaszámmal való ellátása is közösségi megvitatás formájában történik. Ezután hozzáfoghatunk az egyes kategóriákba csoportosított tételek egymásbafűzéséhez. A *Kolosszeiekhez* írt levél pl. 412 tételt adott; ebből a következő nyolc került az I/1-es kategóriába.

- 1,1 = Istennek van (reánk vonatkozó) akarata;
 1,2 = Isten a mi Atyánk;
 1,15 = Isten láthatatlan;
 1,19 = Isten magában foglal minden teljességet;
 2,2 = Istenben a bölcsesség és a rendezett ismeret minden kincse megvan;
 2,12 = Istennek van energiája;
 3,10 = Isten az ember megalkotója;
 4,12 = Istennek van akarata.

A fenti tételeket egymásbafűző szintetizálás inkább egyéni munka, s ezért „házi feladattá” is tehető. Az elkészült munkát a közösség majd meghallgatja, módosítja vagy magáévá teszi. Lássuk a fenti nyolc tétel alapján elkészült „dolgozatot”:

„Mind a nyolc megállapításból nyilvánvaló, hogy a levél vallja a tételt: Van Isten. Milyen képet rajzol a levél Istenről? Nem elképzelhető, csak elgondolható, mert Isten képbe nem öltöztethető, hiszen láthatatlan (1,15). A levél legátfogóbb megállapítása Istenről ez: Magában foglal minden teljességet (1,19). Ezt a teljességet a levél leginkább Isten értelmi képességeit illetően részletezi. Megvan benne a bölcsesség és a rendezett ismeret minden kincse (2,2). Nemcsak értelmi képességgel rendelkezik, hanem akarattal is (4,12). Van benne energia mindannak megvalósítására, amit jónak lát, és akar (2,12). Mivel minden teljességet magában foglal, ezért energiájának, akaraterejének végtelen nagyok kell lennie. Ennek folytán Isten megteremtője az embernek is (3,10). Kapcsolata hozzánk nem is akármilyen, gondol, törődik velünk: Atyánk (1,2). Alátámasztja ezt a levélnek az a megállapítása, hogy terve, célja van velünk: van reánk vonatkozó akarata is (1,1)”.

	Von. 1. p.	Von. 2. p.	Von. tart.	Intenz.	Követk.	Feltétel
	5,43 = ószövetségiak	honfitársakat, ellenséget nem ellenségeinket,	a gyűlölet ellentéte	—	—	—
	5,44 = Jézus népe	a bennünket gyűlölőket, üldözőket, átkozókat	jót cselekedni, imádkozni	—	a mennyei Atya fiaivá levés	—
	5,45 = Mennyei Atya	jókat, gonoszakat; Istennek tetszőket és nem tetszőket	napsütést és esőt adni	—	—	—
	5,46 = Jézus népe	nemcsak az őket szeretőket	—	—	jutalom	—
5.	= vámosok	csak az őket szeretőket	—	—	nincs jutalom	—
	5,47 = Jézus népe	nemcsak a rokonokat	köszönteni, bőségesen- tökéletesen cselekedni	—	jutalom	—
	= pogányok	csak a rokonokat	köszönteni	—	nincs jutalom	—
	5,48 = Jézus népe	mindenkit	tökéletesnek lenni,	ahogy az Atya	—	—
	= Mennyei Atya	mindenkit	tökéletesnek lenni	—	—	—
10.	6,24 = Isten népe	Istent; a sátánt nem	nem gyűlölni, nem meg- vetni, szolgálni, ragasz- kodni, egyetlen úrnak te- kinteni; a sátán irányában ezeknek ellentétét tenni	—	—	két urat el nem ismerni
	19,19 = az örök életre bemenni akaró (= mindenkit)	felebarátját	tökéletesnek lenni, eladni mindenét és a szegények- nek adni; örök életre be- mehetést biztosító cselek- vés	ahogyan magamat	mennyei kincset birtokolni, bemenni az örök életre	lehetőleg nem gaz- dagnak lenni
	19,19 = Isten népének	önmagukat	—	—	—	—
és	22,39 egyedei	Istent	foglalata a Törvény és a Próféták követelményei- nek; a nagy parancs	a teljes szívből, lélekből, elméből, erővel	—	—
	22,37 = Jézus népe	Istent	foglalata a Törvény és a Próféták követelményei- nek	ahogyan magamat	—	—
	22,39 = Jézus népe	felebarátot (= mindenkit)	foglalata a Törvény és a Próféták követelményei- nek	ahogyan magamat	—	—

C) Névszóelemzés és szintézis

Az elemzés során is, a szintézis-alkítás során is kétségek merülhetnek fel, milyen értelemben használt a szerző egy-egy kifejezést. Ennek tisztázására való a szóelemzés. Ez a vizsgálati módszer jóval rövidebb idő alatt nyújt meglepő információkat. A Jézus ajkára adott mondatok szókincséből válaszszunk ki egy tetszőleges szót: aszerint, hogy miben akarunk jézusi információhoz jutni. Vegyük például a latin-amerikai katolikus világ égető problémáját: erőszak, vagy nem erőszak? Sántha Ferenc „Az áruló” című írásának megjelenése óta a téma talán idehaza sem érdektelen. A Vigilia októberi számában a marxista Hahn István egyértelműen erőszakot-nem-ismerő etikának vallja a jézusi és a korai keresztény etikát. Ezzel szemben ugyanott, az ugyancsak marxista Heller Ágnes, a partizánként hősi halált halt kolumbiai pap, Torres etikáját dicséri keresztény etikaként. Katolikus tudatunk is meglehetősen problematikus: Valljuk a hegyi beszédet is, de valljuk a „természettörvényt” is, azaz az önvédelem jogát és köteleességét, a közösségnek ártó gonoszok megbüntetésének köteleességét; röviden: az „igazságosság” erényét. Kössünk tehát ki az „igazságos” szó vizsgálatánál. Ennek szentírási megfelelője a latin „iustus”, a görög „dikaios”, a héber „szaddik”. Ha jelöli valamilyen szó Jézus nyelvében az igazságosságot, akkor csak ez jelölheti. Hogy Jézus ténylegesen milyen tartalmakat kölcsönöz ennek a szónak, azt úgy állapítjuk meg, hogy az egyes mondatokon belül egyenként meghatározzuk a szó jelentéstartalmát. Hogyan? A mondat többi szavainak a segítségével. Ha az olvasó ellenőrzi az alábbi szóanalitikus meghatározásokat, közben el is sajátítja a módszert.

- J 17,25 = az Atya
 Mt 5,45 = aki nem bűnös
 = aki olyan, mint a jó
 = aki nem olyan, mint a gonosz
5. Mk 2,17 = a bűnös ellentéte
 = akit Jézus nem jött hívni
- Mt 10,41 = aki olyan, mint a próféta
 = akit Jézus értékelt
 = aki jutalmat kap
10. Mt 13,17 = látni, hallani szeretné Jézust
 = sok volt belőlük a Jézus előtti múltban
- Mt 13,43 = ragyog, mint a Nap Atyja országában
 = az Ország fia
 = akit nem vetnek tüzes kemencébe

15. Mt 13,49 = a gonosz ellentéte
 Mt 23,28 = nem az, aki az emberek szemében látszik annak lenni
- L 16,15 = aki az Istennek a szemében az
- Mt 23,28 = nem képmutató
 Mt 23,29 = akiket megölnek az emberek szemében igaznak látszó
20. = akiknek sírját díszítik ugyanezek
 Mt 23,25 = akiknek vérért ontják ugyanezek
 = Ábel és Zakariás
 Mt 25,37 = az Atya áldottai
 = akiket Jézus a juhokhoz és nem a kosokhoz hasonlít
25. = akiknek az Ország készül a világ kezdetétől
 = akik öröklék ezt az országot
 Mt 25,37 = gyakorolják a szeretet hatféle cselekedetét
 Mt 25,46 = nem az ördög népe
 = akik bemennek az örök életre
30. L 14,14 = feltámadnak
 L 15,7 = nincs szükségük metanoiára = örülnek nekik a mennyben
 = nem vetnek meg másokat
- L 18,9 = Isten, aki megfizet azért, amit tesznek
 Mt 20,4 = Isten, aki megfizet azért, amit tesznek
35. = fizetség, amelyet Isten ad az embernek
 L 12,57 = ítélet, melynek tartalma: Jézus a Messiás
 J 5,30 = ítélet, melynek megformálója az Atya akaratát keresi
 = aki az Atya akaratát keresi
 = Jézus
40. J 7,24 = ítélet, amely a valóságnak megfelelő: Jézus tiszteli a törvényt
 = ítélet, amely valóságnak megfelelő: szabad szombaton jót tenni
42. = Jézus

Ezután következik a feladat nehezebbik része, a kategorizálás, amely feltétele a szintézis-készítésnek. E szószintézis során nincsenek eleve adott kategóriák. Az anyagnak magának kell felkínálnia a maga kategóriáit. Jelen esetben e 42 meghatározás anyaga öt kérdés által alkotott öt csoportba sorolható. Mégpedig: 1. Hányféle értelemben használta Jézus a szót? (6, 8, 16, 17, 31. tételek). 2. Kit tekint Jézus igaznak? (1, 7, 11, 13, 22, 28, 39, 42). 3. Milyen az igazak magatartása? (2–5, 10, 15, 18, 23–4, 27, 33.). 4. Milyen a sorsuk? (9, 12, 14, 19–21, 25–6, 29, 30, 32, 34–5). 5. Mi a magatartásuk gyökere, végső irányítója? (36–8, 40–1).

Az alábbiakban a részletes kidolgozásnak csak a végeredményeit foglaljuk össze. 1. Vannak, akiket Isten tart igazaknak. Ezeknek legnagyobb ellenségei azok, akiket az emberek tartanak igazaknak. Ez utóbbiakat Jézus nem hívja meg. 2. Igaznak tartja Jézus az Atyát, önmagát. De az embereket is; azokat, akik olyanok, mint a próféták. Ezek nem az ördög népéhez tartoznak, nem gonoszak, nem bűnösök. Ezek Jézus országának a fiai. 3. Magatartásuk: tisztelik a törvényt, nem képmutatók, nem embertmegvetők. Isten napját jócselekedetekkel ünneplik, enni-inni adnak, lakást, ruhát adnak, beteget, rabokat látogatnak. Nem öklelő kosokként viselkednek, hanem szelíd juhokként. 4. Sorsuk itt a földön: vérüket kiontják, de haláluk után már gyilkosaik is tisztelik őket. Az örök büntetés elkerüli őket. Nagy jutalmat kapnak: ők öröklik az országot, bemennek az örök életre, ahol fényesek lesznek, ahol örülnék nekik. 5. Az igaz az Isten akaratát keresi, ezért Isten a maga népének tekinti őt. Az igaz – az Istennek tetsző. Világos tehát, hogy Jézus szerint csak az éri el az Istennek-tetszés, a „szaddik”-mivolt mércéjét, aki nem csupán azt teszi, amire valamiféle jog kötelezheti őt, hanem aki szeret is. Egy nyelvi paradoxon adja meg az összefoglalást: Jézus szerint az az „igazságos”, aki szeret; tehát az, aki adja a másinak azt is, amire jog őt nem kötelezheti. Ez az eredmény annál is érdekesebb, mert éppen napjainkban kezdjük világosan látni, hogy az éhezők megetetése követelménye az igazságosság eszményének, amelyet még az önnön zsebünkbe belenyúló szeretettel is csupán közelítgetni tudunk csak. Másfelől pedig az is nagyon tanulságos, hogy Jézus sem Istent, sem embert nem jellemez ezzel a szóval azon az alapon, hogy büntet, igazságot szolgáltat – akármily nagy bűnösöknek is. Az „osztó igazságosság” hiányzik tehát annak a Jézusnak a „szaddik”-fogalmából, aki a Hegyibeszédben így fogalmazta meg örömhírének máig is botránytételét: „Ne álljatok ellen a gonoszknak!”

D) Igeelemzés és szintézis

Más módszerrel kell eljárunk, ha nem névszónak, hanem igének a jelentését akarjuk megállapítani. Elemezzük a jézusi tanítás legfontosabb igéjét: a „SZERETNI” igét; Máté evangéliuma alapján, amelyben 7 ízben fordul elő ez a szó. Minden egyes előfordulásnál megnézzük:

Ki az, aki szeret? (vonatkozási első pont)

Ki az, akit szeretnek? (vonatkozási második pont)

Miben nyilvánul meg a szeretet? (vonatkozási tartalom)

Milyen a szeretet intenzitása? (hőfoka, nagysága)

Mi a szeretet következménye?

Mi a szeretet előfeltétele?

Ezek után elvégezzük a szintetizálást, miként tettük a „szaddik” esetében is. Mindezekelőtt meg kell állapítanunk, hogy szavunkat Jézus két jelentéstartalommal használja: egy dicsért, és egy elutasított tartalommal. „Szeretnek” az ószövetségiek, a vámosok, a pogányok is (1, 5, 7), de ezzel a szeretettel Jézus nincs megelégedve. A Mennyei Atya, Jézus népe, az örökéletre bemenni akarók másképpen szeretnek. Első kérdésünkre tehát az alábbi választ kapjuk: Mivel a Mennyei Atya szeret, ezért szeretnie kell mindenkinek, aki el akar jutni Hozzá, tehát az Isten egész népének, egyenként és összességében. De nem akármilyen szeretettel, hanem azzal a szeretettel, amely jellemző a Mennyei Atyára.

Mivel nagyon hosszúra nyúlnék ez a beszámoló, meg kell kérnem az olvasót, hogy „házi feladatként” szíveskedjék elvégezni a másik öt kérdés anyagának szintetizálását. Ennek ellenében útbigaizitással szolgálnék egy gyakorlati jellegű kérdésben. Mivel a munka során kinek-kinek más és más fordítás áll rendelkezésére, előbb-utóbb jelentkeznek az érdeklődés az eredeti szöveg iránt (Franciaországban nem-pap katolikusok ezért pl. már héberül is tanulnak). A reformátusok sajtóirodájában (Abonyi u. 21.) kapható görög nyelvű Újszövetség, versenkénti görög–magyar szöveget, rövid nyelvtannal együtt (Kiss S., Szómagyarázat), az egyes görög szavak összes előfordulási helyét feltüntető „konkordancia” (Schmoller), valamint ó- és újszövetségi magyar nyelvű tárgymutató-idézetgyűjtemény (Virágh S.).

Megismertük tehát a szentírásolvasás egy módszerét. A gyakorlat nyilvánvalóan teheti több előnyét. A legjelentősebb talán ez: segít megállapítani, hogy mit is gondolt az, aki kétezer esztendővel ezelőtt az Újszövetség egyik vagy másik könyvét megírta. Nem a magunk gondolatait olvassuk bele a szövegbe, hanem a kinyilatkoztatást vesszük tudomásul. Jelentős előnye az is, hogy bősséggel vet fel oly problémákat, amelyek termékeny beszélgetésekre adnak lehetőséget. Harmadik előnye, hogy nincs feltétlenül szükség szakképzett teológus jelenlétére. Isten népe ezt családban, kis baráti közösségekben odahaza is tudja csinálni, nem csak a templomban. Végezetül ez a közösségi szentírásolvasás elmélyítheti az egyház-község tagjaiban a tudatot, hogy életüket arra kell felhasználniuk, hogy Jézus munkatársaiként előbbrevigyék az ő nagy ügyét: megteremteni a Szeretet Országát a Földön.

— iy

TIMKÓ IMRE: KELETI KERESZTÉNYSÉG, KELETI EGYHÁZAK

Szent István Társulat. 1971. 535 lap.

Első világháború előtti egyházi életünknek egyik súlyos mulasztása volt: észre nem venni, gyakorlatilag és szellemi téren kapcsolatot nem teremteni az ország akkori területén élő keleti keresztényekkel. Míg a Nyugat erőltetett utánzásában láttuk egyetlen üdvösségünket, itthon olyan feladatokat hanyagoltunk el, amiknek megoldására a feltételek szinte kizárólag nálunk voltak adottak, s elvégzésük nemcsak magunknak s a velünk élőknek lett volna hasznos, hanem a Nyugatot is gazdagodott volna általa. A világháború előtti Magyarországon 1910-ben volt 6 gör. kat. püspökség (illetve érsekség), 2100 parókiával, 3000 leányegyházzal, 2147 pappal és 2 millió hívővel (zömükben erdélyi román és kárpátaljai ruszin). A görög keletieknek (ortodoxok) pedig 7 püspökségük (illetve érsekségük), 2200 parókiával, 600 leányegyházzal, 2220 pappal és 3 millió hívővel. Micsoda vallási és társadalmi erő az adatok mögött! S mégis, akkori egyházi életünk mindezt a levegőnél is kevesebbnek vette! A lassú felismerés — jól elkésvé — a két világháború között kezdett derengeni. Az úttörés nehéz munkájának egyik érdemes elindítója, kutató és publisztikai tevékenységével *Szántay-Széman István* (Az unionizmus, 1932), az akkori hivatalos egyházi álláspontot véve mércének. 1934-ben pedig megjelent *Lippay Lajosnak* a keleti egyházakról szóló jó kis műve a „Szent István Könyvek” sorozatában. E szerény kezdetek fölött a zsinat hozta nagy szemléletfordulat következtében elhaladt az idő. A hiány pótlására *Timkó* professzor vállalkozott. Feladata nem volt könnyű. Nem kevesebbről volt szó, mint az anyag feltárása és feldolgozása közben állandó színopszisban tartani mintegy 1500 év távlatát (!), s ezen belül a szerteágazó szempontok és tények szövevényét. Feladatát sikerrel oldotta meg. Könyvének anyagát négy részre osztotta. Az első Kelet és Nyugat kereszténységének történeti és teológiai vizsgálatát (39—132); a második a hitszakadár (ariánus, nesztoriánus, monofizita) keletiek csoportjait (133—220); a harmadik a bizánci szertartású (egyesült

és nem egyesült) egyházakat (221—364) a negyedik a magyarországi keleti (egyesült és nem egyesült) egyházak történetét ismerteti (365—488). Jó módszere hozzásegíti, hogy a könyvében megjelenő nagyszámú és sokszínű anyag szerves egységben lép az olvasó elé. A két vezérmotívum, amely a szerző munkamódszerét irányítja: objektivitása a történelmi tények, és szeretete a keleti testvérek iránt. E kettős szempont érvényesítése kölcsönöz műve tudománytikájának magas szintet. S eléri, hogy az eddig magunktól távolinak érzett keleti vallásos világ nemcsak látóközeliinkbe jut, hanem okosan megmutatott értékein keresztül rokonszenvenné is válik. Az az érdeklődés, amit a könyv végig kivált az olvasókból, csúcserékét éri el a magyar vonatkozásoknál. Meglep, hogy milyen gazdag érintkezése volt történelmünknek a keleti kereszténységgel. Egyben ez az anyag rész lesz az, amelynek néhány megállapítása könnyen kiválthatja szaktörténészek bírálatát. Hogy csak egyet említek: nem igen lesznek, akik osztanák a *Bíborbanszületett „De administrando imperio”* c. művének azt a hatáserékét Szent István „Intelmeinek” keletkezésére, aminő szerzőnk könyvében jut kifejezésre. Külön ki kell emelni a könyv 38 lapra terjedő irodalmi apparátusát, amit részünkről legfeljebb — a hazai 17—18. századi unióval kapcsolatban — a nagyszombati egyetem néhány tanárának (pl. *Szentiványi Mártonnak*, *Baranyi Pálnak*) 1—2 ide vonatkozó művével, majd a múlt századi *Nilles*, innsbrucki professzor klasszikus munkájával (*Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani. I—II. 1885*) egészítenénk ki, amely utóbbi nemcsak az unió mozgalmának hivatalos dokumentumgyűjteménye, hanem az unió eseményeit és szereplőinek tevékenységét is jól összefoglalja. Végül is *Timkó* professzor értékes könyve egyik építőeleme annak az iránynak, amelyet a zsinat szellemében így fejez ki: „Emberi gyarlóságok okozták a különválást, emberi erényeknek kell megteremteniök a találkozást is” (19). *Félegyházy József*

A helyes félelem a hit gyermeke, a téves a kételynek szülötte; vannak, akik attól félnek, hogy elveszítik az Istent, mások viszont attól, hogy esetleg megtalálják.

Blaise Pascal

BIBLIÁVAL VASÁRNAPRÓL VASÁRNAPRA

Mai gondolatok új liturgiánk szentírási olvasmányaihoz

Bécs, 1971. Opus Mystici Corporis.

A „*La Bible du dimanche*” új, javított kiadásának magyar fordítását kapjuk a könyvben. Szövege végigkíséri az olvasót a vasár- és ünnepnap szentírási szakaszokon mindhárom olvasmányi évben (A, B és C év), de nem a liturgikus év sorrendjében, hanem a szentírási könyvek egymásutánjában a Teremtés könyvétől a Jelenések könyvéig. Az egyes könyvekhez (vagy azok csoportjaihoz) a szentírástudomány mai állapotának megfelelő bevezetést ad, majd következik az illető könyvből vett perikopa címe és alcíme, a helyének fejezet és vers szerinti megjelölése, valamint annak a vasár- vagy ünnepnapnak és olvasmányi évnek a feltüntetése, amelynek miséjében sorra kerül. A szakaszok kikeresésére szolgál a könyv végén elhelyezett táblázat. A könyv 8. oldalán kis liturgikus naptár tájékoztat arról, melyik évben melyik olvasmány-sorozat szerepel.

Dr. Franz König bíboros, bécsi érsek ajánlásának egyik mondata találóan jellemzi a francia szerzői munkaközösség célkitűzését: „*hogy a Biblia üzenetét a mai ember érdeklődésével és igényeivel vizsgálják*”. A könyvet tehát nem lehet egyszerűen besorolni a homiletikus kézikönyvek közé, még kevésbé minősíthető olyan oktató és épületes könyvnek, mint pl. a múlt századi Goffine. „*Kommentáraink — vallják a szerzők — ... nem kívánnak kész ételt nyújtani. Inkább arra ösztönzik az olvasót, hogy vegyék kezükbe a Szentírást, elmélkedjenek maguk a szövegen saját tapasztalataikból, saját életükből, családjuk és barátaik tapasztalataiból is kiindulva. Az ilyen kitartó és őszinte elmélkedések és beszélgetések áldásos következménye lehet a személyes találkozás Krisztussal*”. (Kiemelés az ismertetőtől.)

A könyv formája, kivitelezése ügyes és izléletes. Két hátránya van, amiről a kiadó sem tehet. Az egyik az, hogy magukat a szentírási szövegeket csak jelzi; közlésükről „*esetleg évek múlva, az új öszövevény fordítás elkészülte után, lehetne ... szó*”. A másik, hogy a betűtípus néhol nagyon apró, ami gyöngült látású olvasók számára megnehezíti a könyv használatát.

Az viszont, hogy elég sok a sajtóhiba — még azokon kívül is, amelyeket a „Hibaigazítás” közöl — már a következő kiadásnál figyelembe veendő. A Böjt 1. vasárnapi evangélium (A évben) kommentárja fölött pl. rossz a C év megjelölése. Ezt ugyan kiigazítja a „Hibaigazítás” rovata A évre. De már néhány oldallal előbb a (157. oldalon) Mt 1,18—24, ill. Mt 1,1—25 perikopával kapcsolatban a „Működjünk közre Istennel” főcím alatt bizonyára téves a „Jézust megkísérti a Sátán” alcím. „A magyar helyesírás szabályai” szerint egyébként kis kezdőbetűvel írjuk a „sátán”-t. Jó lenne egyöntetűsége juttunk a szentírási könyvek rövidítésére nézve is. (Mt vagy Mt.; Luk. v. Lk stb.) A fordítás magyarossága és dinamizmusa szempontjából pl. a 148. oldal második mondata talán jobb, átütőbb lenne így: „Vagy elpusztulunk perzselő tűzében, vagy örökké boldogok leszünk éltető fényében”.

Ezek a jószándékú észrevételek azonban mit sem vonnak le a könyv *hézagpótló* jelentőségéből, amelynek tudatában mind a kiadó, mind a fordítók szerető sietéssel adtak lelki szomjat oltó karácsonyi ajándékot a kezünkbe.

V. T.

Ha az istenszeretetet hőseivé akarunk válni, csak egyet kell tennünk: szerszük embertársainkat türelmesen, megbocsátással és készségesen segítünk nekik. Így azután nemcsak gyakorlatilag éljük keresztény hitünket, de annak lényegét is megérintjük. Ez az emberek felé forduló szeretet annak a szeretetnek tanúságtevőivé avat minket, amelyet az Atya közölt Jézus Krisztus által. Az emberek így hinni fogják, hogy Isten valóban létezik, mert felismerik majd Isten szeretetét azokban, akik az övéinek vallják magukat.

Karl Rahner

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

Hírek a „hivatások” kérdésével kapcsolatban

A világ néhány országában ma is bőséges a papi-, szerzetesi utánpótlás. Néhány kiragadott példa szemlélteti ezt: *Lengyelországban* 1970-ben 263 világi, és 118 szerzetes-papot szenteltek; az ország 24 szemináriumában 3131 papjelölt tanult. *Indiában* állandóan nő a hivatások száma. Jelenleg 165 férfi és női szerzetesrend működik, a legnagyobb köztük a jezsuitáké, amelyhez 1408 pap tartozik, közülük 852 indiai. *A Terézia anyja* által 1950-ben alapított „szeretet miszcionáriusainak” elnevezett szerzetesrend, amely a betegek és szegények hősiességének gondozásával vált világhírűvé, ma 1016 tagot számlál. *A tanzániai Sonoga* püspökének idén 50 jelentkezőt kellett visszautasítania, mert nem tudott helyet biztosítani számukra a szemináriumában.

Ezekkel az elszórtan jelentkező biztató jelenségekkel szemben azonban egy a *Hittani Kongregáció* által kiadott hivatalos nemzetközi áttekintés súlyos problémákra utal a papi hivatások terén. Eszerint 1963-tól 1969. III. 31-ig 8287 pap fordult Rómához laicizálási kérelemmel (a papok összlétszámának 2,5%-a), s ugyanez idő alatt a becslések szerint 2800 pap hagyta el hivatalát felmentéskérés nélkül. Az utóbbi évek adataira alapozva számításokat végeztek a jövő évek várható alakulásáról. Ezek alapján 1975-re a jelenlegihez viszonyítva egyesek szerint mintegy 5000-el, mások szerint még sokkal többel fog csökkenni a papság létszáma.

Arra a kérdésre, hogy *miért van ilyen nagy különbség* különböző nemzetek között a hivatások terén, a következő elgondolkoztató választ adják, — természetesen feltételezve még számtalan rész-szempont figyelembevételét: Alig merül fel probléma azokban az országokban, ahol az Egyháznak vagy a társadalomnak valamilyen szempontból szorongató helyzete elfordítja a figyelmet az Egyház benső életéről, annak kritikus szemléletétől, s a „kifelé nézésre” — az önvédelemre, misszionálásra, karitatív munkára — kény-

szeríti a keresztényeket. A hivatások számának csökkenése olyan területeken nagy, ahol a keresztények jobban „ráérnek” foglalkozni az *Egyház benső ügyeivel*: az egyházi tekintély, a korszerűség stb. kérdéseivel. Azonban e vidékeken is elmondhatjuk, hogy a hivatások számának visszaesése *nem a krisztusi tanok iránt való érdektelenségnek jele*. Hiszen nagyon sokan tanulnak teológiát világiak, férfiak és nők is. Viszont egyre növekszik azoknak a fiataloknak száma, akik a teológia elvégzése után nem szenteltek pappá magukat, mert nem akarják vállalni — sokak nyilatkozata szerint — a mai egyház-szervezet merev és korszerűtlen kötöttségeit.

*

A *Lengyel Püspöki Kar* többéves lelkipásztori és prédikációs tervet dolgozott ki, amelynek szem előtt tartása kötelező egész Lengyelországban, valamint a külföldi lengyel plébániákon. Az 1971-es év programja többek között célul tűzi ki a plébániai közösségeken belül a *kis csoportok létrehozását*, a hívek közösségi életének elmélyítését („arról ismerjenek meg benneteket, hogy szeretitek egymást”). — Utat kíván nyitni a püspökök és papok, valamint a papság és a világiak dialógusa felé. — Különösen jelentős tervük az, hogy lelkipásztor-centrumokat hozzanak létre.

*

A *valóság meghamisítása?* Az 1971 őszi püspöki szinodus előtt a világ számos egyházmegyéjében a papok, másutt a papi tanácsok véleményét kérdezték meg a papságot érintő, tárgyalásra kerülő kérdésekről. A beérkezett válaszok kiértékelése, illetve a reájuk való hivatkozás általában csupán egyszerű *százalék-arány alapon* történt. *Szociológusok* ezzel szemben rámutatnak, hogy az ilyen kiértékelés *meghamisítja* a valódi képet. Hiszen a papság tudvalevően sok országban relatíve előregedett. Ezáltal az „idősek” mindig túlsúlyban vannak, s így a fenti mód-

szerrel nem tűnik ki, hogy mi a fiatal papság igénye. Magyarországon pl. egyik EPSz tagjainak átlagos életkora 50 év felett van; 32 tagja közül csupán egy fiatalabb 32 évnél.

Az idősebb generáció számára – érthető módon – számtalan probléma már nem is merül fel. Ha tehát a jelenkor papi problémáiról képet akarunk kapni, illetve a jelen igényeit meg akarjuk érteni, akkor bizonyos kérdéseket attól a korosztálytól kellene megkérdezni, amelynek problémáiról éppen szó van. – Egy példa tón jobban szemlélteti a problémát: A szinodus előtti általános körkérdés eredménye szerint *Ausztria* papjainak 63,4%-a helyesnek tartja, hogy pappá szenteljenek nős embereket is. Ha azonban korosztály szerint vizsgáljuk a válaszokat, kitűnik, hogy a 61 éven felüliek 49%-a képviseli ezt a véleményt, míg a 32 év alattiak 80%-a.

anc.

A teológiában és az Egyházban bekövetkezett változások megítélése alapvetően látásmód kérdése. Más és más lesz aszerint, hogy valaki sztatikusan vagy dinamikusan értelmezi, még inkább: fogja fel a a világot. Hogyha valakiben élményszerűen tudatosodott az evolúció, vagyis az, hogy a látható, tapasztalható világ, maga az ember is – nemcsak testét, hanem szellemét tekintve is – szüntelenül változik, fejlődik, az szükségképpen mozgásukban fogja fel a jelenségeket, az Egyházat, a kinyilatkoztatást, illetve annak megértését, értelmezését. Ez a látás, a historikus látásmód – Hegel nyomán – megkülönbözteti az esse-t, a maradó elemet a fieri-től, az alakulótól, az újtól. Minden ennek a kettőnek a szintézise.

J. Höftner kölni bíboros-érsek a modern társadalom és Egyház kapcsolatának szakavatott ismerője. A püspöki szinoduson is egyik előadója volt a kérdésnek. Gondolatait a következőképpen lehetne összefoglalni: Az Egyháznak az a küldetése, hogy hirdesse a világnak a Krisztusban kapott üdvösséget, egyáltalán nem zárja ki a szolgálatot társadalmi síkon, sőt egyenesen magában foglalja azt. A modern, vallási-világnézeti szempontból pluralista társadalmunkban azonban csak addig eredményes, csak addig van jelen az Egyház, ameddig eléri a „keresztények tanúságtétele”. Feladata azon alapvető etikai értékek hirdetése, melyek nélkül nem lehetséges emberi együttélés. Kötelessége tehát felemelni tiltakozó szavát abban az esetben, hogyha az ember alapvető jogait – így az élethez, a testi sérthetlenséghez, a szabadsághoz való jogát – érné sérelem. A társadalmi és politikai kérdésekben rábízta a döntést az egyes keresztények lelkiismeretére.

A társadalomépítés az államforma tekintetében éppen ezért különbözhet az egyes keresztények véleménye. Senki sem igazolhatja e téren a maga véleményét az Egyház tekintélyével. (Vö.: *Gaudium et Spes* 43.)

Szívesen élcelődünk a kazuisztikus morális felett. Hajlunk azonban arra, hogy a fürdővízzel együtt a gyereket is kiöntsük. Mert nyilvánvaló, hogy a hagyományos kazuisztikának voltak hibái, el is vetjük ezeket. Ez azonban semmiképpen sem jelentheti azt, hogy ma már egyáltalán nincs is szükség kazuisztikus morálisra. Olyanra, amely a keresztény életnek nemcsak az alapelveit tisztázza, hanem eligazítást ad a különböző élethelyzetekben is, hogy miként lehet megvalósítani az eszményi elveket. A jelek szerint ma még csak az elvek újrafogalmazásánál tartunk, s az idő még nem érett meg arra, hogy egy modern „kazuisztikus” morális tisztázná azok megvalósítását is. Nagyon valószínű, hogy ebben az új morálisban több kérdés nyitva fog maradni, helyet adva a pluralisztikus, a konkrét szituáció szabta megoldásoknak.

gj.

Válságban a biblikus igehirdetés

A liturgikus mozgalom a kezdet kezdetétől élénk érdeklődést tanúsított a Szentírás iránt. Hiszen épp a Biblia az egyik legbővebben patakzó forrás az egész istentiszteleti életnek, különlegesen pedig a szentmise ima-, ének- és olvasmányszövegeinek. A külföldi példák mellőzésével elég, ha emlékeztetünkbe idézzük, hogy *Szunyogh Xav. Ferenc*, hazai nagy liturgikus apostolunk volt, egyúttal a Szentírás népszerűsítésének nagy előharcosa is. (Gondolunk pl. biblikus lelkigyakorlataira, amelyek könyvalakban is megjelentek: „Péter, Krisztus sziklája” (1941); „Hét mennyei üzenet” (1941) és végül a „Szent Pál cselekedeteinek” I–II. kötet (1944)).

Most, hogy a mozgalom célkitűzései a II. Vatikáni zsinat liturgikus határozata nyomán világszerte „átütöttek”, nálunk is megnövekedett az igény a megújított szentmise keretébe illeszkedő biblikus igehirdetés iránt. Bizonyítja ezt pl. a *Szalai János* szerkesztésében megjelent 3 kötetes „Igehirdetés és liturgia”, valamint a folyóiratunk tavalyi évfolyamában nyitott „*Exegézis és Kérügma* (= igehirdetés)” c. rovat. Am alig indult útjára a modern biblikus homília, egyesek máris fangoztatták, hogy nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket.

Az igehirdetés helyzetét, nehézségeit körünkben felmérhetjük tárgyi, és alak (formai) szempontból. A *Theologie der Gegen-*

wart 1970. 1. számában J. Milla, az igehirdetés tárgyismeretének tanára a palottinuskok Augsburg melletti főiskoláján „Zwischenbilanz der biblischen Verkündigung” (A biblikus igehirdetés időközi mérlege) c. tanulmányában igyekszik elvégezni ezt a felmérést. Az igehirdetésnél – mint minden közlésnél – arról van szó, írja, hogy mit közöljünk, és arról, hogyan közöljünk, hogy az emberek helyesen fogadják.

Az első szempontból természetes, hogy mozgásba került a bibliai igehirdetés: hiszen mozgásba jutott a teológia, amelyhez közel áll, a liturgia, amelyhez közelebb, s végül a Biblia, amelyhez legközelebb áll. Minél biblikusabb az igehirdetés, annál inkább válnak a Szentírás értelmezésének (exegézis) kérdései az igehirdetés kérdéseivé. Ebből az alapállásból kiindulva azután sok mindent megérthetünk. Tán mindenekelőtt azt a kérdést, hogy mit közölhetünk a Szentírásból mint bizonyos, biztos üzenetet akkor, amikor pl. problémákkal terhes a gyermeksgégtörténet, a feltámadás, a csodák és ördögűzések leírásának értelmezése.

A Szentírásnak egyik sajátossága, hogy az egyes könyvek megírásában érvényesült a válogatás elve és a teológiai reflexió bizonyos fajtája. Ez a homiletika tárgya és formája szempontjából annyit jelent, hogy az írók úgy fogalmazzák meg koruk emberének a kérdéseit, mint visszakérdezéseket Jézus üzenetére, és mint az utóbbiból adott válaszokat. Pont ezért nem szabad feltételeznünk, hogy a Szentírás valamennyi kornak minden lehetséges kérdésére választ ad! A biblikus igehirdetésnek ezért nem szabad elvonatkoztatnia az általános hithagyománytól, mert különben vagy anakronizmusba, vagy merő blicizmusba fullad.

Ami a „hogyan” kérdését illeti, olyanok is akadnak, akik manapság kérdésesnek tekintik az egyházi igehirdetés, különlegesen pedig az istentiszteleti igehirdetés létjogosultságát és hatóságát. A biblikus igehirdetéssel kapcsolatban itt két irányzattal találkozhatunk: a) van, aki azt képzeli, hogy az Isten igéje szinte önmagától hatásos („ex opere operato”), tehát elég, ha a tartalom biblikus; b) mások viszont úgy gondolják, minden elérhető általa, hogy korunk emberének megfelelő formában hirdetik az üdvösség üzenetét (náluk az „opus operantis” van előtérben). Annyi biztos, hogy mindkét irányzat közös vonása az a komoly igyekezet, hogy „hallhatóbbá” tegye az isteni üzenetet. Azt az üzenetet, amelyet egy adott kor embere írt le kor- és honfitársai számára. S nekünk ezt kell „lefordítanunk” a mi kortársaink és földieink nyelvére, de úgy, hogy érintetlen maradjon az üzenet mondanivalója. Ez a probléma magva.

Az sem tagadható, hogy korunk szinte

már felfoghatatlan számú társadalmi és tudatváltozásának hátterén ott látjuk az új beszédérzéket és az információ új formáit. Kifejlődött *napjaink beszéd- és szóbelcselelete*, amelynek semmi köze sincs többé a klasszikus retorikához. E fejlődés gyakorlati következménye az igehirdetés számára az, hogy mítosztalanítani, „szentségteleníteni” akarják a szentbeszédet. Sőt, némelyek már azon is vitatkoznak, vajon az igehirdető „hivatalos” jellege nem akadály-e az üzenet mondanivalójának, nem feszélyezi-e azt. Szerintük minden kereszténynek nemcsak kötelessége az igehirdetés, hanem adománya (karizmája) is van hozzá, tehát megbízatást is kellene rá kapnia. Mindennemű hithirdetésnek egyenesen keresnie kell a nyilvánosságot, fel kell használnia minden ismeretközlő eszközt és formát, mert különben nemcsak hidegen hagyja az embereket, hanem elveszti szemükben valóságát is.

Mindez nem jelenti azt, hogy elég csupán az üdvösség üzenetének újrafogalmazása. Hiszen ez az üzenet Istenről való, márpedig nem olyan egyszerű meghatározni azt, mennyire lehet „világias” beszélnünk Istenről a mai magabiztos lett világban. Hogyan szólhatunk róla olyan embereknek, akik egyre inkább fedezik fel a világban a maguk nyomát, s egyre kevésbé gondolkoznak metafizikai fogalmakban? – A főnehézség az, hogyan beszéljünk a világfeletti Istenről úgy, hogy őt olyannak ismerjük meg, mint aki belenyúl az emberek életébe. Mert egyrészt ő az egész Másvalaki; másrészt ugyancsak ő az, akinek „gyönyörűsége az emberek fiaival lenni”. Noha ez utóbbinak a kidomborítását mindig kíséri valamiféle modern antropomorfizmus veszélye, jobb inkább gyarlón beszélnünk róla, mint rezignáltan hallgatnunk felőle.

Milla tanulmányának végkövetkeztetése: korunkban nyitottabbaknak kell lennünk az *Ige új inkarnációja* iránt. Ez evangéliumnak a tartalma kötelez. Isten szavát tekintésük zsinórmértéknek mind a közlés formája, mind a közlés szándéka számára. Ez egyúttal válasz a címben felvetett kérdésre. Jelentőségét alátámasztja a II. Vatikáni zsinatnak az isteni kinyilatkoztatásról szóló tanítása.

V. T.

Meg vagyunk-e Istennel elégedve?

A kérdés – így megfogalmazva – tán meg-hökkent. Mégis, hátha épp így kérdezzük helyesen?

Mert így is fogalmazhatnánk: *Meg vagyok-e önmagammal elégedve?* – Aligha jó azonban, ha így tesszük fel a kérdést. Az ember természete, sajnos, nem olyan, hogy önmagával valaha is megelégedett lehetne. Vagy tán nem is „sajnos”, sőt, egyenesen jó!

Jó, hogy olyanok vagyunk, akik a már elérttel elégedetlenkedünk. Mindig többet akarunk elérni! Hisz Isten is azért szólított létbe, hogy majd elérkezessünk országába. Ha pedig valóban oda akarunk jutni, sohasem lehetünk önmagunkkal elégedettek.

A második kérdés, amit feltehetünk: meg vannak-e *mások velem* elégedve? — Csak természetes, ha olykor feltesszük magunknak e kérdést! Előbb-utóbb azonban arra is rájövünk: minden embernek nem lehet kedvére tenni. Sőt, olykor nem is szabad. Végére is nem az a mértékadó életünkben: mit gondolnak rólunk mások? Aki mindig csak mások kedvében kíván járni, nem sokra vi-
szi az életben.

Feltehetjük azután így is a kérdést: elégedett-e az Isten *velem*? Kell, hogy ezt gyakran megkérdezzük magunktól. De arra is vigyáznunk kell, nehogy épp ez a kérdés váljék görcsös ismételtetéssé bennünk. A felesleges aggályoskodásnak, skrupulozításnak leszünk így szálláscsinálóivá önmagunkban. Isten sohasem azt várja, hogy fennhéjázóan eléálljunk, és kijelentsük: Meg lehetsz, Uram, velem elégedve! Nemde így imádkozott a farizeus is. S tudjuk, hogy Istennek sokkal kedvesebb volt a mellét verő, alázatos bűnös imája. Egyszerűen azért, mert ő minket magunkat, a szívünket kívánja, nem pedig aggályoskodásunkat, vagy épp fennhéjázásunkat.

A negyedik, tán leggyümölcsözőbb és igazán helyes mód, ahogyan kérdezhetünk: Meg vagyok-e én *Istennel* elégedve? Mert itt dől el minden! Meg vagyok-e elégedve, hogy olyannak teremtett, amilyen épp vagyok? Megelégedett vagyok-e akkor is, ha nem hagy nyugton? Ha mindig és újra többre ösztönöz? Meg vagyok-e elégedve *ilyen* — megalázott, megfeszített — Megváltóval, *ilyen* Egyházzal, *ilyen* embertársakkal? Sok-sok elmélyülő imára van szükségünk, hogy őszintén ki tudjuk mondani: Istenem, valóban elégedett vagyok *Veled*! Köszönöm, hogy vagy, hogy ilyen vagy, amilyen valóban vagy. Az ilyen kérdés, ilyen kérdező imádság lesz életünk legőszintébben, legszebben elmondott Glóriája.

(L. Boros nyomán)

Különböző kongresszusok, összejövetelek tanúságára hivatkozva sokszor elhangzott az a vád a papság egy jelentős része ellen — amit *Marty bíboros* az 1971 őszi püspöki szinoduson nyilvánosan is megfogalmazott — hogy nem tudnak dialogizálni. Nem tudják meghallgatni a másik véleményét, s így ha százszor is megcáfolták már az ő álláspontjukat, újra csak ugyanazt hajtogatják. Sok pap megszokta már, hogy neki nem lehet ellentmondani, ő csak tévedhetetlen nyilatkozatokat ad.

Ez a szemlélet lélektani felmérések szerint egy *hibás teológiai elképzelés* — többnyire csak tudat alatt kidolgozott — következménye. Amint sokan helytelenül és szélsőségesen értelmezik a „Roma locuta, causa finita” (Róma szól, az ügy be van fejezve) elvét, ugyanígy sokan általános érvényűen önmagukra alkalmazzák Krisztus mondását: „aki titeket hallgat, engem hallgat”. Így hamarosan eljutnak az egyéni tévedhetetlenség tudatáig. Ezt ugyan sohasem állítják kifejezetten, de mégis megnyilvánul egész magatartásukban. A „tévedhetetlen” ember számára természetesen felesleges a „másik” meghallgatása. — E magatartás azonban soha nem volt annyira *időszerűtlen*, mint ma, a dialógus, a szabad véleménnyilvánítás és a demokratizálódó tekintély világában. Felmérések eredményei világosan rámutatnak, hogy ez a mentalitás nemcsak világiak széles körére hat taszítóan és *elriasztóan*, de a *papságon belüli feszültségeknek is egyik fő okozója*. A korunkban felnövekedett fiatal papok számára érthetetlenül idegen, s alig elviselhető a közvetlen vagy magasabb egyházi előjáróik részéről gyakran tapasztalt már-már diktátori magatartás. Olyan párbeszédre vágnak, amelyben az érveké, az *igazságé a döntő szó*, és nem a rangé vagy az életkoré. A hivatásukat fiatalon elhagyó papok számának növekedése ezért is kell, hogy *lelkiiismeretvizsgálatra* indítson.

Jelen számunk írói:

Tarjányi Béla, a Hittudományi Akadémia professzora. — Gyürki László, plébános, Olaszfa. (Vas m.) — Zemplén György, püspök, a Hittudományi Akadémia professzora. — Sulyok Elemér, főisk. tanár, Pannonhalma. — Schmatovich János, plébános, Iván. (Győr-Sopron m.) — Széll Margit, tanár, Budapest.

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Károlyi M. u. 4-8. III. lépcső 1. 8. (A kéziratokat kizárólag ide kell küldeni) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre. — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj: 1 évre 60,— Ft. Egyes szám ára: 15,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511—324 számú csekkzámláján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 4,— USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendelkezésére (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva.

Index szám
25 821

INHALTSVERZEICHNIS

AUFSATZE

FERENC GÁL: Das Wort Gottes und die moderne Exegese.

BÉLA TARJÁNYI: Die Voreignisse des Neuen Bundes.

LÁSZLÓ GYÜRKI: Was sollen wir über das Alte Testament halten?

GYÖRGY ZEMPLÉN: Der persönliche Glaube in das offenbare Wort Gottes.

ELEMÉR SULYOK: „Dieser Mensch war in Wahrheit Gottes Sohn.“
(Markus als Geschichtsschreiber, Katechet und Theologe).

JÁNOS SCHMATOVICH: Die Geschichtlichkeit der Osterberichte.

MARGIT SZÉLL: Die Offenbarung in der Erkenntnisentwicklung.

DURCHBLICKE. – Die Grundwahrheiten unseres Glaubens.

EXEGESE UND KERYGMA. – Gedanken zu den Perikopen der Messe vom Ostersonntag bis Himmelfahrt Christi im Lesejahr A.

FORUM. Wortmeldungen zu 2 Beiträgen der Nr. 3/1971 der TEOLÓGIA – Die „heilige Stille“ der Liturgie.

REVUE. Gemeinschaftliche Schriftlesung (-iy).

Bücherrevue. Imre Timkó: Keleti kereszténység, keleti egyházak (= Östliches Christentum, östliche Kirchen). Budapest, St. Stephan-Gesellschaft. 1971, 535 Seiten. (J. Félegyházy) – Bibliával vasárnapról vasárnapra (Mit der Bibel vom Sonntag zum Sonntag – Gedanken zu den neuen liturgischen Schriftlesungen; eine ungarische Übersetzung der „Bible du dimanche“). Wien, Opus Mystici Corporis, 1971. 495 S. (V. T.)

THEOLOGISCH – SEELSORGERLICHE NOTIZEN. Abkehr vom Konzil? – Nachrichten über die Frage der „Berufungen“. – Fehler in der Bereitschaft des Klerus zum Dialog. (anc.) – Nachrichten aus dem Leben der Weltkirche. (gj.) – Krise der biblischen Verkündigung? (V. T.)

SOMMAIRE

ÉTUDES

FERENC GÁL: Le verbe de Dieu et l'exégèse moderne.

BÉLA TARJÁNYI: Les prémisses de l'Alliance Nouvelle.

LÁSZLÓ GYÜRKI: Que devons-nous penser sur l'Ancien Testament?

GYÖRGY ZEMPLÉN: La foi personnelle au Verbe de Dieu révélé.

ELEMÉR SULYOK: „Vraiment cet homme était fils de Dieu.“ (Marc comme historien, catéchiste et théologien).

JÁNOS SCHMATOVICH: L'historicité des rapports pascaux.

MARGIT SZÉLL: La révélation dans l'évolution de la connaissance.

HORIZONS. – Les vérités fondamentales de notre foi.

EXEGÈSE ET KÉRUGMA. – Pensées sur les péripécies de la messe dès Dimanche de Pâques jusqu'à la fête de l'Ascension de l'année A de lecture biblique.

FORUM. Remarques sur 2 articles du No 3/1971 de la TEOLÓGIA – Le „saint silence“ de la liturgie.

REVUE. La lecture biblique en communauté (-iy).

Revue des livres. Imre Timkó: Keleti kereszténység, keleti egyházak (= Christianisme oriental, églises orientales). Budapest, Société de St. Étienne. 1971, 535 pages. (J. Félegyházy) – Bibliával vasárnapról vasárnapra (Traduction hongroise de „La Bible du Dimanche“). Wien, Opus Mystici Corporis, 1971. 495 p. (V. T.)

NOTICES THÉOLOGICO – PASTORALES. Confrontation au Concile? – Nouvelles sur la question des „vocations“. – Fautes de la promptitude au dialogue dans le clergé. (anc.) – Nouvelles de l'église mondiale. (gj.) – Krise de la prédication biblique? (V. T.)